הוֹשֵׁעַ

עם תרגום ופירוש רש״י ואבן עזרא ור׳ דוד קמחי ועם נכתב ולא נקרא נקרא ולא נכתב ומסרה קטנה וקצת נמוקים על התרגום והפירושים ועם אחר ענינים לפי ערך, כל אלו מוגהים עם רב העיון׃

Hoſee cũ Thargum, id eſt Chaldaica paraphraſi Ionathan, & cõmentariis R. Selomo Iarhi, R. Abraham Aben Ezra, & R. D. Kimhi: variis lectionibus ex multorum exemplarium diligenti collatione in margine aſcriptis.

עֹמִי עֹמוֹ

נדפס על ידי רוברטוס סטפניוס ובביתו בשנת ש״ו לפ״ק בקרת פאריז׃

הקדמה לר׳ דוד קמחי

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זה הספר °מחובר משנים עשר נביאים. נ״א המחובר
אמרו רז״ל כי חברום יחד שלא יאבד ספר מהם מפני קטנותו אם היה כל
אחד מיוחד בפני עצמו. ואמרו כי נבואת הושע קדמה לנבואת ישעיה וזהו שאמר
תחלת דבר יי׳ בהושע. וכי בהושע דבר תחלה והלא ממשה רבינו עליו השלום
עד הושע כמה נביאים. אמר ר׳ יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו
הפרק ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה. ואמרו מפני מה זכה ירבעם להמנות עם
מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע שנאמר *וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם עמוס ז׳
מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס וגו׳. אמר חס לא אמר אותו צדיק כך ואם אמר
מה אעשה לו שכינה אמרה לו. ומה שהוקשה להם מפני מה זכה לפי שלא מלך עמהם
בזמן אחד אלא בזמן עוזיהו ארבע עשרה שנה. כי ארבעים ואחת שנה מלך ובשנת
שבע ועשרים לו מלך עזיהו. הנה לא נשארו לו משני מלכותו בזמן עוזיהו כי אם ארבע
עשרה שנה. ועוזיהו מלך חמשים ושתים שנה. ובספירת מלכים האריכנו בזה ותרצנו
מה שהוקשה במנין שנות המלכים האלה. ורבותי׳ זכרונם לברכה אמרו כי עוזיהו
וירבעם מלכו כאחד מכל מקום לא מלך ירבעם כי אם עם עוזיהו. ואמרו רז״ל כל
שמו ושם אביו בנבואות בידוע שהוא נביא בן נביא. שמו ולא שם אביו בידוע
שהוא נביא ולא בן נביא. שמו ושם עירו בידוע שהוא נביא מאותה העיר. שמו ולא
שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלם. אמרו מי שנזכר אביו ואבי אביו הוא לגדולת
אבותיו שהיו גדולים ממי שנזכר אביהם לבד. ואמרו כי בארי הוא *בארה אשר הגלה ד״ה א׳ ה׳ ה׳
תגלת פלאסר והיה נשיא לראובני:

Commentaria S.H. Jarchi.

הַלָּה] Rabbin. iste, ista.

קפה] Rabbin. absolute, abscondit ... Ps. 26.1.

... Rabbin ... קפה

... colapse ...

26. ... 69. ...

רבנות] ... Rabbi-

שגרמה] גרם in causa esse, causam praebet ...

גרמה, גרם ...

כפסח יג / כפרק האשה] Est tractatus 3. ... ordinis Talmud.

... Verba ... Sabbat ...

... in commentario ... Jarchi.

Abrah. Esra

Summa disputationis contra Isaaci ... Hoseas ... Hosea filio Elae, cujus ... 2. Reg. 15. 30. Quid voluerit Isaacus, et quibus argumentis usus sit, non ita liquet.

כי בארי הוא אלה

i. quod Beeri sit Ela.

Jos. 15. 8.

דיך ורבה]

1. Samuel. 9. 2. ...

פרט] Rabb. particulare, individuum, singulare.

כלל ... generalitas, ... כלל ...

Cap. 1. Sabet

I. titulum propositio v. 1.

II. accusationis typicam. v. 2. 3.

III. comminationis poenarum ... v. 4–9.

IV. Promissionis beneficiorum et gratiae Dei in N. T. v. 9.

Titulus v. 1.

1. genus doctrinae, et principalis ...

2. ministri nomen et familia ...

3. annotatio temporis.

1. genus doctrinae

דבר יהוה] Notandum est quod significat verbum domini. Hic a. intelligitur verbum cum speciali revelationis modo revelatum sive propositio; et sic ... Targum פתגם נבואה. Act. 1.

חזון v. 1. Dignitas, de Revelatio sive patefactione Dei, ... Propositio etc.

2. Nomen ministri

אשר היה אל הושע] Nota phrasin illam ... Zach. 1. v. 1.

הושע] à rad. ישע; idem est quod nomen יהושע Josua; sic filius Nun vocatur Hoseas ...

Fuerunt et plures ejus nominis.

בארי

Quis fuerit non liquet. Quod n. Rabbini putant fuisse ... I Paral. 5 ... ; ... Epiphanius, Theodoretus, ...

3. annotatio temporis

בימי] ... notissimi ...

עזיה / Azaria	regnavit annos	52	summa 113.
יותם		16	
אחז		16	
יחזקיה		29	

ירבעם בן יואש] ... Jeroboam ... distinguitur a Jeroboam filio ...

הושע

דבר־יהוה אשר היה א אל־הושע בן־בארי בימי עזיה יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה ובימי ירבעם בן־יואש מלך ישראל:

פתגם נבואה מן קדם יי דהוה עם הושע בר בארי ביומי עזיה יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה וביומי ירבעם בר יואש מלכא דישראל:

שלמה ירחי א דבר יי' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו' ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בקש כולם אמרו הוי לה לרבעת שמקברת את כולם בימי ירבעם בן יואש מלכי יהודה אחז הוה מלך עם עוזי' ויותם אלא שנביאה לו זכות להמנו עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים כמה האשק שנאמר *ויגלה אמציה וגו' קשר עליך עמוס וגו':

עמוס ז' י'

אבן עזרא זה הושע מנביאי הגם הנכברים כי הינחקי דבר פרק בקפרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי מנה כתוב *ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישעיה הגם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין מצא לשון הקדש לאמר על שם פרע שהוא בן עיר רק אם הי' על דרך כלל כמו בת ציון רק יקראו אל העיר כמו שמרון וגו' דברים דחקוהו לומר ככה האחר שמנה כדה *בארה בנו אשר הגלה תגלת פלנאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא והגני שאמר *ויפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרע זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה *ויעש הרע בעיני יי'.

ישעיה ט"ו ח'

ד"ה א' ה' ה'

הושע י"ב ג' ב

מלכי' ב' י"ז ב'

דוד קמחי דבר יי' אשר היה אל הושע והנה דברי נבואתו היו דברי תוכחה ליש' ויהודה שעשו הרע בעיני יי' בימי המלכים האלה כמו שכתוב:

ב תחלת דבר־יהוה בהושע ויאמר יהוה אל־הושע לך קח־לך אשת זנונים וילדי זנונים כי־זנה תזנה

לו"כת' ה'

שריות פתגמא דיי בהושע ואמר יי להושע איזיל אתנבי נבואה על יתבי קרתא טעותא דאינון מוסיפין למיחטי ארי ם מטעא יטעון

BIBLIOTH... RC

הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃ בְּגִין דְאַרְעָא מִבָּתַר פֻּלְחָנָא דַיְיָ׃

שלמה ירחי ב תחלת דבר יי׳ בהושע. רבותי׳ אמרו תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו בימי
עוזיה. הושע ישעיה עמוס ומיכה. ישעיה נתנבא שנה ׳ ״ויעש את הפרכים וגו׳ והוא היה ישעיה א׳ א׳
יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל ארעשו העליונים לגורשו והתחתונים לבולעו ׳ שנאמר
אל עבתקרת צדיו כחם כלומר ושרפים בעמוס נח ״שנתים לפני הרעש והושע קרא עמוס א׳ א׳
לכולם. ומיכה היה אחרון לכולם שנה׳ בו ״בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה. מיכה א׳ א׳
ושאלו על מקרא תחלת דיבור שנדבר הקב״ה עם הושע אמר לו כן קח לך אשת זנונים.
רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש
בפסחים פרק ע״ב ׳ וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו ספק ממזרות. ויונתן
תירגם ״איתנבי על יתבי קרתא טעותא. וקחה אמור בהן לשון לימוד הוא לומר אותן לשוב
כתשובה. כי זנה תזנה. לשון הווה הוא׃

אבן עזרא ב ויצחקי אמר שלקח אשת זנונים וזה האמונה בעיניים הלא ראה כתוב׳. תחלת
דבר יהוה בהושע ויאמר יהוה. והנה לא מצאו פי׳ הטעם תחלה רק הושע בן
בארי היה הושע בן אלה כמו חינך צם כ׳ לו לארבעה אנשים בתור׳ ושאול מרחובות
הנהר ושאול בן הכנעני׳ ושאול בן קיש ורבים ככה. ותחלת נבואות זה הנביא על מלכות
ירבעם בן יואש מלך ישראל ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בכולם ימי
ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו משלי ד׳ ב׳
מלכי ישראל. ומעתה אחר אמר כי לך קח לך ודבור הוא כטעם ״לקח טוב וירא ותהר
כמו ״תקרה תשא תלר וקח ותאמר כי גוסר נמורה בזיונות דכלים רמז ליהודה וישראל. ישעיה ל״ה י״א
ואחר אמר קח לך אשת זנונים אשם כותם לקחת אשה הונחת לא המנה שהוא זנה תזנה
הארץ כל עם הארץ וגם מאחרי ה׳. ומעתה אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים
אחר דונמתו ויני יושבי הארץ מאחרי יי׳ ונר׳ לעבר להיות כרמו. ואם חבריהם המחבר
הלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים. והאומר דיו לעבר
להיות כרמו לא נאמ׳ על והולכי זנו׳ מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא כמעשה. והנכון
בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך
אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה. כל זה במראות הנבואה כאשר פירש
״אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה במדבר י״ב ו׳
איך יראה בחלום וילך ויקח. והנה בחלום הדם בלא נבואה ״ויתחלקה הערות וקנה על בראשית מ״א ל׳
ישעיהו הנביא ״כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף וזה היה במראה הנבואה כי למה ילך ישעיה כ׳ ג׳
הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וכמה ״קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה יחזקאל ד׳ א׳
קח לך חטין גם דבר הנזון והגב על כל זה שאמר יחזקאל בתחלת ספרו ״ואראה מראות שם א׳ א׳
אלהים ואומר ״במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל. ואל תתמה בעבור שלא הזכיר יחזקאל מ׳ ב׳
בתחלת הנבואה מראות כי הנה כתוב ״דבר יהוה אשר היה אל זכריה וגו׳ ואחר כתב אחריו זכריה א׳ א׳
״ראיתי הלילה ואשא עיני ואראה והנ׳ דבר בתכריכים במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה שם א׳ ח׳
אמר לו בדרך הנבואה לקח אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ׃

דוד קמחי ב תחלת דבר יהוה בהושע. מתחיו לשון דבור שהוא ענין נבואה קשור עם בית השמוש במדבר י״ב ב׳
כמו ״הרק אך במשה דבר יהוה הלא גם בנו דבר ״רוח יהוה דבר בי ״מה אל מה אדבר בו. שמואל ב׳ כ״ג ב׳
ואמצע שיהיה מלת דבר פעל עבר רוצה לומר תחלה אשר דבר יהוה בהושע וזה היה במדבר י״ב ח׳
שאמר לו לך קח לך אשת זנונים. או יהיה דבר שם כמו ״והדבר אין בהם. ויאמר יהוה ירמיה ה׳ י״ג

... cuius Regis Israel meminerit
... Zacharias, Sallum, Manahem,
Ezechias, Hoseas etiam ... ..
fuerunt dictorum Regum Juda.
... ut constaret quo tempore
Vzziae (cuius regnum longissimum)
... propheta ; ... ...
... ... Jeroboam 15 anno Vzziae
mortuus est.

Observ. 1.
Etymologias à Pierio, Josaia
aliisque annotari: ... ...
... divino non proprio libitu.

2.
Propheticam suam prophetae fuisse
sub quibus regibus, sub quibus
... ... 1. v. 1.

Causa efficiens
Materia ...
Ratio ...
... A v. II.

חלה
חלל in ... חחל significat incipere.
חחלה principium Proverb. 9.
v. 10. תחלת חכמה

דבר ...
Est verbale, forma ... verbi
Et sic vertit Pagninus
Oriunt ... verbale ... 13. ... ...
Montanus ... ... est

בהושע
Alij interpretantur, in ut 2 Sam. 23. 2.
Habac. 2. 1.
Alij, ad אל
Alij עם cum

Alij per ביד
Math. 10. 2. qui loquitur in vobis.
... ...

התיחש
biblicè ... ...
per gentes aut familiam.
... à nomine יחש ...
genealogia.
Rabbinicè התיחש ...
accommodari, appropriari quasi ad ...
...

דחקוהו
à rad. דחק Jud. 2. 18. Joel. 2. 8
arctavit, pressit, impulit.

בכל סימן יב ב
Syn. ...
Hos. 12. 3. ... ...
v. 2.

סימן Rabb. signum ... caput,
paragraphus, à rad. rabbinicâ סמן
signare, insignire. ... ...
... ... Hic ...
in ... libro:

Ad Comment.
in v. 2.
R. Sol. ...

כינושין
Rabb. ... ...
... biblicè ... ענש mulcta
Proverb. 19. 19. ... ... 16. ...
ad mulctam facultatis ...
à rad. ענש Deut. 22. 19. Proverb. 27. 12.
Exod. 21. 22.

Ad commentar. sci.
Jer. 31 : v. 2.

ופשוטו] Rabbinis
פשט significat 1. nudus, simplex, ut
abluebat, cocti.
2. vulgaris, ut מנהג פשוט consuetudo vulgaris.
3. simplex ...
4. Simplex et literalis sensus
ut על דרך הפשט ...
...
... allegorico.
5. Dicitur à rad. פשט ...

לספיק

ממזרת
Rabbinis speciatim; ...
ממזר Deuteron. 23. quod à זר
deducit Kimchi, Vox ...

לשון הווה
lingua praesentis ...
i. הווה praesens, ...
ab הוה fuit
... זמן עומד tempus ...
...
נדוני

Ad commentar. Abba
Esra

רמז להורה
Rabb. רמז] indicare, innuere; Vnde
רמז indicium, nutus.

התנה
à rad. תנן, unde Ezech. 42. תבנה
... facta.
...

אשת זנונים] malit scortatricem
Exrasis ... similis illi
ארץ דמים ps. 5. 7.

ילדי זנונים]
Non qui scortantur, sed qui e scortatione nati sunt. Quomodo Johann. 8. 41.
ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα.

Dubium
An sint ita gesta sint
1. Sunt qui ... ita facta,
ut ...

Rationes sunt.

2. Alii putant visiones tantum
esse propositas.

3. Alii esse parabolas et factas
parabolicas: ut narretur non
quod factum sit, sed quod
potuisset fieri, vel quod
si ita fiat
...

.3. 1.5. de Vinea,

Et Joh. 12 de [struck] contradictione filiorum Dei

Et 1. Regum 22. Micheas filius Jimla narrat ſibi viſum, ...

Et 2 Sam. 12. Nathan Davidi refert parabolam de ove

Et Luc. 16. parabola de Divite et Lazaro

דבלה ... דְּבֵלָה

Vide quod de ficubus et Ableas plurib. Rib... Hoſea.

דבלים

Singular דְּבֵלָה 1. Samuel. 30. 2 Reg. 20. plural דְּבֵלִים

... dicho, ... ; ... , ... darum.

דוגמתו

Rabbin. דוגמה forma, figura, exemplum, similitudo: plur. דוגמאות vel דוגמאות; à gr. δεῖγμα.

דיין

די ſufficientia ei, ſatis ei; quando Proverb. 25. 12. דַּיֶּךָּ quod ſatis eſt tibi.

... rovitar Kimchi

דבור

Sermo articulatus; et ſpecialiter Verbum Dei prolatum et ſcriptum. à ... piel דִּבֵּר

עין

Significatum; et alibi ... res, ... materia; ... עִנְיָן טִבְעִי res naturalis. Aliquando ... Rabbinis notat proprietatem.

כיון

Et כֵּיוָן poſtquam, quandoquidem, quam ſimiliter, quamprimum, ... vel ... poſt ſs. à rad. Rabbinis à כֵּוֵן i. dirigere, reſpicere, attendere, intendere vel intentus eſt.

יכון

Eſt nomen verbale; à verbo כִּוֵּן ponit.

Ad ✗ 4.

יזרעאל

Varias admittit etymologias.
Aliqui à ישר et אל; aliqui [disseminavit]
Aliqui à זרע dispersit; voluit dispersionem Dei

Fuit a. nomen proprium viri
1 Paral. 4. 3.
Et urbis Montanae Jos. 15.
55. in sorte tribus Judae
Et alterius urbis, quae tradita
in sorte tribui Ephraim et
Manasse Josu. 17. 16.

Est a. elegans allusio
ad nomen Israel, quod
principem Dei significat.

רבנו של עלם
~~magistri Mysticis fuit ...~~
Rabbin. רבי dominator, Deo propria
tributum.

Ad ✗ 5.

קֶשֶׁת

comm. gen. sed saepius femin.
plur. קשתות Jer. 51. 56.
in statu constructo קַשְּׁתוֹתָם
ps. 37. 15.

Targum: ית תקוף עבדי קרב
i. fortitudinem bellatorum seu
facultatem belli seu proelium.
Synecdochice ergo per arcum intelligi-
guntur omnia armorum et munitio-
num genera, quibus Israelitae confi-
debant. Confer 1 Sam. 2. 4.
arcus et fortes confracti sunt.
Ps. 44. 7. Non in arcu meo sperabo.
[illegible] 6 a. imprimis arcum pro
[illegible]

אל הושע לך קח לך אשת זנונים · כל זה הענין היה במראה הנבואה שאמר לו שיקח אשת
זנונים ולקחה והרתה וילדה ממנו שלש פעמים וזה משל לישראל הזונים מאחרי יי׳ · וזהו
שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי יהוה · ופירו וילדי זנונים · ויהיו לך ממנה ילדי
זנונים כי אשת זנונים היא · כן ישר׳ יהיו ילדים מהם באלה הדורות זנו מאחרי יי׳ · וכל זה
היה במראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים אעפ״י שנמצא בדברי רבותי׳
ז״ל שהענין כמשמעו שאמרו ויאמר יהוה אל הושע · אמר לו הקב״ה להושע חטאו ישראל
היה לו לומ׳ לפניו רבונו של עולם בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל
עליהם רחמי׳ לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו כל העולם שלך הוא העבירם באומה
אחרת · אמר הקב״ה מה אעשה לזקן זה אומ׳ לו קח לך אשת זנונים · ואחר כך אומ׳ לו לך
שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלחה אף אני אשלח את ישראל לאחר שילדה ולו ממנה
אני בנים ובת אחת אמר לו הקדוש ברוך הוא הושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך כיון
שדברתי עמו פירש מן האשה בדול ענמך ממנה אמר לפניו רבונו של עולם יש לי בנים
ממנה ואיני יכול לגרשה אמר לו הקדוש ברוך הוא ומה אתה אשתך זונה ובניך בני
אשת זנונים כך אני שבני ישראל בני הם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב והם אחד
מארבעה קנינים ואתה אומרת העבירם באומה אחרת כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמי׳
על עצמו אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים
על ישראל מיד פתח בברכות ואמר והיה מספר בני ישראל כחול הים · ויונתן תרגם
הענין על דרך משל ונכון הוא פירושו :

	ואזל ואתנבי עלהון דאם יתובון ישתבק להון ואם לא כמיתר עלי תינין יתרון ואוסיפו ועברו עובדין בישין :	ג וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן :
כפירו׳ רש״י כתי׳ ואוסיפת למיעבד	ואמר יי ליה קרא שומהון מבדריא ארי עוד ציבחד כזעיר ואסער דם פלחי	ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֶאל עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל :
כפי׳ רש״י ורד״ק כתוב קרי נ״א ניבחר	טעותא דאשד יהוא בזרעאל דקטלינון על דפלחו לבעלא תכו אינון למיטעי בתר עגליא דבביתאל בכן אחשבינניה דם זכי על בית יהוא ואבטל מלכותא מבית ישראל :	
	ויהי בעידנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרב ישראל בבישר יזרעאל :	ה וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל :

שלמה ירחי ג את גומר. רבותינו אמרו כך שמה על שם שהכל גומרין בה ודשין בה כעלה. ות"י גומר שאם ישובו מדרכם נמחה עונותם ואם לאו ידיו כיובלות מתאנה. ותהר ותלד. ואוסיפו למיעבד עובדין בישין:

ד קרא שמו יזרעאל. קרי שומהון מבדריא. התנבא עליהן שיגלו ויפוזרו בעמים. את דמי ישרעאל וגו'. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על אשר עבדו את הבעל והלכו יהוא ובניו אחרי כן ועברו על לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי. על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני בניו היה וזכריה בנו אחריו:

אבן עזרא ג וילך ויקח. האשה הנזכרת כך היה רואה במראה וטעם ותלד בן יקדור הבא אחרי ירבעם בן יואש:

ד דמי ישרעאל. הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי יי' כי יהואחז בנו ויהואש בנו בנו וזה ירבעם בנו וזכריה בנו כולם עשו הרע בעיני יי' כי כן כתו':

ה והיה. קשת ישראל. מלכות וזכריה כי נפסקה מלכות יהוא:

דוד קמחי ג וילך ויקח את גומר בת דבלים. שם זונה ידועה באותו הזמן. ותהר ותלד לו בן. אמ'
מלכים ב' י"ד כ"ה בן כי ירבעם בן יואש היה חזק במלכותו כמו הזכר שהוא חזק מהנקבה *ומלך ארבעים ואחת שנה והשיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה. ות"י ואזל ואתנבי עליהון דאם יתובון ישתבק להון ואם לא כמיתר עלי תאנ' יתרו ואוסיפו ועבדו עובדי' בישי'. פי' גומר
מלכי' ב' כ' ז' כענין גמירה כלומר יגמור עליהם פשעיהם ויסלח עונם. ופי' דבלים מן *דבלת תאנים:

ד ויאמר יהוה אליו קרא שמו יזרעאל. והוא ירבעם בן יואש כמו שפירשנו שהיה חזק במלכותו לפיכך אמר כי עוד מעט, כי לא פקד בימי ירבעם כי היו הגלים במלכותו אבל בימי זכריה בנו פקד דמי יזרעאל על בית יהוא שלא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ונפסקה מלכות יהוא. ולמה אמר דמי יזרעאל, על הדמים אשר שפך ביזרעאל מבית אחאב. והלא מה שעשה בזה הדבר הישר בעיני יי' כיון שהוא לא שמר ללכת בתורת יי' ולא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט נחשבו לו הדמים ששפך לדם נקי וכן ראיתי כי נענש
מלכים א' ט"ו בעשא על דמי נדב בן ירבעם ואע"פ שהיה רשע כמו שנא' *ועל אשר הכה אותו. והשבתי ממלכות בית ישראל, כי מעט עמדה מלכות ישראל אחר כן כי בימי הושע בן אלה גלו
מלכים ב' י' ל"ב כלם ובימי יהוא נאמר *בימים ההם החל יי' לקצות בישראל וגו'. ות"י הפסוק כן ואמר יי' ליה קרי שומהון מבדריא ארי עוד כזעיר ואסער דם פלחי טעותא דאשד יהוא ביזרעאל דקטלינון על דפלחו לבעלא הכן אינון למיטעי בתר עגליא דבבית אל כבן ית צביה דם זכי על בית יהוא ואבטל מלכותא מבית ישראל:

ה והיה ביום ההוא ושברתי. בעת ההיא שאפקוד על דמי יזרעאל אשבור את קשת ישראל כלומר חזקם ותקפם. וי"ו ושברתי נוספת על מה שאמר והשבתי. בעמק יזרעאל. קשתם שהיה בעמק יזרעאל כי ראש ממלכת אפרים שומרון ויזרעאל כי בית מלכו אחאב היה בשומרון וביזרעאל וכן המלכים הבאים אחריו. ות"י ואתבר ית תקוף עבדי קרב ישראל במישר יזרעאל:

וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת ׀ ואוֹסִיפוּ וַעֲבַדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין
וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ לֹא וַאֲמַר לֵיהּ קְרֵי שׁוּמְהוֹן דְּלָא

Commentar. R. Sal.
Jarchi ad ϒ 4.

לְכָךְ

Propterea. Rabbini כָּךְ et כָּכָה sic
כָּל כָּךְ usque
ita. בֵּין כָּךְ interea.
ideo: אַחַר כָּךְ postea.

Aben Esra ad
ϒ 4.

מִלֵּא
Impleuit; id est perfecit est.
Exemplis biblia, quod est pro Numer.
14 ϒ.24. ibi de Caleb, וַיְמַלֵּא אַחֲרָי

R. David Kimhi.

לְפִיכָךְ
Ab biblico פֹּה os, et sufi-
xo כִּי; quod aliquando est
particula expletiva istes עַל פִּי
iuxta, לְפִי est כְּפִי secundas, iuxta.
et Hinc Rabbini לְפִיכָךְ et
לְפִי et כָּכָה sic) propterea.

עֲבוּר
Citat Kimhi et Targum

בְּעֵמֶק
vallis Genes. 14. 13.
à rad. עָמֹק profundus
fuit.
Tremell. et Jun. propter
בְּעֵמֶק ,בעבור vallis illa-
pta valde fuit.
~~Adjectiva~~
Sed praestat ~~Adjectiva~~ significationem
communem ~~[illegible]~~
retinere.
Quia ב additur nomini
proprio loci.
Sponso fuisse vallem
hoc nomine constat ex
Josuae 17. ϒ 16. Judic. 6. ϒ 33.
Hebrei hujus putat etiam vallis
commissus fuisse proelium.

Ad ϒ 6.

~~[illegible]~~
לֹא רֻחָמָה

70. gr.
οὐκ ἐλεημένη, quod
etiam habet apostolus Rom. 9. 25.

אֶרַחֵם
Misereber. id est non
pergam misereri, non ultra mi-
serebor.
subintelligitur, ut est mise-
rear.
Est a. haec ~~[illegible]~~ phrasis
Hebraeis familiaris
1 Sam. 2.   ps. 51. ϒ 4.

כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם
Variae interpretationes
1. gr. 70. ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς
2. latinus, obliviscendo obliviscar
eorum, et sic Pagnin.
3. Tollendo tollam eos. Ar. Montanus
4. C[illegible] [illegible]

5. Tribuit hunc, ut alibi
passim [illegible]
is tum [illegible] ut finalis,
[illegible] Iudic. 8. v. 6.
notat [illegible].
porro נשא, ordinarie [illegible]
significat. Num. 19. 19.
Ps. 99. 8. Genes. 18. 29.

Ad v. 6.
Sol. Iarchi
ונשא משאות
Est singularis משאה [illegible]
vel [illegible]; hic significat
[illegible], a rad. נשא

R. D. Kimchi
משל
Figurate significat, allegorice
significat, assimilat etc.

חלש בז
In sing. חלש debilis Iob. 32.10.
a rad. חלש debilis fuit.
Bibliorum [illegible] Ios. 19 & 2. Iob. 14.
v. 10. Exod. 12 v. 13.

רְחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם׃ וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃

רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי לָא אוֹסִיף עוֹד לְרַחֲמָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַם אִם יְתוּבוּן מִשְׁבַּק אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃

וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְאֶפְרוֹקִינוּן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא אֶתְפָּרְקוּן בְּקַשְׁתָּא וּבְחַרְבָּא וּבְעָבְדֵי קְרָבָא בְּסוּסְוָן וּבְפָרָשִׁין׃

שלמה ירחי
ו לא אוסיף עוד ארחם, לרקם· כי נשא אשא להם, אחלק להם מנת כוסם ומעלקם כמו *וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת: בראשית מ״ג ל״ב
ז ואת בית יהודה ארחם, לאחר שאשבית את ממלכות ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו:

אבן עזרא
ו ותהר ותלד בת, זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבעם *הוא השיב את גבול ישראל ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואז צרך להוכי׳ מלכים ב׳ י״ד כ״ח
מלכות שלום °כל לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה הגלות מלאחר רבי׳
מעדי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת· ופי׳ לא
רוחמה, כי לא אוסיף עוד ארחם, הַחֶסֶר אות ש׳ן לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו·
*וְרָעָה נָדָעְתָּה *אל תרבו תדברו· יש אומ׳ כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואז כמ׳ בכפ׳ קים׳ ו׳ ד׳
והרלען והנכון בעיני כי זאת המלה כמו כדרך *קרנו לַחֲבַר והטעם כדרך *בְּמוּשֵׁ שמואל א׳ ב׳ ג׳
אוני עשני· והנה חסר גלות השבטים: איוב ל״ב כ״ב
ז ואת בית, שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב· והושעתים ביי׳, שיצא מלאך שמואל ב׳ ב׳ ל׳
השם והכה כל מחנה אשור:

דוד קמחי
ו ותהר עוד ותלד בת, אחר שילדה בן שהוא משל לירבעם בן יואש כמו שפי׳ ילדה בת·
°והיא משל לזכריה בנו ולשלום בן יבש שמלך אחריו שהיו חלשים כנקבה כי זכריה לא
מלך אלא ששה חדשים ונהרג ושלום לא מלך אלא ירח ימי׳ ונהרג· כי לא אוסיף עוד
ארחם את בית ישראל, לא אוסיף עוד שארחם וכן *אל תרבו תדברו שתדברו *ורעה שמואל א׳ ב׳ ג׳
נדעתה שנדעתה· כי נשוא אשא להם, אשא את האויבים עליהם שיגלו אותם ממקומם בכפ׳ קימ׳ ו׳ ד׳
ארצם· או יהיה פירוש להם כמו אותם· וכן *קרנו לחבר כמו את חבר· כלו׳ אשא אותם שמואל ב׳ ב׳ ל׳
לְהָרֵן אויביהם· ויש לפרש כי עד עתה הייתי נושא וסולח להם שהייתי מרחם עליהם ולא
אוסיף עוד:
ז ואת בית יהודה ארחם, שהיה עומדת מלכות יהודה אחר גלות ישראל משנת שש
לחזקיהו עד שחרב הבית והושיעם מיד סנחריב לא בחרב ובקשת ובמלחמה בסוסים
ובפרשים כי מלאך יי׳ הכה במחנה אשור כמו שכתוב: מלכים ב׳ י״ט

ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃

ט וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃

ח וְדָרֵיהוֹן דְאִתְגְלִיאוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָא אִישְׁתַּבְּחוּ דְלָא הֲווֹ רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאוֹסִיפוּ וַעֲבָרוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין׃

ט וַאֲמַר קְרִי שׁוֹמְהוֹן לָא עַמִּי אֲרֵי אַתּוּן לָא עַמִּי בִּדְלֵית אַתּוּן מְקַיְימִין פִּתְגָמֵי אוֹרַיְיתִי מֵימְרִי לָא הֲוָה בְּסַעֲדֵיכוֹן׃

שלמה ירחי ח ותגמול את לא רוחמה · לפי תרגומו נגלה אותו הדור בין העמים שגלו עם. ותהר ותלד בן · והוסיפו ועברו עוברין בישין ולפי פשוטו כמשמעו׃

אבן עזרא ח ותגמול · הולידו בנים השבטים שגלו בגלותם וגם עמדו ולא שבו לאלהים על כן קראם ט לא עמי ואנכי לא אהיה לכם · לאלהים וגרוב הפסוק לא תקראו׃

דוד קמחי ח ותגמול את לא רוחמה ותהר ותלד בן · אמר ותגמול לפי אחרים · יש אומרים כי בימי זכריה ושלום גם בימי מנחם בן גדי שמלך עשר שנים כי בימיו בא פול מלך אשור. גם בימי פקחיה בנו שמלך שנתים עד שעמד פקח בן רמליהו והתחזק במלוכה ומלך עשרים שנה והתגבר על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים אלף איש ביום אחד גם צר על ירושלם עם רצין מלך ארם · ועליו אמר בזה המשל ותהר ותלד בן · ועל דורו נאמר קרא שמו לא עמי · כי עליו נאמר ויעש הרע בעיני יי׳ לא סר מן חטאות ירבעם בן נבט · והחכם ר׳ אברהם בן עזרא ז״ל פירש משל ותגמול · אחר שגלו עשרת השבטים הולידו בנים השבטים בגלותם וגם עמדו ולא שבו לאלהים על כן קרא אותם לא עמי · וכן תרגם יונתן׃ ט ויאמר · מבואר הוא׃

י וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃

י וִיהֵי מִנְיַין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָא דְלָא מִיתְכַל וְדָלָא מִיתְמְנֵי וִיהֵי בְּאַתְרָא דְאִתְגְלִיאוּ בֵּינֵי עַמְמַיָא כַּד עֲבָרוּ עַל אוֹרַיְיתָא וְאִיתְאֲמַר לְהוֹן לָא עַמִּי אַתּוּן יְתוּבוּן וְיִתְרַבּוּן וְיִתְאֲמַר לְהוֹן עַמֵּיהּ דֶאֱלָהָא קַיָּימָא׃

יא וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם

יא וְיִתְכַּנְשׁוּן בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא וִימַנּוּן לְהוֹן

10.

יגון
à rad. יגה | particip. dolore
affecit, molestus fuit; quia
autem dolore et molestia afficit
[illegible]

יסר
à rad. מרר molestavit, &c.;
unde מרה molestia; et
אסור מרה .i. Sa... | prophi.

Rosch-Haschana 2.

f. 10.

הרגיש

1. sensit;

דבית רב

domo Rab.

שמינו

à rad. שָׁנָה mutavit; hic significat vestimentum, et qua significatione מִנָּה textu Chalmudico

פָּרְשִׁיּוֹת

singular. est פָּרָשָׁה sectio, divisio, à rad. פָּרַשׁ separavit se, expandit, distinxit, divisit.

גְּ

libellus apud Rabbinos.

וְהָמָה

à rad. המה miratus, admiratus fuit, obstupuit. Biblice: הָמָה stupor. Zachar. 12.4

כפל

particip. à rad. כָּפַל duplicavit

כְּתוּבּוֹת

כְּתוּבָּה instrumentum dotale, literae matrimoniales. Hic כְּתוּבִים libri sacri, scilicet Hagiographa.

Rabbinice hic. כְּתָב vel כְּתָב

רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃

ב אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ ל ומל

רֵישׁ חַד מִן בֵּית דָוִד וְיִסְקוּן מִן אַרְעָא גָלְוָתְהוֹן אֲרֵי רַב יוֹם כְּנִישַׁתְהוֹן׃

ב נְבִיַיא אִימְרוּ לַאֲחֵיכוֹן עַמִּי תּוּבוּ לְאוֹרָיְתִי וְעַל כְּנִישַׁתְהוֹן אֲרַחֵם׃

שלמה ירחי י והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד ורבותי׳ פי׳ במסכת פסחים הקב״ה הושע כענשו שחטא על שאמ׳ החליפם עמד וקרא עליה׳ רחמי׳ ובסיפרי דבי רב פי׳ *ושב ישראל בשעה שניכר׳ אומ׳ יש פרשיו׳ סמוכות זו לזו ורחוקו׳ זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי. והיה מספר בני ישראל וגו׳. מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך איפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומר לפני חלוק ויוצא לו׳ למה שלא תחזיר אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי משמעו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם סופה עתיד להיות לכם ואקבץ מבין האומות ואף אם תרבו ותפרחו ואם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה *והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו׳ ושב ה׳ אלהיך את שבותך וגו׳ אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו׳׃ דברים ל׳ א׳

יא בראש אחד. דוד מלכם. כי גדול יום. קיבוץ זריעתם׃

ב א אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנשתכון ארחם׃

אבן עזרא י והיה. זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם יראים את השם. ופי׳ והיה במקום. כמו תחת אשר לא עבדת והטעם שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים׃

יא ונקבצו. וטעם ונקבצו שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתו׳ *כי תפש כל ערי יהודה הבצורות. ושמו להם ראש אחד. זהו סנחריב. ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל. שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לבנאי׳ ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ״ם כי הדבר יבוא לקצר ועוד מה טעם כי גדול ואין שם זכר מ״ם׃ ישעיה לו׳ א׳

ב א אמרו. כדרך *בקול בקש אליהו ויאמר קראו בקול. *שמח בחור בילדותך. *באו ביתאל. ורבים ככה על כן תחבירו ריבו באמכם ריבו אין אתם בני אל חי והאם זונה הם הבנות׃ מלכי׳ א׳ י״ח כ״ז קהלת י״א ט׳ עמוס ד׳ ד׳

דוד קמחי י והיה מספר בני ישראל. אף על פי שעתה קרואים לא עמי עוד יבא זמן שיהיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. לא ימד כל שכן שלא יספר וכן *אין אמת ואין חסד. ולשון מדידה נופל על החול ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר למספר חלקים ירמיהו הנביא כשהמשיל בשניהם ואמר *אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים. ואף על פי שהוא אמר זה המשל על שתי משפחות מישראל וזה הנביא אמרו על כל ישראל אין לתמוה בזה כי בזה ובזה הוא דרך המשל ואין הכונה בהם כי אם ענין רבוי. והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם. תחת אשר נאמר להם בזמן הזה במד׳ קימ׳ ד׳ א׳ ירמיה לג׳ כ״ב

לא עמי אתם לפי מעשיהם הרעים יאמר להם בזמן ההוא בני אל חי. כי ישובו אל יי׳
והוא ישיב שבותם וירחמם. ועתה בני אל חי. כי בזמן הזה עושין עצמן בנים לאלהים
אחרים שאינם חיים ואפילו החיים שבהם שהם המזלות אינם חיים אלא בעילת המחיה
אותם אבל הוא יתברך חי מבלי סיבה ועלה. ויונתן תרגם במקום כמשמעו ויהא
באתר דאתגליאו לבית עמי׳ כד עברו על אוריתא ואתאמר להון לא עמי אתון יתנבון
ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא:

יא ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו. וזה יהיה בקבוץ גליות בימי המשיח כי
בבית שני לא עלו אלא יהודה ובנימן שגלו בבבל ולא היו בני יהודה ובני ישראל יחדיו.
ושמו להם ראש אחד. והו מלך המשיח. וכן ת׳ וימנון להון רישא חד מדבית דוד.
ועלו מן הארץ. מארץ גלותם יעלו לארצם. והמפרשים פירשו הענין על הגלות אינו נכון
כי מה ענין ושמו להם ראש אחד למי ילכו בגלות ונם ועלו מן הארץ. כי היה לו לומר
וירדו או ויצאו כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות והבא אליה יעלה ומי שיצא ממנה
ירד. וי״ו ועלו מן הארץ פירשו כמו אחר שעלו מן הארץ כמו׳ אז אתה קשת ונחשת וירד
מעשות החטאת והעולה וירם תולעים ויבאש והדומים להם. כי המשיח לא יהיה להם
לראש עד שיבואו בירושלם. ויש מפרשים ראש אחד אליהו הנביא שיעלה אותם מהגלות:
כי גדול יום יזרעאל. יום שנאמר קשתם בעמק יזרעאל גדול הוא ומאד חרך וזמן
גלותם וקבצם בגלות ארוך וזמן רב. ואחזל פי׳ זמן הזרע גדול היו זרועים בגוים ועתה
אספם לעבר קרא אם ישראל יזרעאל שאל זרעם בגוים ו״ת אחרי רב יום כנישתהון:

ת אמרו לאחיכם עמי. פי׳ רב סעדיה גאון ז״ל אומר לשבט יהודה ובנימן אחיכם
עשרת השבטים שהיו קרואים לא עמי בזמן שהיו עושים הרע בעיני יי׳ בזמן שיבת הגלות
אמרו להם עמי. ולאחותיכם רוחמה. ולפי שבשאל היה בבן ובת אמר אחיכם ו
ואחותיכם. ומלת אחותיכם ברבוי אחר לבד כי היה לו לומר בשני רבויים אחיותיכם
כמו אתה אחי ואת אחיותי:

רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־ הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ: פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא:	כ אוֹכַחוּ לִכְנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ לַהּ אֲרֵי הִיא לָא מִתְעַנְיָא בְּפוּלְחָנִי וּמֵימְרִי לָא מְקַבֵּיל צְלוֹתַהּ עַד דְתַעְדֵי עוֹבָדָהָא בִישַׁיָא מִקְבֵילַ אַפָּהָא וּפוּלְחַן ג טַעֲוָתְהָא מִבֵּין קִרְוָהָא: דִלְמָא אֲסַלֵיק שְׁכִינְתִּי מִינַהּ וַאֲעַדִיקָרַהּ וְאַשְׁוִינַהּ רְטִשָׁא כְּיוֹמַיָא קַדְמָאֵי עַד לָא אִתְקְרִיבַת לְפוּלְחָנִי וְיחוּל רוּגְזִי עֲלַהּ כְּמָא רְחַל עַל

עַם דָרָא דַעֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתִי בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁוֵי אַרְעָא צַדְיָא וְאֶקְטְלִינַהּ
בְּבַצוֹרְתָא:

Ad ℣ XI.

R. David Kimchi

קִבּוּץ collectio, congregatio

Occurrit in biblijs numero plurali Jesai. 57.13. קִבּוּצַיִךְ catervae tuae

Rabbinis etiam significat, numerum pluralem, additionem [illegible].

גליונה

à singulari גליה depositio, despoliatio: biblice גָּלוּת Amos 1.9. et גֹּלָה Jerem. 46. 19.

ענין

Rabbin. negotium, res, causa, materia significatus, argumentum. à rad. ענה

גְּבֹהָה

fœmin. à masculin. ~~[illegible]~~ גָּבֹהַּ altus, elatus, excelsus. à rad. גָּבַהּ

הָאָרֶץ

cum artic. praepositivo ה, semper punctatur א cum kametz. plur. אֲרָצוֹת

ותם עונם

Haec gentis Judaeorum, qui statuat suis malis et calamitatibus expiari peccata sua. Vide in Buxdorf. Synag. Judaic. et Abrah. [illegible] Judaeor. putationem ipsorum [illegible]

Ad cap. II.

℣ I.

Aben Ezra

בָּהֶם / בִיהֶם forma irregularis in [illegible]; ~~[illegible]~~ ab הֵחֵל in bibl. irregularitate pro הֵתֵל ludificatus, decepit, illusit. Vide Job. 13. 9.

כְּהָתֵל בֶּאֱנוֹשׁ תְּהַתְלוּ בוֹ:

X 1

R. D. Kimchi

אוֹמֵר לשבת

Versio Montani habet *dicit*; sed [illegible] ditione [illegible] habet אוֹמֵר i. *dicentis* (scil. prophetae) *tribui Judae et Benjamin, fratrib. vestris, atq. tribubus quae etc.*

עֲשֶׂרֶת

Est [illegible] substantivi [illegible] constructi, *Decem*, q. d. *Decas* ab absoluto עֲשָׂרָה. Decem m. g.

בִּזְמַן

זְמַן tempus condictum et determinatus; à rad. Chaldaïs usitata זָמַן parare, praeparare.

שִׁיבַת

In statu absoluto שִׁיבָה captivitas Ps. 126. 1.

רִבּוֹי Rabbinis.

Multitudo, magna pars, item numerus pluralis, et signum numeri pluralis. à rad. רבב

בִּשְׁנֵי

Constructus; à statu absoluto שְׁנַיִם m. g. *Duo*; שְׁתַּיִם f. g. quod contra [illegible] [illegible] ה [illegible] est n. pro שְׁנָתַיִם

אחיותיכם

A singulari אָחוֹת, in statu constr. אֲחוֹת; plur. אֲחָיוֹת constr. אַחְיוֹת [illegible] aff. אַחְיוֹתָיו Job. 42. et Jos. 2. 13. [illegible] [illegible] contractus, et Ezech. 16. X 55. וַאֲחוֹתַיִךְ et sorores tuae.

A X 2.

[illegible] Jarchi.

שמעבן

Ornamenta: à rad. rabbinica [illegible] [illegible]

ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־ בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃

ז כִּי זָנְתָה אִמָּם הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃

ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃

ט וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃

וְיַת בְּנַהָא לָא אֲרַחֵם אֲרֵי בְּנִין דְטַעַן אִינוּן׃

אֲרֵי טְעַת כְּנִישְׁתְּהוֹן בָּתַר נְבִיֵי שִׁקְרָא בְּהִיתוּ מַלְפֵיהוֹן אֲרֵי אֲמַרַת אֵיהַךְ בָּתַר עַמְמַיָא רְחִמַי מְסַפְּקֵי מֵיכְלֵי וּמִישְׁתַּי כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ מְשַׁח כָּל פַּרְנוּסִי׃

בְּכֵן הָא אֲנָא מְקַלְקֵל יַת אוֹרְחָתִיךְ כְּמָא דְסַיְגִין בְּכוּבַיָא וְאַפְסוֹק כְּמָא דְמַפְסְקִין בְּכַתְלַיָא וּשְׁבִילְהָא לָא תַשְׁכַּח׃

וְתִרְדַּף שְׁלָם עִם עַמְמַיָא רַחֲמָהָא וְלָא תַדְבֵּק יַתְהוֹן וְתִבְעֵי סָעִיד וְלָא תִשְׁכַּח וְתֵימַר אֵיהַךְ וְאִיתוּב לְפוּלְחַן רִיבּוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טַב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָלְחָא קֳדָמוֹהִי מִכְּעַן לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא׃

ימ' נתינת' · נ׳ חטע · לוחד ומקי · לסב׳ צ׳ן וחיות מן מלי דתמי׳ן צ׳ן וקדי סמך

ב רים כאסכם׳ כבנסיית אלכם׳ מבין שריה׳ דרך היולמות אמתעבין לקח בין דריקס · ויונתן תירנה ופלחן טעותא מבין קירוותה׃

ג כיום הולדה׳ כיום אמנליתה במערים כמו אמתרא ביחזקאל ״ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כורת שרך וגו׳ לא חסה עליך עין וגו׳ ותושלכי אל פני השדה בגעל נפשך׳ במדבר׳ טירות אטרלי עליהם במדבר ״אם יתמו ואם ימותו׳ והמתיה׳ והיקטלינה׃

ה אמם׳ כנסיה אלהם׳ הובישה הורתם׳ כהיתו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושי׳ ממני עמי החכם אומרי׳ להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלוים׳ אחרי מאהבי׳ כדרכי האומות׃

שלפת ירחי · יחזקאל י״ו׳ · במדבר יד׳ לט

ישעיה ה׳ ה׳ ו חנני שך, לשון כניסה כמו *הסר משוכתו *כמשוכת חדק: את דרכיה דרכים
משלי טו׳ יט׳ ושבילים שהיא הולכת בהם:
משלי יב׳ יח׳ ז ורדפה, *מאשקולת לשון כבר הוא וזה כמו *ומרדף ריקים פורקני"ר בלעז
כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם · אחרי מאהביה, מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש
מהם עזרה · ובקשתם, ובקשה אותם:

אבן עזרא ב ריבו, הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו ויאמר האם אבותם או יוכיח
תהלים ק׳ כ׳ אלו הדורות לפני גלותם · זנוניה, כמו חנון כמו *כיעה הגבאי · ונאפופיה, כמו
משלי כו׳ טו׳ הלמד כמו *סגריר:
יחזקאל יו׳ ו׳ ג פן, כיום הולדה, בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל *ואת ערום ועריה:
בראשית לו׳ והצגתיה, כמו *ויצג את המקלות · ושמתיה כמדבר, אין מים בו · ועם בצמא,
בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקוי:
ד ואת בניה לא ארחם, הם שילכו בגולה:
ה כי, הובישה, נמאס · וטעם מאהבי מושל יושב לאנשים מעלים כי בקשו
מלכים א׳ יח׳ יב׳ שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם והיתה כי סימני הוא התירוש והביא בהמה ותירוש
דברים ט׳ ט׳ במועדו · לא דבר נכונה כי התירוש והירוש כיגר ושיקוי · וטעם סימי כמו *ויכלכלם
דברים ב׳ כח׳ לחם ומים · והנביא אמר *לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי · *ומים בכסף תתן לי:
איוב א׳ י׳ ו לכן, שך, מגזי לשיכים וכמוהו *הלא אתה שכת בעדו · בסירים, קוצים *כי
קהלת ז׳ ו׳ כקול הסירים *כי עד סירים סבוכים · וגדרתי את גדרה, שאין גדר כדרכיה כדרך
נחום א׳ י׳ *גדר דרכי בנתיב · נתיבותיה, המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירם:
מיכה ב׳ ט׳ ז ורדפה, האומר כי רדפה את הדלת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד אחרים מתעסק
זכריה א׳ ט׳ בו ואין לו סוף אולי ישרא לזה המדקדק מה הפרש בין *הדובר בי · ובין *רוח יי׳ דבר בי
שמואל ב׳ כג׳ ב׳ *הנני גורש מפניך *לא אגרשנו *ויגרש את האדם אלה הפרות נמצאו בבנין הקל ובבנין
שמות לד׳ יא׳ הכבד ורבים כבה והנכון כי דרך הקל לעולם הוא אחר תמורת ומלת *ירדף אויב ואחר
שמות כג׳ כט׳ לאנשים מעולים ובקשה ורדפה את מאהביה, שתרבה אחריהם בבקשה להם · ובקשתם,
בראשית ב׳ כה׳ חסר רגש בקשה כי הוא מבנין הכבד ובקשה *שלחי כי הם מקרא לקול על הלשון על כן
נחום א׳ ח׳ חלף חסרים רגש:

דוד קמחי ב ריבו באמכם, עתה שב לדברי התוכחת שאמר בתחלה · ולפי שהמשיל כנסת
תהלים ער׳ ו׳ ישראל לאשת זנונים והנולדים בדור ודור לילדי זנונים אמר כנגד ילדי זנונים ריבו
באמכם, והעם נמשלת לאם על דרך כלל והפרטי לבנים · והענין שירבו זה בזה
להשיבם לדרך טובה · כי היא לא אשתי, כיון שזנתה תחתי · ותסר זנוניה מפניה,
כיון שהמשילה לזונה כתב עליה דרכי הזונות כי דרך הזונה לקשט פניה במיני צבעונים
שתראה יפה בעיני הזונים · ונאפופיה מבין שדיה הוא מעשה הנאפים שזכר יחזקאל
יחזקאל כג׳ ג׳ *שמה מועכו שדיהן כי גם זה מדרכי הזונות: והפנים הוא משל לנביאים שהיו הם
מתלימים נביאים יי׳ כנביאי השקר ואלה הם המזנים · והשדים הוא משל לתורה שבכתב
ולתורה שבעל פה כמו שפי׳ כבר יחזקאל והיו מתלימים אותה בחוקי הגוים ולא הם
הנאמנים:
ה פן אפשיטנה ערומה · והצגתיה ערומה והצגתיה כיום הולדה שהמשילה ערומה
איוב א׳ כא׳ כיום שנולדה כמו שאמר *ערום יצאתי מבטן אמי והענין משל בגלות שיהיו ערומים על
יחזקאל יו׳ ד׳ דרך משל כמו שאמר יחזקאל *ביום הולדת אותך ואמר ואת ערום ועריה ואמר והלבשתך
רקמה

לָהֶם

affixum masculini; [illegible] loco foeminini; quod Rabbinis usitatius

כפול הָעַיִן

Geminatio Ain, s. ſ. ſecunda lit. [illegible] [illegible] radicalis; qualis formatio verbalis eſt הגיגי (ab הגה) Pſ. 5. 2.

כפול הַלָּמֶד

Geminatio Lamed i. tertiae radicalis; ſicut in formatione verbalis סַגְרִיר imber vehementior (à rad. סָגַר clauſit) Prov. 26. 27.

R. D. Kimchi

כְּנֵסֶת

Coetus, congregatio, ecclesia, ſynagoga; à rad. biblic. כָּנַס congregavit, coacervavit, congeſſit Ecclesiast. 2. 8. Ezech. 22. 21.

כֵּיוָן

Rabbinis poſtquam, quandoquidem, quum, ſimiles; poſt ſe habet ש vel ד

At כִּין notat oculum, amuſſim, intentionem, attentionem; unde quod כַּוָּנָה et הַכָּוָנָה, à rad. rabbin. כִּוֵּן direxit, reſpexit, attendit, intendit.

קִשּׁוּט

Rabbin. קִשֵּׁט ornavit in piel.; unde קִישּׁוּט ornatus, ornamentum

בְּמִינִי

מִין biblice ſpecies, Genes. 1.

Iudaei rabbinici. מִין אַחֲרוֹן ſpecies ultima et מִין אֶמְצָעִי ſpecies media ſive ſubalterna [illegible] צורה המינית forma ſpecifica.

Significat etiam מִין ſaduceos [illegible] et מִינוּת; ſive מינות ſaduceismus

[illegible] צְבָעוֹנִים

Biblicè צֶבַע plur. צְבָעִים

מְעִיכָה

Ex rad. biblicâ מעך compositum, quod ornavit Levit. 22. 24. 1 Sam. 26. 7.

מֶשֶׁל

allegoriam significat

[illegible]

R. Salo. [illegible]

הוּלֶּדֶת

הִוָּלֶדֶת [illegible] apud [illegible] 6.

6. Infinitivus [illegible]

Regularis [illegible] הִוָּלֵד; [illegible]

[illegible] infinitivo [illegible]

[illegible] a. [illegible]

לשׁ. כורת שׁוֹרֶךָ

[illegible] absolut. שֹׁרֶךְ m. g. [illegible]

Cantic. 7. [illegible] affixo שָׁרְרֵךְ

[illegible] 3. [illegible] 16. [illegible]

[illegible]

חָמְדָה

[illegible]

[illegible] חמד [illegible] significat

[illegible]

וַהוּשְׁלָכִי

futurum [illegible] הָשְׁלַךְ

Hophal הָשְׁלַךְ [illegible] הָשְׁלֵךְ.

[illegible] שׁלח [illegible]

געל

געל m. g. fastidium, à [illegible]
געל fastidio [illegible] 2. 41
Ezech. 16. 45. : Sam. 1. 21.
Job. 21. 10.

R. [illegible]

ערוה וערוה
ערוה m. [illegible], à [illegible] nudatus

עֶרְיָה
f. g. [illegible], [illegible] adjectivum
[illegible], nuda [illegible], [illegible] 5. 1. 1. Ez.
16. 7 à rad. ערה nudavit.

ויצג את המקלות
[illegible] Gen. 30. 37.
ויצג [illegible] [illegible] à rad.
הציג [illegible] יצג

מקל
m. g. Baculus. [illegible] 1. 11
[illegible] pluralis מקל Gen. 30. 37.
Pluraliter [illegible] מקלות
Zachar. 11. 7.

R. [illegible]

הֶכֵּר [illegible].
[illegible], à rad. נכר [illegible]
[illegible]. [illegible] מכיר [illegible]
[illegible] הכר

שבב
[illegible] nomen: Rabbinis [illegible]
aliquid.

מְחִתָּה
[illegible], [illegible] [illegible] 1. 8. [illegible] 1.
10. à rad. חתה

Ad ℵ 5.

R. David Kimchi,

מזונם

מָזוֹן alimentum, nutrimentum, Nota, cibus [illegible]; [illegible]. זון aliquem pascere, sustentare.

הַסְפֵּקָם

A rad. ספק, [illegible] [illegible] rabbin.

~~[illegible]~~ הספיק sufficeret, sufficientes

Judae ספק sufficientia

Et סִבָּה מַסְפֶּקֶת

Ad ℵ 7.

R. David Kimchi.

מתעסקים

Rad. עָסַק in Hitpa. הִתְעַסֵּק occupari, vacare, dare operam

עוֹסֵק בַּתּוֹרָה dans operam legi, [illegible] Theologus.

Judae עֵסֶק negotium.

עד שם סבלו,

A rad. סבל portavit, bajulavit Jesa. 53.

Ad ℵ 7.

R. Sol. Jarchi,

חחוור

A rad. ~~biblica~~ rabbinica חָסַר redivit, circuivit

Judae חוזר חוזר circumquaque

Et חזרות circuitus, ambitus, [illegible]

מחזור circulus, cyclus astronomicus

בְּלַעַז

Occurrit Ps. 114. Rabbinice, vernaculo, lingua vernacula; sic [illegible] Judaei nunc gallice, ~~Hispanice~~, aut Italice aliquid exprimunt. [illegible] Germani Judaei scribunt abbreviate .ו. בל״א בְּלָשׁוֹן אַשְׁכְּנַז lingua Germanica.

R. Abr. Esra

A radice דקדק (דקדוקי) [illegible], minutus, subtilitas, dissertare, disputare, [illegible]. Judae [illegible] grammatica.

† subtilis et accurata disquisitio.

et דקדוק subtilitas

בְּדִקְדּוּק subtiliter.

רקמה וכל הענין כמו שהוא ומשל הלידה הוא באמיו וכמערים עבדים כמו שפירשנו שם·
ושמתיה כמדבר· שהוא המקר לכל ועוד שלא ימצא בו שום מחיה ואם שרך חגב כן
אסיר כל טובי מהם ויהיו המקרי לכל כמו שאמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול גם דברים לא יז
מורה על חורבן הארץ כמו שאמר נצתה כמדבר· ושתיה כארץ ציה· הענין כפול ירמיה ט יא
במלות שונות· וכן והמתיה בצמא· כי המדבר הוא מקום אשר אין בו מים· והמשל
אשר היא בצמא משל לבטול התורה והנבואה כמו שאמר ושריה כגוים אין תורה גם מיכה ב ט
נביאיה לא מצאו חזון מיי׳· והצמא הוא משל לבטול התורה והמצות והנבואה כמו עמוס ח יא
שאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דברי ייי׳:
ד ואת בניה לא ארחם· כמו שפירשנו כי האשה בכלל הקהלה גם והקראה הפרטי׳
בנים או התלמידים בכל דור ודור אינם מתנהגים הדור הראשון שעובר עליו:
ה כי זנתה אמם הובישה הורתם· ת׳ ארי טעו כנשתהון בתר נביאי שקרא
בהיתו מלפיהון· אחרי מאהבי· אשור ומצרים שהיו לישראל ברית עמהם ומצילים לא עתיק
אותם מאויביהם והיו הולכים בטח באוהב אשר היו נותנים להם והיו שהיו בשלום
בבריתם עמהם באלו הם מספיקים ערכם כי בעזרתם היו עובדים אדמתם והולכים
מארץ אל ארץ בשלום וזהו נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי· ומה שאמר
הובישה· רל יש לה להבלה ממעשיה ומאהביה אשר בטחה בהם כי לא יועילו לה בעת
צרתה· ואחז״ל פי׳ אחרי מאהבי· השמש והירח והכוכבים שהיו עובדים להם וכוונתם
היתה כי הם היו נותנים מזונם ופרנסתם כמו שאמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים ירמיה מד יח
והסך לה נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו· ושקויי· היין ושאר משקים:
ו לכן הנני שך את דרכך בסירים· שלא יוכלו לצאת מהעיר מפני החרב ולא
יועילוה מאהביה והם אשור ומצרים· או לפירוש אדוני אבי ז״ל המזלות· והנה דרכה
כאלו יש בה מסוכת חדק וקוצים שלא תוכל לעבור בה וכאלו גדורה בגזית שלא תוכל
לעבור ולא תמצא נתיבותיה שהיתה הולכת בהם· ועל הדרך הזה נאמר גדר דרכי בגזית מיכה ג ט
נתיבותי עוה· שך· כמו תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה· ולפי שענין גדר הכרמים איוב ח׳
והשדות משוכים נאמר המעלה ממנו שך שכת· ושוכים ידוע שהם כמו קוצים וכן קירו׳
וכן ענינים כולם מיני קוצים הם ולא באה המעלה כי אם משוכים:
ז ורדפה· את לאשור ולמצרים תרדוף שלומם ועזרתם ולא יתנו לה· ואם למזלות
תרדוף אחר נביאי השקר ואחר המעוננים· במזלות לשאול לה במזלות להקטיר להם ולא
יועילו לה· ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון· זה לא תאמר עד שתקבלה הגלות
ומן רב כמו שכתוב בתורה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת דברים ד ל
עד ייי׳ אלהיך· כי אלו האמירה זה בעודה בארץ לא היתה גולה:

ח ואינון לא ידעין ארי אנא
בריכית להון עבורא וחמרא
ומשחא וכספא אסגיתי
להון ודהבא מיניה עבדו
לטעותא:

והיא לא ידעה כי אנכי
ט נתתי לה הדגן והתירוש
והיצהר וכסף הרביתי לה
וזהב עשו לבעל:

ט לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו והצלתי צמרי ופשתי ל לכסות את ערותה׃

בכן יתוב מימרי למיטל עיבורא בעידן אידריה וחמרא בעידן מעצרתיה ואציל כסות מילא ובוץ דיהבית לה לכסאה ית קלנה׃

שלמה ירחי ח לא ידעה, לא שמה אל לבה והראיתיה עתה כלא ידעה. וכסף הרביתי לה וזהב, והם עשאוהו לבעל׃

ע בעתו, בעת גמר בישול הפירות. והצלתי ממנה צמרי ופשתי׃ אשר היה
בראשית לא ט לכסות את ערותה, כל הגלה שבמקרא לשון הרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו *ויצל
שם לא יו אלהים את מקנה אביכם *כי כל העושר אשר הציל׃

אבן עזרא ח והיא, עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שהקטיר להם הם היטיבו לה בדרך:
ירמיה מד יז *ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים. עשו לבעל, התרפים עשו צורות מזהב וכסף
אליצות הבעל ובקטרה היה חכם ממצא תבעל כבעל הפיקה שמח בחכמת המזלות כי כן
יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים:

ע לכן, טעם בעתו שאביא אויביה לקחתו. והצלתי, והפרשתי וכן כל לשון הגלה
והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה׃

דוד קמחי ח והיא לא ידעה, כי היו מתעים אותה ראשיה ונביאי השקר. וכל הטוב שהיה
לה לא היה לה אלא מאתי שהייתי שולח ברכתי בדגן ובתירוש וביצהר ושולח ברכה
דברים לב טו במעשי ידיהם עד שהיה להם רוב כסף וזהב *וישמן ישורון ויבעט ויעשו הכסף והזהב
ירמיה י ד לבעלים כמו שאמר *בכסף וזהב ייפהו׃

ע לכן אשוב, כדי שתדע כי מידי היה לה הטוב אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי
במועדו, שאשלח בהם מארה בעת הקציר ובעת הבציר הפך הברכה שהייתי שולח בהם.
וכן בכל מעשה ידיהם אשלח מארה וכל המשתכר משתכר אל צרור נקוב ולא יהיה להם
לחם לאכול ובגד ללבוש. לכסות את ערותה, כי הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות
את ערותה אציל אותם ממנה וכן תרגם יונתן. וענין והצלתי כענין *אשר הציל אלהים
בראשית לא טז מאבינו ענין ההסרה וההצלה׃

ועתה אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי׃

וכען אגלי ית קלנה לעיני עממיא רחמהא ואנש לא ישזבינה מן ידי׃

יא והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה׃

ואבטל כל חדותהא חגהא ירחהא ושבתהא וכל מועדהא׃

ואצרי

יב וְהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה :

יג וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה :

וְאַצְדֵי פֵּירֵי גוּפְנָהּ וְתֵינַהּ דַהֲוַת אָמְרָה יְקַר אִינוּן לִ דִיהָבוּ לִי עַמְמַיָא רַחֲמַי וְאַשְׁוֵינוּן לְחוּרְשָׁא וְתֵיכְלִינוּ חֵיוַת בָּרָא :

וְאַסְעַר עֲלַהּ יַת יוֹמַיָא דַהֲווֹ פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא דְמַסְקָא לְהוֹן בּוּסְמִין הֲוַת דַמְיָא לְאִיתְּתָא דְשַׁבְקַת יַת בַּעֲלַהּ וְאִתְקֵינַת בִּקְדָשַׁהָא וּבְחֲלִיטַת מַרְגְּלִיתָהָא וּטְעַת בָּתַר רַחֲמָהָא כֵּן כְּנִישַׁת יִשְׂרָאֵל רְחֵמַת לְמִיפְלַח לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנִי שַׁבְקַת אֲמַר יְיָ :

שלמה ירחי

י ואיש לא יצילנה מידי, אף זכות אבותם תמה :

יב והשימותי, לשון שממה· אתנה, כמו אתנן· ושמתים ליער, שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות:

יג ופקדתי עליה, אפקוד פורענות· ימי הבעלים אשר תקטיר, תמיד להם ולשון הווה הוא· ותעד נזמה וחליתה, לשון עדי כוונה המתקשטת לקראת נואפים· וחליתה לשון ערבי הוא קישוט :

אבן עזרא

י ועתה אגלה את נבלותה, מגזרת נבלה על משקל* כי הילדות והשחרות הבל כי גילוי הערוה נבלה היא : קהלת יא׳

יא והשבתי, שלא להתחבר שנים ת״ן חסרון האחד וככה שבתו כי שבת ארצו וככה *וכרתי להם ברית כי כרית ארצו ואין נראה להתחבר שנים ת״ן לומר והשבתתי וכריתתי כי כן היה ראוי· חדשה, הוא ראש החדש שתתחדש הלבנה גם ת״ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות ת״ו שבתה : יחזקאל לד׳ כ׳

יב והשימותי· אתנה, האלף נוסף ורבי מרינס אמר שהוא כמו *אתנן זונה : דברים כג׳ יט׳

יג ופקדתי, וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בצוארה ליפות עצמה למצא חן בעיני הנואף :

דוד קמחי

י ועתה אגלה את נבלותה, כיעורה ומעשיה הרעים יהיו מגולים כשאסתיר פני ממנה· לעיני מאהביה, לפני אשור ומצרים שלא יצילוה· ולפי׳ אחז״ל לעיני השמש והירח והכוכבים· ואיש לא יצילנה מידי, איש מכל מאהביה· ודרש אף תמה זכות אבות :

יא והשבתי. כי עם הברה אין חדש ואין שבת ובראשי חדשים ובשבתות שהיו
בהם קרבן מוסף היו ימי שמחה. וכן בספרי ובאמצעי שהיו ימי מועד ושמחה לא יהיה להם
בהם שמחה מרוב הקרבנות. וכל מועדה. אמר מועדה אחר שאמר חגה ובמועדים הם
חגים וכן אמר יחזקאל בחגים ובמועדים לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח
אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כמו ויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו' שבעת ימים
ושבעת ימים הנה קרבת שבעת ימי חנוכת המזבח. וכן אוכלים ושותים וחוגגים. ויש
מועד בה כן שאינו חג כמו לאותות ולמועדים למועד אשוב אליך וכן לכל זמן ועת
אדם לחבירו כמו מן המועד אשר יעדו. ורב סעדיה גאון ז"ל פי' חגה שלש רגלים וכל
מועדה ר"ה והצנה וזה הכפורים ושמיני עצרת:

יב והשמותי גפנה ותאנתה אשר אמרה אתנה המה לי. כענין שאמרה כי מיד
מאהביה הדגן והתירוש והיצהר וכל הטוב אני אשים אותה לשממה. ואעפ"י שהיה לה
הטוב ההוא מאתי לא מאתם. אתנה. לפי שהמשילה לזונה קרא הטוב ההוא אתנה
כמו אתנן זונה וענינם כמו תנה' ושרשם תנה והאלף עקרת ויו"ד אתנה יתר. וזכר הגפן
והתאנה כי הענבים והתאנים מיטב מאכל האדם אחר התבואה וכבר זכר ולקחתי דגני
בעתו. ושמתים ליער. שיבואו בו חיות השדה לפיכך ואכלתם חית השדה. וזה משל
חרבן הארץ או המשיל האויבים לחית השדה:

יג ופקדתי עליה. על מעשי עונה בגלות אפקוד עליה הזמן שעבדה הבעלים ואאריך
אותה בגלות לעונש שהניחו עבודתי ועבדו לאלהים אחרים. ואף על בני בניהם יהיה זה
העונש ואעפ"י שהם לא יעבדו ע"ז בגלות כן הוא משפט עונש לפי שבני בניהם לא יהיו
שלמים בעבודת האל ובאמונתו בגלות לפיכך יצטרף עון אבותם העובדים ע"ז עם עונם.
ואמר בתורה והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי. ותעד נזמה
וחליתה. לפי שהמשילה לזונה אמר עליה מעשי הזונה שמתקשטת בתכשיטים נאים כדי
שתראה יפה בעיני מאהביה. וחליתה. מן וחלי כתם ות"י ובחליטת מרגליתא וזאת
אחד מתקוני הנשים וכן ת"י וכתי' הנזם והלחשים וקדשיא וחליטתא:

יחזקאל מו' י"א
מלכים א' ח' ס"ה
שמואל א' ל' ט"ז
בראשית א' י"ד
בראשית יח' י"ד
שמואל א' כ' ל"ה
דברים כג' י"ט
ויקרא כו' מ'
משלי כה' י"ב
ישעיה ג' כ'

יד לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃
טו וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃

ל
ל' וחס' ו'
ד'
ל' בחד מל' וחד חס'

בְּכֵין הָא אֲנָא מְשַׁעְבֵּיד לַהּ לְאוֹרַיְתָא וְאַעְבֵּיד לַהּ נִיסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דַעֲבָדִית לַהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדֵי נְבִיַּיא אֲמַלֵּל תַּנְחוּמִין עַל לִיבַּהּ׃ וְאֶמְנֵי לַהּ יָת פַּרְנָסַהּ מִתַּמָּן וְיָרֵית מֵישַׁר עָכוֹר לְתַחְמוּדֵי נַפְשׁ וְיִתְּנְהוּן תַּמָּן לְמֵימְרִי כְּיוֹמֵי קֳדָם וְאַף אֲנָא אַעְבֵּיד לְהוֹן נִיסִּין וּגְבוּרָן כְּיוֹם מַסְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

bedriegen dien, bedrydan

X 19

1. מפתיה] à פתה lacto, ſuadeo, perſuadeo; ~~et pler~~ allicio, illicio generali ſignific. ut Gen. 9. 6. alliciat יפת Deus Japhet etc.; [illegible] alias ut plurimum in malam partem ſignificat ſeduco, ut Exod. 22. 1. unde fort. gr. ἀπατάω et ἀπάτη

Porro à generali ſignific. non incongruè deductum videri poſſit πείθω. Eſt a. Evangelium vere πείθω ſuada quo 2 Corinth. 5. 11. ἀνθρώπους πείθομεν et 10. v. 5. αἰχμαλωτίζεται πᾶν νόημα

Hinc dicitur
Actiones Dei converſionis hominis ad modum cauſæ moralis operari; ſic tamen ut nihilominus ſit ad modum cauſæ phyſicæ, quod poſſibile ex aliis innumeris ſcripturæ teſtimoniis probatum vid.; hoc con.

11. 70. Interpr. ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν καὶ τάξω αὐτὴν εἰς ἔρημον. Ut ſit comminatio juſti ſupplicii ~~tal~~ ~~p~~ ſeductorum, quale terribiliter minatur Deus Ezech

et Jeſa. 63. - - - -

ודברתי על לבה

Pariter in N. Teſt. τὸ παραμυ-θεῖσθαι à Syro transfertur loqui ad cor Joſ. 11. 9. et 1 Theſs. 2. 11.

Optime Targum: Loquar conſolationes ad cor ejus etc. Et Jer. 70.

Et explicatur ita hic Hebraiſmus a Spir. S. Jeſa. 40. 2.

Ratio hujus phraſeos eſt quia quos ſolemus grato ſermone alloquimur, unde alloqui lenibus, conſolari.

+ lobavit tuis. Vide Scalig. notas 3

Nota hic
Egregias et taritas oppositione ejus
alloquij & dofusto ad Israelitas
de quo Hebr. 12.19. et 26.
Sermo a. Evangelij suavis est, gra-
tus, quippe λόγος καταλλαγῆς
2 Corinth. 5. 5. continet αἰωνίαν
παράκλησιν 2 Thessal. 2. 16. , qua
cor corroboratur . . . .

Targus ✗ 15.
פרנסה
sing. פַּרְנָס gubernator, pastor
plur. פַּרְנְסִין. Est et [illegible]
פרנסא et פַּרְנָסוּת pastio, Actor. 12.20
syriacè פורנסא ; a rad. פַּרְנֵס
gubernare, pascere, sustentare,
alere.

.. ✗ 15. כרמיה
Sub metaphoris terrenae felicitatis
petitis à liberatione populi è Aegy-
pto, et benedictione ejus in terra Ca-
naan, proponit spirituales divitias et
benedictiones in Christo. Hanc duae
metaphorae in se continet comparationes

כרמיה] Respective ad oppositis sunt ✗ 11. et 12.

~~Dorym~~

כֶּרֶם ; ~~[illegible]~~ plur. hic construitur
cum affixo pronomine הֶם ; Judic.
9. 27. כַּרְמֵיהֶם Significat a. locus vineis consitus ; ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible]
arboribus Judic. 15. 5.
gr. τὰ κτήματα, i. palmites
Vulgata, vinitores, quod [illegible] כרמיה, ut sic
Targus ~~[illegible]~~ פַּרְנְסָהּ i. guber-
natores ejus. Et sic exponit
R. Sol. Jarchi adductis Job. 29.
18. et Cantic. 1. 6.

עכור עמק]
Vallis Achor ; vallis perturbationis.
vallis
Allusio est ad ~~[illegible]~~ dictam
ab Achor filio Carmi Jos. 7. 25. 26.
qui עָכַר [illegible] conturbabat Israelem.

Quidam putant eandem esse
cum valle Engeddi, de qua in
Vineis Cantic. . . . Saltem
utraque erat prope Jericho ; cum
una sit vicina liquet.

Quomodo [illegible] eandem fertilissimam vallem
alluditur Jos. 65. 10. Ut enim cam-
pestria in vallibus gregibus et vallis
Achor in cubile armentorum, populo meo
qui requisierunt me.

De Achor Hieronym. in locis He-
braicis ; de Engeddi Josephus anti-
quit. lib. 9. c. 1.

[לְ]פֶתַח]
Judex, ad ostium temporibus locis.
[illegible]
פתח תקוה]
Ostium spei i. introitus

[ענתה]
respondebit, canet, put Exod. 15. 23.
[illegible] forte et continet in dando metaphora
vã, ut in tempore vindemiae cantet
pro laetitia Jud. 9. 27 . . . [illegible] ✗ 13.

A. ✗ 14.

Targum.

משעבד

particip. pasel: à שַׁעְבֵּד q. s. et syr. subiicit, subiecit, fecit, quadratus & Sole. עבד ; מְשַׁעְבַּד subiectus, servilis.
Jn ithpahel, אִשְׁתַּעְבַּד syr. אִשְׁתַּעְבַּד
Inde verbale שִׁעְבּוּדָא ; syr. שׁוּעְבָּדָא
subiectio, servitus.

נִסִּין] miracula
à singulari נֵס, נִסָּא vexillum, signum militare: item signum prodigiosum, miraculum plur. נִסִּין, à rad. נְסַס turbari, conturbari

✗ 15 ועוני

1. Habitabit, sic Sol. Jarchi;

2. Cantabit, sicut filii religiosi canunt; ut sit allusio ad Exod. 15. ubi de cantico Israelitarum cum de responderet Miriam, ubi eadem fere vox ענו usurpatur.

R. Sal. Jarchi.

משעבד] משעבלה] מִשְׁתַּעְבְּדָה is שׁעבד
in Hiphil à rad. שׂרד Satan. in Hithpael, הִשְׂתַּרֵּד operam dare, curare, intendere rei, occupatus esse
Jn piel שִׂדֵּד praeparare.

רְוָחָה] Laxamentum.
Solutiuntur, relaxatio; à rad. רָוַח. Inde
perinde relax. Inde; et verba.

R. Aben Ezra

השיבותו] respondi, reddidi, s. d. Scribere. repondere; si proprie acceptum, proprie de retribuere, iuxta Rom. 11, v. 35.
ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ.

R. David Kimchi

על כוס המעדנים] וכוס ישועות לחד המעגל in cum laudis (s. e. Calixa laetitiae) vel ut Rabbini. i. Calices sacrificalis.

מְצַעֵר] affliciens, velut Moloch
צער i. angor, dolor, angustia.
à rad. verb. צָעַר, צָעַר, הִצְטַעֵר dolere, angi, angustiari afficere
Inde צַעֲרָא afflictio, dolor, angustia.
Inde prov. Chaldaic: לפום צערא אגרא pro dolore mercedem.

שלמה ירחי

יד לכן הנה אנכי מפתיה · משולה לקושקה שסובב לו ואו׳ יר בלע ומתוך פיתוי והולכתיה המדבר כגולה אחוה לה במדבר ורעה ושם תשוב אל לבה כי טוב לה באשתה ראשונה מכאשר כן :

טו את כרמיה · אחוזה ונתן לשון פרקים ופרנסים וכן לא יפנה דרך כרמים · איוב כד יח
וכן כרמי שלי לא נטרתי · דא והולכתיה המדברה למדבר סיחון ועוג ובקשתי זה נתנבאת · ש״ר א
יחזקאל שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם וגו׳ כאשר נשפטתי · יחזקאל כ לה
את אבותיכם וגו׳ והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו׳ והכשרים
אקיים וזהו את כרמיה · ואת עמק עכור · עומק הגלות אתן עבורים שם אתן לה לפתח
תקוה יתחלת תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי · וענתה שמה · לשון דירה
כמו מעון אריות · כימי נעוריה · שישבה כמצרים ימים רבים · וכיום עלותה וגו׳ · נחום ב ב
שנעקה אלי ממצרים מתוך שיעבוד ונאלתיה כן גם עתה :

אבן עורא

יד לכן · אחר שתבעבי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה
בתחילה כי אני הטיבותי עמה ובהמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אני מפתיה
במדברים · והולכתיה · אל הדרך אשר במדבר :

טו ונתתי לה את כרמיה · הטף והשיאותי נטעה ותחת עמק עכור שעברתיה שהוא
עמק ישראל ישוב לפתח תקוה · וענתה · תנגן ותשיר כמו ותען להם מרים · ויש · שמות טו כא
אומר ותדור שמה מגורת מעון ויקרא כבה ועניה חיים באלמנותיו והוא רחוק בעיני : ישעיה יג כב

דוד קמחי

יד לכן הנה אנכי מפתיה · ביור כמקום למר הפעל והענין אתן כלבה לשוב
בתשובה בעודה בגלות וזה כענין פתוי כי המפתה את חבירו מעבירו מדעתו אחריה כו
לדעת אחר כן הקב״ה מעביר ישראל מדעתם שהיו בו בגלות להיות אחר האמונות ויצר
הרע ויתן בלבם לשוב מרע ולבחור הטוב ועל זה אמר והסירותי לב האבן מבשרם · יחזקאל יא יט
ונתתי להם לב בשר · והולכתיה המדבר · זהו שאמר יחזקאל הנביא והבאתי אתכם · שם כ לה
אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים · ודברתי על לבה · אנחם אותה
מצער הגלות שסבלה :

טו ונתתי לה את כרמיה משם · מהמדבר אתן לה כל ארצה כמו שהייתה לה כלומר
אינער אותה שם במדבר להטיב לה בארצה לפי שבמדבר העמים יברור אותם ויכלה
המורדים והפושעים ויבחרו הנבחרים לפיכך יהיו צריכים תנחומין ודבר על לבם שיתן
האל ית׳ את ארצם כבתחילה לפיכך אמר ודברתי על לבה · ולפי שפירשנו כי התנחומין
יהיו מן הצער שסבלה בגלות הכל יהיה לוה ולזה · ומה שזכר כרמיה · לפי שזכר
בתוכחות והשימותי גפנה אמר בנחמה כרמיה · ואת עמק עכור לפתח תקוה · לפי
שבתחלת בואם לארץ בימי יהושע קרה להם מעון הזה והוא דבר עכן תכעיסם שלא · יהושע ז ח
יבחרו בהכנסם לארץ ושלא יקרה עוד יען כי כולם יהיו מטוהרים וטהורים כי במדבר
העמים יבררו ׃ ואותו עמק עכור לא יקרא עוד כן כי אמנו הוא לנגד אלא יקרא לו שם
לשבח והוא פתח תקוה · ומה שאמר פתח ולא אמר עמק כמו שהיה לפי שהיה להם כמתח
כי מאם יבואו לארץ כמו שעשו בתחילה ויהיה להם תקוה ואחרית טוב לפיכך יקראו לו
פתח תקוה · ויתרגם רבי אבריקם בן עזרא ז״ל פירש עמק עכור עמק יזרעאל שעברתיה שם
ישוב לפתח תקוה · ורש״י ז״ל פירש עומק הגלות שהיו שם עבורים אתן לפתח תקוה ותוחלת
שמתוך אותם הצרות אתן לבם לשוב אלי · ורבינו סעדיה גאון פירש שעשה האל יתב׳
נפלאות בעמק שנהרג בו עכן כאותו הזמן ויקרא לו פתח תקוה ויצירו לאל ית׳ על · ה

אמות טו׳ כ״ת הגעלמות והוא אומר וענתה שמה ׳ מן׳ אתקן לקתמכם ׳ כימי נעוריה ׳ כמו קנם שנשא
אוכטים ה׳ א׳ חתנ״ל ית׳ לישראל כימי פיקרת שנא׳ ותשר דבורה ׳ רבן כבוד וגו׳ אמר ׳ וידבר דוד ליי׳
שמואל ב׳ כ״ב א׳ את דברי השירה הזאת ׳ וכיום עלותה מארץ מצרים ׳ שירת משה על הים׃

יו וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃

וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ תְּתנְהוֹן לְפוּלְחָנִי וְלָא תִפְלְחוּן עוֹד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃

יז וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃

וְאַעְדֵּי יַת שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִפּוּמְהוֹן וְלָא יְהֵי דִכְרָן שׁוּמְהוֹן עוֹד׃

יח וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃

וְאֵיגְזַר לְהוֹן קְיָם בְּעִידָנָא הַהִיא דִיהוֹן שְׁלָם עִם חֵיוַת בָּרָא וְעִם עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְרַחֲשָׁא דְאַרְעָא וְקַשְׁתָּא וְחַרְבָּא וְעָבְדֵי קְרָבָא אֲבַטֵּל מִן אַרְעָא וְאַשְׁרֵינוּן לְרוֹחְצָן׃

יט וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃

וְאֲקַיְּימִנְכוֹן קֳדָמַי לְעָלַם וְאֲקַיְּימִנְכוֹן קֳדָמַי בְּקוּשְׁטָא וּבְדִינָא וּבְחִסְדָּא וּבְרַחֲמֵי׃

ס וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

וְאֲקַיְּימִנְכוֹן קֳדָמַי בְּהֵימָנוּתָא וְתִדְעוּן לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ׃

שלמה ירחי

יו תקראי אישי וגו׳ ׳תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון אישות וחיבת נעורים בעלי לשון אדנות ומורא ורבותי׳ פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה׃

יז ולא יזכרו עוד ׳ ישראל בשמם של בעליהם לא יזכרו הבעלים בשמם של יצר׳ ישעיה ב׳ א׳ לומר שהם אלוהות להם ׳ או לא יזכר שם הבעלים עוד כ״ח והאלילים כליל יחלוף׃

עם חית

Ad X 15.

R. David Kimchi

באלמנותיו

Locus citatur ex Jes. 13. in palatiis eius. ה in ל commutata, et à Chaldaico ארמון pro אלמון [illegible]. Alioquin אלמנה semper significat viduam.

איעד) parisrer

A radice יעד, condixit, indixit, instituit, partim est desponsavit.

עוריכים) indigentes

Biblicus est עורק nebulo, nebulitas 2 Paral. 2. 16. Judæ rabbinica עריק nebulo; et [illegible] הריקה.

הצער)

צער angor, dolor, angustia rabbinice; à rad. rabbinice צער est הצער dolere, angi, angustiâ affici.

עליו השלום) ע״ה

עליו השלום) Sic ab Rabbinis suis. Vide abbreviaturas, quod quidem [illegible] est Judæis. [illegible] insolitum nimis

[illegible] Dahid [illegible] formulas usurpata [illegible] Jarchi in [illegible]

Ad v. 18.

Ad Targ.

קְיָם

Et קְיָמָא pactus, o. statutum, foedus, pactum, votum, jusjurandum. plur. קְיָמִין à rad. קוּם

דִּיהוֹן

דִּי pro relativo pro יְהוֹן tertia plur. futuri.

שְׁלָם

Et שְׁלָמָא pax.

וְרִיחְשָׁא

Et רִיחְשָׁא, à rad. רְחַשׁ ebullivit, ita dicitur reptile Hebraeis; et chaldaice repsit, reptavit, scaturivit.

R. Sol. Jarchi.

מַזִּיקִין

Nocivi, laedentes, damnum inferentes; sing. est מַזִּיק damnosus; à rad. rabbinica נָזַק nocere, laedere, damnum inferre. Hinc נֶזֶק et הֶיזֵּק damnum.

R. D. Kimchi.

לפירותיהם

plur. foeminin. 3 [illegible] tamen oriunt masculinum à singulari פְּרִי.

לְאֲחֵיהֶם

In statu absoluto אָח lego. plurale אַחִים 1 Sam. 13. 15. et אַחִים Jos. 2. 9. fol. 3 10.

כָּרַתִּי לָהֶם בְּרִית

כָּרַת praecidit, excidit etc. cum בְּרִית conjunctus metaphorice notat pangere foedus, quia dissectione pecorum utebantur Genes. 15. v. 10. 17. Jerem. 34. 18.

בְּרִית

À בָּרָה (ut שְׁבִית à שָׁבָה) elegit, selegit; quia eliguntur personae inter quas, et eae ac conditiones propter quas foedus initur; vel à כָּרַת quod in pisel significat, praecidit, excidit, item elegit, selegit.

Ad v. 19.

וְאַרְשֵׁאתִיךְ

In pisel אֵרַשׂ desponsavit.

יח עם חית השדה. שאמרית מזיקין מן העולם וכן הוא אומר* לא ירעו ולא ישחיתו וגו׳: ישעיה סי׳ סה׳

יט בצדק ובמשפט. שתתנהגו כהן: ובחסד וברחמים. שיבוא לך מאתי על ידיהם
כאבותיך אבינו כתיב* כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ לעשות צדקה ומשפט וכנגד נתן בראשית יח׳ יט׳
לבניו חסד ורחמים מאת הקב״ה שנ׳* ונתן לך רחמים* ושמר יי׳ אלהיך לך את הברית ואת דברים ז׳ יב׳ יג׳
החסד פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר* החושבי לענה משפט וצדקה לארץ הניחו עם ה׳ ז׳
אף הקב״ה אסף מהם החסד והרחמים שנ׳* כי אספתי את שלומי מאת העם הזה וגו׳ את עמוס ה׳ ז׳
החסד ואת הרחמים ובשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר* ציון במשפט תפדה וגו׳ ירמיה יו׳ ה׳
והקב״ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לתקוניהן ומושיבן בראשן: ישעיה א׳ כז׳

כ וארשתיך לי באמונה. כאמר הימנו אחתמיניה בנוגה להבטחה אשר ידי נביאי:

אבן עזרא
יו והיה. תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי. כי כן כתוב את שמי הבעלים.
ור׳ מרינס אמר אתי׳ עם שזוג סתם כמו בעל שזוג עם עז או כמו* כי יבעל בחור לא ישעיה סב׳ ה׳
תזכרי עוד:

יז והסירותי. על דרך* ומל יי׳ אלהיך כי כאשר ישוב השוכב מחטאו ואם יעזרהו דברים ל׳ ו׳
ישיבהו ככל לבו:

יח וכרתי. הטעם נשבלתם חית הארץ וקשת וחרב. וכלי המלחמה כמו* בחלקי שמואל ב׳ יט׳ סח׳
אלהיה ב׳* חמוד להם כעבור אחיר תהלה שבעתי את קשת ישראל והנה הטעם שישבו שמואל א׳ יו׳
לבטח:

יט וארשתיך. כמו* מאורשה לאיש יא שתעשו צדק ומשפט גם אני אעשה חסד דברים כב׳ כג׳
ורחמים ואין עוברים:

כ וארשתיך לי באמונה. תהיי לי לבבי באמונה וידעת את יי׳ שלא ולא ידעה:

דוד קמחי
יו והיה ביום ההוא נאם יי׳ תקראי אישי. רל׳ תקראי לי אישי כי בעל האשה יקרא
איש כמו* אלקנה אישה. וכנסת ישראל נמשלה לאשת איש. ובעלה עם משוקה כי שמואל א׳ א׳ ח׳
היו קוראים לאנו בעל למלך אמר ולא תקראי לי עוד בעלי. כדי להקיר שם הבעלים
מפיה. ורז״ל פירשו ככלה בבית אביה ולא ככלה בבית אביה:

יז והסירותי. טעם והסירותי כי אחר יום׳ ייחד לבב ישראל ליראה את שמו לבדו
ויעזבו בוז על דרך שאמרו כא לטהר מסייעין אותו אמר מפיה ואמר תקראי. כי
כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד. וכפל הענין במלות שונות ואמר ולא
יזכרו עוד בשמם. ור׳ סעדיה ז״ל פירש מפיה מפי ישראל ולא יזכרו עוד בשמם. כמי
אומות העולם כי אף התאומות לא יעברו עוד בתוכן ומן כמו שאמר* כי אז אהפוך אל צפניה ג׳ ט׳
עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם יי׳ לעבדו שכם אחד ועוד פירש מפיה מפי דור
הצוען ולא יזכרו עוד כמי דורות עולמים ואמר בשמם לפי שיש להם זולתי בעל:

יח וכרתי. על דרך* כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. ונאמר איוב ה׳ כג׳
בנבואת ישעיה* וגר זאב עם כבש וכל הענין כמו שאמר שם. ועם עוף השמים. כמו ישעיה יא׳ ו׳
ארבה וילק שלא יאכלו פירותיה ותבואתם. ורמש הארמה. כמו החגבים והעקרבים.
וקשת וחרב. כמו שאמר* וכתתו חרבותם לאתים. ומלחמה. כתרגומו ועבדי קרבא ישעיה ב׳ ד׳
או פירושו אשבר כל כלי מלחמה ולבי קשת וחרב אשבר:

יט וארשתיך. כנגד מה שאמר* תשע ועשים. וזכר שלשה פעמים וארשתיך כנגד בבא׳ סית׳ א׳ ב׳
שלשה גליות שגלו ישראל גלות מצרים וגלות בבל וזה הגלות שאנחנו בו היום. ובכל זמן

אותם מן הגלות היה האל יה׳ כאלו מארס אותם · הארוסים הראשונים כאבותיהם ממצרים לא היו לעולם אחרי גלו לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי לעולם · והארוסים השניים כאבותיהם מבבל לא היו בצדק ובמשפט אשר היו עושים הרע אחרי כתוב אחריו
עזרא ט׳ ב׳ כתוב מחללי שבתות ונשאים נשים נכריות והיו בוזים אחיהם לעבדים ושרותיהם
הנה כי לא היה בהם צדק ומשפט חסד ורחמים לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי בצדק
דברים ל׳ ב׳ ובמשפט · אבל אז הם עושים אחרי ישובו בתשובה כמו שכתוב ושבת עד יי׳ אלהיך · ואמר
ישעיה נה ח׳ וארשתיך לי באמונה · שיעשו בקיום שלא ישובו לעולם כמו חמיה אומן כמקום נאמן ·
ישעיה כב כב וידעת את יי׳ · כמו שאמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם :
ירמיה לא לג

כג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמָיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־הָאָרֶץ :

וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן אֲמַר יְיָ אַפְקֵיד יַת שְׁמַיָּא וְאִינוּן יַחֲתוּן מִטְרָא עַל אַרְעָא :

כד וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֶאל :

וְאַרְעָא תַּרְבֵּי עִיבוּרָא וַחֲמַרָא וּמִשְׁחָא וְאִינוּן יְסַפְּקוּן לְגָלְוַת עַמִּי :

כה וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי :

וַאֲקַיְּמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲרַחֵם עֲלֵיהוֹן דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאֵימַר לִדְהֲוֵית אָמַר לְהוֹן לָא עַמִּי בְּרַם עַמִּי אַתּוּן וְהוּא יֵימַר אֱלָהִי

שלמה ירחי כג אענה את השמים · לעשות אל השחקים מעלה השוב הטללים כמאמר והם יענו לעשות מים על הארץ :
כד את יזרעאל · את בני הגולה שנזרעו ונקבצו :
כה וזרעתיה לי · קודם קפה לקבצם באתה הארץ בן שמשוטלים בשה גרים :
אבן עזרא כג והיה · אענה · כמו והכסף יענה את הכל ימנית ועם אענה קהלת י׳ יט בימינים תמיד
תהלים ע״ב ו׳ סידך נשאו נקדו יי׳ כמו אמרצתי · אענה את השמים · הטך ונתתי את שמיכם כברזל ·
ויקרא כו יט והם יענו את הארץ · שיתנו טלם ומימיהם כעבים :
כד והם יענו את יזרעאל · שם מקום הנזכר שישוב כאשר היה ברובאיו :
כה וזרעתיה · שירבו ויפרו כזרע הארץ · ורחמתי את לא רוחמה · הם הגלות · ואמרתי ללא עמי · הם עשרת השבטים · והנה הנה ואת לעתיד או היא קשורה כי מילה שבו

Ad ℣ 19.

R. Sel. Jarchi.

ובשיחסרו]

חָסַר
 sublimiori [illegible], defuerit; inde

[illegible]: חָוִור בַּךְ. ubi iste S. S.

[illegible] [illegible]. Et חָוִור. [illegible],

circa [illegible] quod [illegible]. בַּרְבַּס.

Et מַחְזוֹר [illegible] astronomicus.

Ad ℣ 20.

R. Sel. Jarchi

לאבטחו'

לַאֲבַטְּחוּת] à singul. אֲבַטָּחָה quod

[illegible] [illegible] הבטחה promissio; à

בטח [illegible].

R. D. Kimchi

בַּקִיּוּם in stabilitate

קִיּוּם et קַיָּמָא statio, subsistentia,

consistentia. Rabbinis

אֱמוּנָה אֹמֶן]

Jes. 25. 1. עֵצוֹת [illegible] אֱמוּנָה אֹמֶן

Jes. 22. 23.

ותקעתיו יתד במקום נאמן

Ad X 23.

R. Sol. Iarſi.

סְאָה

סְאָה) σάτον ſatum, menſura aridorum, tri-
ſima pars cori ſeu chomeris, tertia
pars Epha; quae continet 36 libras
medicinales
In duali סָאתַיִם 1 Reg. 18. 32.
plurali: סְאִים Gen. 18. 6.

כַּמָּה) quantitas, ſeu
multas plurimas.
quot, quantus, quantitas. Item
כַּמָּה מִתְדַּבֶּקֶת quantitas continua.
כַּמָּה מִתְפָּרֶדֶת quantitas diſcreta.

Cap. 3.

v. 1.

v. 2.

וָאֶכְּרֶהָ

à rad. כָּרָה fodit, effodit, con[illegible]ius apparavit, emit, comparavit.
Et hac posteriori significatione accipitur Genes. 50. 5. juxta Targum et Thalmudicos in Rosch Haschana fol. 26. apud R. Sal. Jarchi in commentar.
Est a. hic dagesch euphonicum in כ, sicuti תִּקְרֵךְ: obveniet tibi 1. Sam. 28. v. 10. à rad. קָרָה

בַּחֲמִשָּׁה

n. g. / in fæmin. חָמֵשׁ quinque.

ירמיה כ״ח שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם · ואל תתמה לומר איך אפשר נגזר עליהם שיעמדו בגולה שנים רבות ויך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלם כי ביד מלך
שם כ״ג בבל תנתן והואת מנה עשו משפט וגו׳ ואם תעשו כן לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה לחרבה :

דוד קמחי כא והיה ביום ההוא אענה נאום יי׳ אענה את השמים · כמו שאמר ולקחתי דגני · אמר כי אז בזמן הישועה השמים יתנו טלם והארץ יתנן את יבולה · ואמר אענה את השמים · השמי׳ שהיו נעצרי׳ בהיותם בארץ כמו בימי אחאב בשובם לארץ בזמן הישוע׳ לא יעצרו עוד · ואמר אענה כאלו השמי׳ שואלים שיתנו מטר כמשפט ואני אענם ואתנם שיתנו מטר כמשפט גשמי ברכה וזהו אענה שיהיה רצוני בהם · והם יענו את הארץ · כאלו הארץ שואלת מטר ומתאוה לו :

כב והארץ תענה · שתתן את יבולה ועץ השדה יתן פריו · והם יענו את יזרעאל · כי ברכות הטובה רבו אוכליה כי תהיינה הברכות מלאות באין ישראל · כשורעניות קורא עם ישראל יזרעאל לפי שהיו זרועים בגוים ובזמן הישועה קורא אותם יזרעאל שהיו נזרעים בארצם לעיקר אמר אחריו וזרעתיה לי בארץ · ואת הענין כן :

כג וזרעתיה לי בארץ · שיהיו רבים כזרע הארץ ויהיו לי לא כבתחלה · ורז״ל פירשו בארץ העמים שאמרו אמר ר׳ אלעזר לא הגלה הקב״ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה קטין אלא כדי לכנס כמה כורין :

ג א ויאמר יהוה אלי עוד לך אהב אשה אהבת רע ומנאפת כאהבת יהוה את בני ישראל והם פנים אל אלהים אחרים ואהבי אשישי ענבים :

ב ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתך שערים :

ג ויאמר אליה ימים רבים

ואמר יי לי עוד איזיל אתנבי נבואת על בית ישראל דאינון דמן לאיתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי וכל כדין רחים לה ולא צבי למיפטרה כן רחימת יי על בני ישראל ואינון מתפנן בתר טעות עממיא ברם אם יתובון
ב ישתבק להון ויהון דמן ל לגבר דאשתלי ואמר מילא בתבריה :
שם כחמשה ופרקתנון במימרי ביום חמשא עסר לירח ניסן
ויקרא ה׳ ויהבית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת סערין : ג נביא אימר לה כנישתא דישראל הוביכון גרמו לכון דתיגלון יומין סגיאין

תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש וגם אני אליך:

תרגום: תתינהון לפולחני לא תטעון ולא תפלחון לטעותא ואף אנא עתיד לרחמא עליכון:

שלמה ירחי

א אהובת רע. מחבבת על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישר' והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים. אשישי ענבים. עירא מנחם פירש אוהבים להשתכר ביינם ואינם עוסקים בתורה וכן מצינו שגינאם במקום אחר על כך השותים במזרקי יין: עמוס ו' ו'

ב ואכרה לי. לשון סחורה כרגיל בלשון כמו אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה. בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. ת' ופרקתינון בראשית נ' ה'
במימרי בחמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליה כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שערין כלומר לא הוגעתים בדברים קשים.
בחמשה עשר כסף בגימטריא ניסן ובמסורת הוא נדרש בחמשה עשר כסף בחמשה עשר בניסן. וחומר ולתך הרי תרבעין וחמשה סאה החומר שלשים סאה והלתך חצי חומר:

ג ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים בכי' שלשה ירחי תמוה תלו וחמשי' יום שבין פסח לעצרת כי ביום נתתי לה את התורה ובה הזהרתיה לא תזני. ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים. וגם אני אליך. אנכי יי' אלהיך. ואשר עשו שני שבועות משמשי' יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד חמן אומר לקח לסוף שלשים יום בחמשה עשר באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין שמן אל לבני כיום הזה בתוך מדבר סיני בראש חדש סיון ובאם רב רבי מנחם דכר חמן. ואכרה לי וגו' הנביאי נא התוי
רמים כופר פדיונה לגברי ברמים קלים החומר ערך נמוך עלי אם מבן שלשים ומעלה נא והחומר
והיה ערכך חמשה עשר שקל. וחומר שעורין ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן שלשים שנה
ששים חמשים שקל והם דמי פדיון. חומר שעורין שנם הוא חמשים שקל כסף. ולתך ערכו
שעורין רמי פדיון קרקע לתך שעורים למקדש. עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקטנה נא ורע חומר
מבן חודש עד חמשה שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה ויהיה ערכם עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה

אבן עזרא

א ויאמר. כדרך נבואה. לך אהב אשה. והטעם לאשה כי זה משמעו לשון אשה כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחר כן תהיה אהובת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו. והמשל כאהבת יי' את בני ישראל. אשתב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים יין אשישים. מלת אשישי כמו סמכוני באשישות והטעם באשישות היין ורבה אשישי ענבים ובלוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין: ש"ר ב' ה' / שמואל ב' ו' יט

ב ואכרה. יש אומרים ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק דברים ב' ו'
והוא מגזרת אשר כריתי לי בבית ביתו לקיות ואם [illegible] או יהיה [illegible] ואם לא [illegible] בראשית נ' ה'
אלא שלא נמנה לשון [illegible] משקל [illegible] יהיה על משקל אתנה או הטפח הקטן תחת יחזקאל י"ח
הטפח גדול כמו [illegible] עד [illegible] מן [illegible] כדרך מן [illegible] על
[illegible] ועם בחמשה עשר כסף. כמשמעו לכתובתה. וחומר שמואל א' ל' כ'

אחרי כן

ולתך

Ad cap. 3.
v. 1.

R. David Kimchi

וְאָהַב אָדָם בְּשָׁוֶה

בְּשָׁוֶה in aequatione, et aequalitate.
Sic rabb. קו שָׁוֶה linea
aequinoctialis. Et שְׁוָיָה
aequatio, comparatio; Et שָׁוֶה
aequus, aequalis, potius vero, quia
fuit verbale est aequatio et
comparatio. a rad. שָׁוָה aequari.

נֶשֶׁף
obscuritas, tenebrae, crepusculum.
a rad. נָשַׁף flavit, sufflavit.

Ad v. 2.

Aben Ezra

בדקדוק] à radice דקק biblice, comminuit, comminutus est, in pulverem(?). Unde Rabbinice peculiariter דִּקְדֵּק acute, subtiliter, minutim disserere, disputare, explicare, tractare, ita considerare; quam significationem occurrit apud R. Sal. Jarchi in Ecclesiast. 9. v. 10. Inde דַּקּוּת subtilitas, et דִּקְדּוּק subtilitas, subtilis disquisitio, grammatica; Inde etiam מְדַקְדְּקִים grammatici.

משקל] Forma, analogia verbi.

לִכְתוּבָּה] כְּתוּבָּה Rabbinice instrumentum dotale, literae matrimoniales. Sic usurpat R. Sal. Jarchi in Hos. 1. v. 10.

Ad v. 2.

R. David Kimchi

אִיָּיר] Mensis Aprilis; Rabbinice.

ושרתה] Et [illegible]; alioquin biblice שֵׁרֵת significat ministravit.

קִצַּבְתִּי] A rad. קָצַב biblice et rabbinice praecidit, succidit, inde metaphorice, determinavit, praedestinavit, ordinavit, constituit.

בִּדְיוֹנָה] Redemptionis pretium, lutrum, occurrit Ps. 49. à פדה; sic a. significat redemptionem.

דמים קלים] Vili pretio; Rabbinice דָּמִים et דָּמִין, pecunia, pretium pecuniae, ut מכר בדמים יקרים i. vendidit pecuniis pretiosis, seu caro pretio.

ערך נפשׁ עלי] aestimatio animae meae super me est. עֵרֶךְ Ordo, dispositio, proportio, collatio, comparatio, aestimatio, quae significatio est hujus loci, à rad. עָרַךְ ordinare, instruere, disponere.

Ad v. 3.

Vide pag. sequentem

ולתך ימתכלה ולפי בעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהודה שמתחלתם רחבעם מלך ולא יתחשב מלכות בני ישראל רק מלכות אחת כי אחים היו. והחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלם:

ג ואומר, ימים רבים תשבי. והטעם אם תרגי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדי אלהים אחרים כבתחלה. ולא תהיי לאיש וגם אני. ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא תמית אליך וי"א אם תשובי אלי גם אני אשוב אליך.

א ויאמר יי' אלי, אמר אחד מהמפרשים דברי נחמה אל דברי תוכחה כנגד בני דורו. ובן דרך הנביאים לדבר בדבריהם תוכחה ונחמה ואמר עוד, די כבר אמר לו אשת זנונים ועתה בכר לו משל אחר ואמר לו אהב אשה, ואמר היא הייתה אהובת רע שהיתה מתחבבת ונתנה לה לרע והיא היתה סנאפת אחר כן עם אחרים. והמשל הראשון היה על ירבעם בן נבט וחבריו מחטיא ישראל ועבדו עבודת בית האל ועבדי העגלים אחר כן בית אחאב והוסיף לבעל ועשה בעל ואשרה. ועתה הוסיף במשל זה כאהבת יי' את ישראל מקדם כאהבם האוהב את האשה המחבבת עליו שהיא אהבה גדולה כי לא כל אשה יאהב אדם כמוה. כמו שנאמר ביעקב ויאהב יעקב את רחל ואמר דוד מאהבת נשים והם שתי נשא שהיו חביבות עליו. ועם כל זה פונים אל אלהים אחרים. ואוהבי אשישי ענבים. ואמת אשר היה להם לאהוב התורה ומצותיו ולהבות כאהבה במיר כי היא האלהית היא הטובה והאהבה אהבו ומאלהים על התורה ותאבו תענוגי העולם וראשי אותם כל שונה בו לא יחכם. ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות שכורי אפרים ואמר הוי משכימי בבקר שכר ירדפו ומאחרי בנשף יין ידליקם. ומירוש אשישי ענבים יין ענבים:

ב ואכרה לי, דגש הכף לתשלום הקריאה כדגש מקדש אדני וכרו כרה מן וגם מים תכרו מאתם רוצה לומר קניתיה לי לאשה. והטעם בחמשה עשר כסף, הם ומריקתן במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ועוד פי' כו בזכות אבותם יצחק ויעקב וי"ב שבטים. וחומר שעורים ולתך שעורים, הם גם כן ט"ו. כי החומר עשר אמות כמו שנאמר כי עשרת הבתים חומר ולתך הוא חצי חומר. ופירש רב סעדיה גאון ז"ל חומר ולתך שהם ט"ו כנגד משה ואהרן ומרים וי"ב נשיאים שיצאו ממצרים. ויש לפרש לענין שפירש המתרגם חמשה עשר כסף ט"ו בניסן יהיה פי' חומר ולתך מספר הימים מצאתו ישראל ממצרים עד שבאו מדבר סיני וקבלו שם את התורה כי חומר הוא שלשים סאים ולתך ט"ו הנה מה ו' ימים שנאמרו מניסן ול' של חודש אייר הרי מ"ה. ומה שאמר שעורים שהוא מאכל הבהמות לפי שרוב העם שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה היו כבהמות כמו במצרים בין הכין עובדים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ומשקבלו את התורה נפקחו עיניהם ונשפכה עליהם רוח השכל ובהבינו ידעו. וכתב ר"א כי מנה כתוב בשם רב האי ז"ל ואכרה לי חמשה עשר לגבי דינר בדמים כספים והחומר ערך מאתים שקל... חמשים שקל כסף והם דמי הדינר וזהו חומר שעורים שנה הוא חמשים שקל. ולתך שעורים, דמי פדיון ורעלתך שעורים עשרים וחמשה שקלים. ערך מבן חדש ועד בן חמש שנים שקלים ומכן חמש עד כן עשרים עשרים שקלים הרי כה. ויש בספרים ... לא תזנו עם חמשה עשר ותרגם ויהבית כסף תקליא כיטור לעשאון ואמרית דין

בבא קמא ח' ב'
בראשית כט
שמואל ב' א' כו
ישעיה כח א'
ישעיה ה' יא
שמות טו
דברים כה
יחזקאל מה יד
בואכתי עשרים
מעה אחת לכר

מקרבין קדמי עומר שעורים מנחת סערין:

ג ואמר אליה׳ אמרתי לה אחר אשר קניתי אותך יהיה עונשך שתשבי באלמנות חיות ימים רבים ועתה לי שתהיי קרואה בשמי ולא כאיש אחר ותאמרי אלכה אחרי מאהבי ולא תזני עם אחרים וגם לא תהיי אשה לאיש מיוחד אחד זולתי: וגם אני אליך׳ וגם אני לא אבוא אליך גם לא אזכר עומד במקום אחרים. וזה יהיה ימים רבים ובמקומות רבה אחרי כי ימים רבים וגו׳ ישראל:

נא׳ אנציא׳ נא׳ הוסיף וכו׳ נביא׳ אמר לה

ד כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים:

אֲרֵי יוֹמִין סַגִּיאִין יְתִבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מִדְּבֵית דָּוִד וְלֵית דְּעָבִיר שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דִּדְבַח לְרַעֲוָא בִּירוּשְׁלֵם וְלֵית קָמְתָא בְּשָׁמְרוֹן וְלֵית אֵיפוֹד וּמְחַוֵּי:

שלמה ירחי ד אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבה במזבח באומרון למלכי ישראל ואין אפוד על אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם צלמים העשוים כמין צורה מתיהלים העשויים לכך ומדברים עם אליליהן ומגידים נעלמות וכן ת״י ולית אפוד ומחוי:

אבן עזרא ד ופירש זה הדבר הנביא כי ימים רבים אין מלך׳ ואין עצה מן המאמינים כי אינם מבני יהודה. ואין זבח׳ אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשי לי זבח ומנחה לפי רעתו אין המנחה אסורה רק כאשר דברה תורה וזונה מה יעשה כמלת תרפים. ואחרים אמרו הכל לעז ולא מצאנו אפוד לנגזי. והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד לשם ואין תרפים לעז שקראם לבן אלהיו:

דוד קמחי ד כי ימים רבים ישבו בני ישראל׳ ואלה הם ימי הגלות שאנחנו בו היום ואין לנו לא מלך ולא שר מישראל כי ברשות העמים אנחנו וברשות מלכיהם ושריהם. ואין זבח ואין מצבה׳ אין זבח לאל ואין מצבה לעז. ואין אפוד ותרפים׳ אין אפוד לאל שיהיה מגיד העתידות באורים ותומים. ואין תרפים לעז שהם מגידים העתידות לדעת ה המאמינים בהם. וכן אנחנו היום בזה הגלות כל בני ישראל:

כנא׳ כתי׳ וית לית מלכא וגו׳

ה אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

בָּתַר כֵּן יְתוּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְבְּעוּן יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהָהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן ל לִמְשִׁיחָא בַּר דָּוִד מַלְכְּהוֹן ~~בר דוד מלכהון~~ וְיִתְנַהוֹן לְפוּלְחָנָא דַיְיָ וְסַגִּי טוּבֵיהּ דְּיֵיתֵי לְהוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

ה אחר׳ ימי הגלות. ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳ וגו׳ מאמר ר׳ שמעון בן

Oſee. יוחא

Ad ✗ 3.

R. Sol-Jarchi

דָּבָר הָגוּן] Verbum aptum, idoneum. הָגוּן Rabbin. honestum, decens, conveniens, aptus, idoneum. [illegible] מְהוּגָּן idem. [הוֹגֶן decus, honestas, decentia.

R. Aben Esra

תשרת בעבע] Ministrat perpetuo, vel ulula et altis; id est, quod dicit: [illegible]

R. David Kimchi

מיוחד]

Rabbi Moses Kimchi et Salomo Jarchi de Davide ipso ad literam exponunt.

דוד] Messias filius Davidis ut exponit Chaldaeus; et Aben Esra: המשיח הוא [illegible]

Textus Hebr. ✗ IV.

תאבה]
à rad. אבה
Voluntas ipsi dedicata.

אפוד]
Cinctus, amiculum humerale, specialiter vestis sacra, de qua Exod. 28. 6. et 9. Vide ibi Aben Ezram. et R. Salomo.
à rad. אפד amicivit, accinxit [illegible]

Targum

רעבִיר שולם]
Eandem phrasin usurpat Targum Habac. 19. 10.

לִרְצוֹנָה]
voluntas, benevolentia, oblectamentum, delectatio. à rad. רָצָה, voluit, [illegible] volle [illegible] idem apud Hebr. רצה [illegible]

sacrificia voluntaria [illegible] oblationes. spontanea

נדבת

plural. [illegible] à singulari נדבה et נדבת [illegible]
Judic. 5. 6. [illegible] et plur.
נדבתן in Jonathans [illegible].
26. 1. à rad. נדב

R. Sol. Jarchi

בזוז

~~[illegible]~~ [illegible] à rad. בזז
diripuit, [illegible], [illegible]

לכך

[illegible] R. Aben Ezra

והתרפים

Et [illegible] [illegible] [illegible] et superstitionis [illegible]
Erant [illegible] התרפים imagines
idola, imagines [illegible] [illegible] quando 1. Samuel. 19.
13. Alii [illegible] [illegible] [illegible] vide [illegible]. 31. 19.
De [illegible] [illegible] [illegible]
R. Eliezer [illegible] c. 36. et Rabbinos
ad loca cit. [illegible] [illegible] [illegible] de Dis Syris et [illegible]
[illegible].

In textu sacro

דוד

Notat Masora parva hic hoc nomen, scriptum scil. cum ו, alioquin scribitur sine ו. Significat דוד, a דוד dilectus, amicus, et substantive in plurali numero amores; et per synecdochen patruus.

Alii [illegible] Daniel dictus איש חמודות, Daniel 9.

ופחדו אל

Pavebunt ad Dominum, i. cum timore accedent ad illum. Alia constructio est Ps. 119. 161. ומדבריך פחד לבי

ראה אמר

Citat locum Deuteron. 3. 25. ubi Moses dicit אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון:

In Targum

טוב

Bonus, bonitas,
Credidit hic non significationem Arabicam, et quae notat felicitatem, ut Ps. 1. v. 1.
Vox bonum summum, felicitas, beatitudo, [illegible] nos dixerunt.

R. Aben Ezra

בִּכְלָלָם

Ad cap. IV. ✗ 1.

A radice Bibl. כָּלַל perfecit, absolvit, totaliter, et finaliter, et summatim complexus est

פִּתְעֹ פִּתְאֹם

[illegible] derepente, subito. Sic duo conjunguntur Num. 6. 9. Jos. 29. 5. et rursus Jes. 30. 13 פִּתְאֹם לְפֶתַע

R. David Kimchi

✗ 2.

אָלָה

rad. אלה, inde [illegible] Rom. 3. [illegible] אלאה [illegible] [illegible] posset. i. [illegible] ab arabico אָלָה [illegible].

שֶׁהִבְטִיחַ

Quas promisit.

פרצו

i. radice פָּרַץ rupit, perrupit, Inde פָּרִיץ [illegible], violator, latro, qui legibus jura [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 7. 11 [illegible] [illegible] 5. 21. 23. [illegible] [illegible] λῃστῶν.

† plur. תְּנָאִים conditiones

Cap. I.V.

✗ 1.

R. David Kimchi

בִּתְנָאִי

Conditionaliter, i. conditione, sive conditionem. תְּנַאי conditio [illegible] תְּנָה [illegible] [illegible] rabbin. ההנה [illegible] [illegible] conditionibus. [illegible] מִשְׁפַּט הַתְּנָאִים [illegible] conditionalis

הַהְנָה

[illegible]

נא יותאי יוחאי בשלשה דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד
ובבית המקדש הה״ד *אין לנו חלק בדוד בשמעו לאהליך ישר׳ אל תקרי לאהליך אלא שמואל ב׳ כ׳ א׳
לאלהיך *ראה ביתך דוד זה בית המקדש אמר ר׳ שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב מלכים א׳ יב׳ יו׳
לישר׳ עד שיחזרו שלשתן · אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳, זו מלכות שמים ואת
דוד מלכם, כמשמעו ופחדו אל יי׳ ואל טובו, זה בית המקדש כמה דאת אמר *ההר דברים ג׳ כה׳
הטוב הזה :

אבן עזרא ק אחר ישובו בני ישראל, שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם ·
וטעם ואת דוד מלכם, והוא המשיח כמו *ודוד עבדי נשיא להם לעולם · ופחדו אל יי׳, יחזקאל לז׳ כה׳
שישובו במהרה כבא הקץ אל ארצם במלואה שהם מתאוים כדרך *יחרדו כצפור ממצרים הושע יא׳ יא׳
שפם כתוב והושבתים על בתיהם נאם יי׳ · והעד הנאמן על זה הפירוש שאמר באחרית
הימים והם קוה נבואות הנביאים כמו *והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יי׳ ושם ישעיה ב׳ ב׳
כתוב *וכתתו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד : שם ב׳ ד׳

דוד קמחי ק אחר ישובו בני ישראל, זה יהיה באחרית הימים קרוב לעת הישועה שישובו
נא יוחאי בני ישראל בתשובה · ובדברי רז״ל רבי שמעון בן יוחי אומר בשלשה דברים מאסו
נא ובבית ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש · הה״ד *מה לנו מלכי׳ א׳ יב׳ יו׳
חלק בדוד כמשמעו · לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך · ראה ביתך שמואל ב׳ כ׳ א׳
דוד זה בית המקדש · אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן גאולה לישראל עד
שיחזרו ויבקשו שלשתן הה״ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳, זה מלכות שמים ·
ואת דוד מלכם · כמשמעו · ופחדו אל יי׳ ואל טובו, זה בית המקדש כמה דאת אמר
נא הגדולה *ההר הטוב הזה והלבנון · ופחדו אל יי׳, שיפחדו ויראו ממנו כשובם אליו ויקוו עם דברים ג׳ כה׳
נא ויא ויהבינון התשובה הטובה הגדולה שהבאתים וזה יהיה באחרית הימים° · ופירש רב סעדיה ז״ל ואל
ית טולחנא דיי׳ טובו, אל כבודו כמו *אני אעביר כל טובי על פניך : שמות לג׳ יט׳

וט׳ ד שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃

קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לֵית עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְלֵית גָּמְלֵי חִסְדָּא וְלֵית דִּמְהַלְּכִין בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא׃

לכת׳ א׳ אָלֹה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ׃

ב יָמַן לְשִׁקַר וְכָדְבִין וְקָטְלִי נַפְשָׁן וְגָנְבִין וְנָיְפִין ו
ומוֹלְדִין בְּנִין מִנְּשֵׁי ח
חַבְרֵיהוֹן וְחוֹבִין עַל חוֹבִין מוֹסְפִין׃

3 עַל־כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמָיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃

ג עַל כֵּן תֶּחֱרוֹב אַרְעָא וְיִצְדֵי כָּל דְיָתֵיב בַּהּ בְּחַיַּת בָּרָא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וְאַף נוּנֵי יַמָא יִזְעֲרוּן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן׃

ד

שלמה ירחי

ב אלה וכחש, נשבעין בשקר· פרצו, הן ומולדין בנין מנשי חבריהון· ודמים בדמים נגעו, חובין על חובין מוסיפין· ולפי משמעו פרצו הגדר והרבו שפיכות דמים עד נגעו דם הרוג זה בדם חברו׃

ג תאבל, תחרב וכגון האבל בה· יאספו, יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו *אסף אסיפם׃ — ירמיה ח׳ י״ג

ד

אבן עזרא

א שמעו, עם יושבי הארץ, היא ארץ ישראל שהשם בחר וקנכון יושבי הארץ שלו כמו ומאהרנו יבחו׃

ב אלה, שבועה *ואת אלית מגזרת אלה· פרצו, מגזרת פריצים· ודמים, דמי הרוג אחר נגעים בדמי הרוג אחר׃ — שופטים י״ז ב׳

ג על כן, לא׳ אמלל כפול וטעם בחית השדה ובעוף השמים, שלא ימצאו מה יאכלו ויקעו וגם דגי הים יאספו, ימותו· ויש אמר כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו וזה דרך דרש׃

ד

דוד קמחי

א שמעו דבר יי׳, עתה שב לדברי תוכחה לאותו הדור· כי ריב ליי׳ עם יושבי הארץ, יושבי ארץ ישראל דין לי עמהם כי בתנאי נתתי להם את הארץ שיעשו בה צדקה ומשפט וכזה התנתי להם שיהיו עיני בה מראשית שנה ועד אחרית שנה· וכיון שהם עושים בהפך אלה וכחש ונו׳ אף אני אעשה עמהם בהפך מה שהבטחתים והסתרתי פני מהם ותאבל הארץ ואמלל כל יושב בה· כי אין אמת, וכן אמר ירמיה הנביא *אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה· ואמר דוד *נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ· וצדיקים היו בהם אבל מעטים והיו נחבאים מפני הרוב שהיו רשעים כמו שאמר בספר ירמיהו· אין אמת, אין עושה אמת ואין מדבר אמת· ואין חסד, כל שכן שאין חסד כי חסד הוא יתרון בטובה יותר על הראוי ומי שאינו עושה האמת והמשפט כש״כ שלא יעשה חסד וכן *לא ימיר ולא ישקר כמו שפירשנו· ואין דעת אלהים בארץ, לעשות משפט וצדקה כמו *אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי נאם יי׳· או יהיה פי׳ דעת אלהים התקירה בידיעת אלהות׃ — ירמיה ה׳ א׳ / תהלים ע״ט ב׳ / בספ׳ ויק׳ כ״ז י׳ / ירמיה כ״ב ט״ו

נ״א ויש״ת ול״ית רמהלכין· ב כרחלתא ונו׳

ב אלה וכחש, עוד יעשו שישבעו בשמו לשקר וזהו אלה וכחש· ואמרו רבותינו ז״ל אלה שנכנסו בתלות הברית והוא אמרו *ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וזה עושי אותם· וכחש, ועוד מכחשים באל אשר קבלו עליהם לאלהים· פרצו, פרצו הגדר ומשמרת התורה והרבו לעשות עבירות· ודמים בדמים נגעו, דמי הערוה הם עונים זה בזה מרובים׃ — דברים כ״ז ט״ו

נ״א ויש״ת ומולדין בני מנשי ונו׳ נ״א ויש״ת וחובין על חובי׳ מוסיפי׳

ג על כן תאבל הארץ, תחרב ותצמאת ארץ ישראל· ואמלל כל יושב בה, יכרת

כִּיוָן

Rabbinis postquam, quandoquidem, quum, similiter, quamprimum; a rad. כּוּן dirigere, attendere, respicere.

X 3.

תֶּאֱבַל

Lugebit; metaphorice, q. d. desolata erit.

אֻמְלַל

A radice אָמַל

יְאַדְּפוּן

a radice אֲדַף

X 2.

targum

וְיֵימוֹן לְשִׁקְרָא

. . . .

A rad. יְמָא juravit in Aphel יְמֵי sprachio[?] adjuravit, juravit. Inde verbale is Hal. מוּמָתָא et Syr. מוּמָתָא juramentum.

וְנָיְיפִין

Et adulterantes [~~publicanis~~] plur. נָיְיפִין a singulari נָאֵף adulter, a rad. נאף laudare, concludere Malach. 1a 10. et adulterare quasi contra misere. Est u. נאף inspui, sebi et Chald.

X 3.

targum

וִיצָדֵי

a rad. צְדָא quod Hebr. significat [~~adulterium~~] insidiatus est, insidias struxit. Inde in Niphal apud nos Chaldaicos, vastatus, devastatus, desertus, desolatus fuit. Zephan. 3. 6. Chald. צְדָא Sphal צַדֵּי in Syriac אַצְדִּי vastavit; et metaphorice, obstupuit, admiratus est, q. d. animo vastatus.

R. D. Kimchi

הַמִּדְבָּרִיּוֹת

~~[illegible]~~ singulare rabbin. מִדְבָּרִי syllab. [illegible]

בְּיִשּׁוּב

ישוב habitatio, locus inhabitatus. Tractus a constitutoribus mundi inferioris partes ~~[illegible]~~ יָם
מִדְבָּר יִשּׁוּב

יִתָּכֵן

~~[illegible]~~ dispositus, aptus est; à rad. תָּכַן ponderavit, aptavit, perpendit

גוזמא

Hyperbole; à rad. chald. et Syra גזם minatus, [illegible], [illegible], et [illegible] fuit, minatus fuit, iratus, impetus fuit.

Targum

סָפַר

At nos scribendum סָפַר in statu [illegible] psal. ספרא et סָפְרָא scriba, cancellarius, [illegible]. Respondet [illegible] Hebr. נָבִיא propheta.

יַלִּיף

Contracte pro מילף, יאליף, à rad. אָלַף didicit.

נִצּוֹן

R. Sol. Jarchi legit נִצּוֹן à [illegible] נִצָּא et נִצָּה jurgavit, rixavit, litigavit, contendit, [illegible]. Heb. נִצָּה inde מַצּוּת jurgium, contentio

מַלְפֵּיהוֹן

מַלִּיף verbale chald. et Syriac. contractum [illegible] pro מְאַלִּיף [illegible]

יכרית ממנה כל יושב בה · בחית השדה ובעוף השמים · עם חית השדה ועוף השמים ·
כי אחר שתהיה הארץ חרבה יכרית ממנה אדם ובהמה · ובחית השדה · אינו ר״ל
נ״א המדבריות חית המדבריות אלא הבהמות המגדלות בישוב עם בני אדם ואינה נקראת חיה כמו שאמר *זאת ויקרא י״א ב׳
החיה אשר תאכלו · גם יתכן כי אף חיות המדבריות בכלל כי לא תקרא חיה המדברית
במקומות הישוב הקרובים אם לא יהיה במקומם ישוב · כמו שאמר *ורבה עליך חית שמות כ״ג כ״ט
השדה · וכאמרו ובעוף השמים · כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות
הישוב שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות · או נאמר עוף השמים · דרך נוטה להפלגת
הדבר וכענין זה נאמר בנבואת ירמיהו *מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו · ויתפרש ירמיה ט׳
גם כן על כל אחד מאנשי הישוב · ובדברי רז״ל רבי יהודה אומר נ״ב שנה לא עבר איש
ביהודה וגו׳ שנאמר *על ההרים וגו׳ מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו · בהמה בגימ׳ ירמיה ט׳
נ״ב הוו · רבי יוסי אומר שבע שנים נתקיים בה *גפרית ומלח שריפה כל ארצה · ובית דברים כ״ט כ״ב
בחית ובעוף ר״ל כי גם בהם תהיה הכריתה · וגם דגי הים יאספו · יכלו וימותו · ומה
שאמר דגי הים והם אינם בכלל חורבן הארץ כי בים שוכנים נאמר כי גם בים תהיה
הקללה שנאמר *לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב · וכן בים לא יעלה בבלעים דברים כ״ט כ״ב
אשר בים וגם בקרקע הים עשב ונמה שמהם ירעו הדגים וזה בים ארץ ישראל שהיתה
נ״א ויאה עני וגו׳ בארץ קללת האל יתברך כענין יוצאים בימאת ובים :

ד אַךְ אִישׁ אַל־יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ כִּמְרִיבֵי כֹהֵן׃
ה וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה וְדָמִיתִי אִמֶּךָ׃
ו נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת כִּי־אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְאךָ מִכַּהֵן לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם־אָנִי׃

עַל דְּאָמְרִין סְפַר לָא יַלִּיף וְלָא יוֹכַח גְּבַר וְעַמָּךְ נָצַן עִם מַלְפֵיהוֹן׃ נ״א כדס על וגו׳ רצ״י נט

וְתִתְקְלוּן בִּימָמָא וְיִתְקְלוּן אַף נְבִיָּיא דְּשִׁקְרָא דִּי עִמְּכוֹן כַּד בְּלֵילְיָא וְאַבְהֵירַת כְּנִישְׁתְּכוֹן׃ עיין בפירוש רש״י

אִטַּפְּשׁוּ עַמִּי מִבְּלִי דַּעְתָּא אֲרֵי אַתְּ מִירַע דַּחַלְתָּא קַצְתָּא וְאַרְחֵיקִינָךְ מִלְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וְעַל דְּאִתְנְשֵׁיתָא אוֹרַיְתָא דֶּאֱלָהָךְ אַרְחֵיק בְּנָךְ אַף אֲנָא׃ ק

לכהן יכה״א

שלסה ירחי ד אך איש אל ירב · אתם מתריסין בנביאי אמת שלא ירובון אתכם ולא יוכיחו אתכם
כמו שנאמר בעמוס שאמר לו אמציה כהן בית אל *לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף עמוס ז׳ י״ג

על בית יצחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו · ועמך כמריבי כהן, נט-
דברים ל״ג י׳ עם מלפניהן שהכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר *יורו משפטיך ליעקב:

ק וכשלת היום וגו׳ ותתקלון ביממא ויתקלון נביא שקרא דעמכון עד בליליא
ואשציית ית כנישתכון ותכייא כנישתא אלקם · נביא עמך, נביאים שעמך · ודמיתי דמו

ו נדמו עמי כאדם היושב ותוהה ואין מניע כפיו · אשכח בניך, שאותן שעמדו
על הר סיני נתנו בפיהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה:

ר אך איש אל ירב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהנים היה להוכיח לישראל ועמך אבן עזרא
שבותם להוכיח הכהן כי גם הוא רע מעללים בשקר ירא וזהו ועמך כמריבי כהן:

ק וכשלת, עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת
היום, והטעם ביום שהוא אור כאילו היה בלילה שהיא אפל באשר תמצא אותך וזהו.
וכשל גם נביא עמך לילה · ודמיתי, והכרתי:

ו נדמו עמי מבלי הדעת, ואת המלה אם היתה כבנין דמות יהיה אחריה אל
יחזקאל ל״א י״ח בשלש נקודות כמו *אל מי דמית ובטעם מלת אל מטעם כרית כמו ודמיתי אמך והטעם
שלא תלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואתה תכשל במהרה גם ימותו בניך · נדמו
אומר לכהן כתקרין דעתך נכרתו עמי · כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי
ותשכח תורת אלהיך, הטעם בעבור כי אתה הדעת מאסתה, כי לכהן ניתנה התורה ועוד
מלאכי ב׳ ז׳ כי הם השופטים *כי שפתי כהן ישמרו דעת · אשכח בניך, חלילה שהשם ישכח רק הטעם
שיבטלו בני הכהן וילכו לאחרים:

ר אך איש אל ירב ואל יוכח איש · אך זה אין למעט אבל הוא לאמת הדבר כמו דוד קמחי
בראשית י״ט י״ד *אך עצמי ובשרי אתה *אך לשקר שמרתי *אך טוב לישראל אלהים · אמר איש אל ירב
שמואל א׳ כ״ה כ״א ואל יוכח חבירו על רשעו כי לא יועילנו כי גם הוא עושה רע כמוהו · ועמך כמריבי כהן,
תלים ע״ג א׳ כף כמריבי לאמת הדבר כמו כף *השבעה לי כיום *כמשיגי גבול והדומים להם · אמר
בראשית כ״ה ל״ג שמתן הכהן היה לו להורות ולהקריב ולהוכיח העם כמו שאמר *יורו משפטיך ליעקב *ובאת אל
דברים י״ז ט׳ הכהן · ובזמן הזה העם מריבים את הכהן כי לא די שלא יקבלו תוכחתו אלא הם מריבים
דברים ל״ג י׳ ומוכיחים אותו על דרך שאמרו דור שאשפטו שופטיו · או כי הכהן רע כמוהם ואם הוא נא פי׳
דברים כ״ו ג׳ מוכיחם הם גם כן יוכיחו אותו · ויש מפרשים כמריבי כהן, כעדת קרח שערערו ועדיבו נא וית כרם על
רחמרין וכו׳
על הכהונה:

ק וכשלת היום, אמר כנגד ישראל בעבור מעשיך תכשל ותפול · היום, ר״ל
דברים ל״א י״ז הזמן הזה בקרוב תבא עליך וכן *וחרה אפי בו ביום ההוא *כיום ההוא אשר יגי ישראל
ישעיה י״א י׳ להם ענינים עת אמן · וכשל גם נביא עמך לילה, נביא השקר המתנבא אותך יכשל עמך
כמו שאחרים נכשל בלילה באפלה וכן זה: · ודמיתי אמך, וכרתי כנסתך כלו׳ שלא
תשאר בישראל כנסה כי יתפזרו לגליות איש אחד ואחד · ובכל מקום הכנסה
עמוס ח׳ י״א נקראת אם · ודמיתי ענין כריתה כמו *כי נדמה כל עם כנען *נדמה נדמה מלך ישראל
בקע קימ׳ י׳ ט׳ והדומים להם:

ו נדמו עמי, גם זה ענין כריתה ויאבדו · מבלי הדעת, כי אין מי שיורה להם
וידם הדרך הטובה · כי אתה הדעת מאסת, אמר כנגד הכהן שהיה בזמן ההוא אתה
מאסת הדעת לעצמך ולהורותו לעם לפיכך אני אמאסך מכהן לי · כיון שאין אתה עושה
משפט הכהן שהוא להורות התורה אמאסך שלא תהיה כהן בביתי · ואין אמר כי מבלי
הדעת נדמו והלא היו להם כל זמן נביאים שהיו מורים להם התורה ומוכיחים אותם
יום

d

R. D. Kimch.

שערערו.

ערער] à rad. ערר dixit destruxit. Hic rabbin. notat Murmurabit. Item ערער rabbi gargarizavit. Arabice זרזר

ט 5.

Targum

התחלץ

à rad. חקן ponderavit [illegible] quod [illegible] ; et deinde [illegible] [illegible]. קשן per metathesin, et transmutationem ש in ת et כ in ק R.

אהבהת

Est syncopa pro אהבבהת in [illegible] ; à rad. בהת substantiae [illegible].

R. David Kimch.

מפלת

מפל] à rad. נפל ; liberi notat [illegible], sicut Psal. [illegible] 41.

מפלי בשרו [illegible] sicut [illegible]

[illegible] d. [illegible] מפל [illegible]

b 6.

R. David Kimchi

נתן לים addidi illi, / suppeditavi illi, / נתן praebuit,

A rad. נתן idem quod נתן dedit, addixit.

ספקים

A rad. ספק [illegible]

1. plausit, plausit, complosit, Chald.
2. sufficit, Chald. et Syriace
3. Dubitavit, rabbin.

נקצא

Persona secunda. Vide Grammaticam R. Mosis Kimchi.

יום יום על רעתם. ואמר כי אחר שהכהנים צריך להם להורות התורה היו מונעים מדרך
האמת כמו העם היו נביאים כהם וכנביאי האמת מסותקים מפני נביאי השקר שהיו
מורים להם הדרך האמת לעיכך נדמו העם ונשחתו. ואמאסאך: כתוב באלף יתירה
בין הסמך והכף המנהג ולא ידענו ענינה למה נכתבה. עם. ותשכח תורת אלהיך. כי
לכהנים נתנה להורותה כמו שכתוב *ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים
בני לוי וכתי' *יורו משפטיך ליעקב. ואתה שכחת אותה מללמדה ומלהורותה. אשכח
בניך גם אני. גם אני אשכח בניך כי אתה תמות כי מאסיתך מכהן לי גם בניך אשכח
ואמאס אותם שלא יעמדו תחתיך ולא יהיה להם כבוד הכהונה או ימותו או יגברו. ועניין
אשכח. על דרך משל כאדם השוכח דבר ולא ישים לבו אליו. ועל הדרך הזה *השכח
חנות אל *ולא ישכח את ברית אבותיך:

נ"א היו · ד · דברים ל"א · דברים ל"ג י' · תהלים ע"ז י' · דברים ד' ל"א

ז כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ־לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃ — ז כְּמָא דְאַסְגֵּיתִי לְהוֹן עַלְלָא כֵּן אַסְגִּיאוּ לְמֵיחְטֵי קֳדָמַי וִיקָרְהוֹן בְּקָלְנָא חֲלִיפוּ׃

ח חַטַּאת עַמִּי יֹאכֵלוּ וְאֶל־עֲוֺנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃ — ח כַּהֲנַיָּא פַּסוּ לְמֵיכַל חֲטָוָות עַמִּי בְּדִיל לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי נַפְשְׁהוֹן׃

נ' מטע' כחן

ט וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃ — ט וִיהֵי כְּמָא דְאַשְׁוֵי תִּילוֹנָאָה בְּכַהֲנָא לְאַפָּסָא קוּרְשֵׁיהוֹן אַפֵּים יַת יְקָרְהוֹן וְאַשְׁוֵי דִּיקִיר לְבָסִיר בְּדִיל לְאִתְפְּרַע מִינְהוֹן כְּאוֹרְחָתְהוֹן בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלַיָּא אָתִיב לְהוֹן׃

י וְאָכְלוּ וְלֹא יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ כִּי־אֶת־יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃ — י וְיֵיכְלוּן וְלָא יִסְבְּעוּן יִסְבוּן נְשִׁין וְלָא יוֹלְדוּן בְּנִין אֲרֵי יַת פּוּלְחָנָא דַייָ שְׁבַקוּ וְלָא נְטַרוּ׃

יא זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב׃ — יא זְנוּתָא וְחַמְרָא וְרַוְיָתָא שָׁלִיף וּמַטְעֵי יַת לִבְּהוֹן׃

ז כרובם כן חטאו. כאשר רבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן הפשו לשון עברית כבת
מקומו *כתאר עיני אותו בן ידבק *קראו להם כן הלכו מפניהם כל במה אחבריה
קורין לה להלכין כן הם היו בורחין מתניין כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר:
ח חטאת עמו. כל חטאת שבספר תרי עשר מתניין לפי שעולין דכוק מן המחבר
*ראשית חטאת היא לבת ציון. חטאותיהן של עמי יאכלו אותם הכהנים השקר שאמר להם
למעלה וכשל גם נביא עמך ונעשו להם כהני במו ואוכלין מה שהכהנים רוצין לאכול:

שלכה ידחי · ב' במה · שמות א' י' · הושע י"א ב' · מיכה א' י"ג

ואל עונם של ישראל ישא חטאת נפשו והנביא עונו מעשה אביאהו לו ממון וקרבנות
לכפרה :
ע והיה כעם ככהן · אני אשוה את העם לכהן . כהני שחללו אותם מכהן לכם ולי
אף אני אחלל את העם כאומות כנ״ל :
ולא יפרוצו · לא יגדלו בנים
יא חזנות והיין והתירוש שהם עסוקים בם לקח את לבבם מאחרי :
ז ברבם · אני הרביתי בניך כן חטאו לי תמורת כבודם בקלון אבן עזרא
אמיר אחליף :
ח חטאת עמי יאכלו · כהני הכהן ונפש עמי ישאו על עונם כאומר קלוף עלי לכפר
העון כדרך * ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבוא רע על הכהן ועל העם ולא דברים כ״ד ט״ו
יהיה מעלה לכהן על ישראל :
ע והיה · כבר אמרתי כי דרך המפרשים דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם
וכמוהו * כעמי כעמך · ופקדתי עליו · על כל אחד מהם : מלכים א׳ כ״ב ד׳
י ואכלו · זאת היא הפקידה · הזנו · נמצא גם אחרים ולא ירבו כמו * ויפרץ בראשית ל׳ מ״ג
האיש · כי את יי׳ עזבו לשמור · דרכו או תורתו :
יא זנות · בחסרון וי״ו כמו * שמש ירח עמד זבולה · והטעם כי הזנות גם היין כל חבקוק ג׳ י״א
אחד מהם יקח לב · ולקיחת הלב כאילו נאחרו בלא לב להבין :
ז כרובם כן חטאו לי · אהרן הכהן אביהם תורת אמת היתה בפיהו ועתה שרבו דוד קמחי
בניו ורבו חטאו לי ושכחו תורתי כמו שהרביתי להם הרעותם · לכן בכבודם אמר בכודם
בקלון אמיר · שעשיתים ראשים על העם ומכובדים · ואם לא ישמרו תורתי אמיר להם
הכבוד בקלון ויקלו אותם העם ויבוזו · אמיר · אחליף כמו * ואם המר ימיר · ויש ויקרא כ״ז כ״ו
לפרש כרובם · כמו שהרביתים בעושר ובנכסים כן חטאו לי · על דרך * וישמן ישורון ויבעט דברים ל״ב ט״ו
ועל הדרך הזה הוא :
ח חטאת עמי יאכלו · אינם כהנים כי אם לאכול חטאת ואשם שמקריבים העם לא
להורות את התורה והדרך הישרה · ואל עונם ישאו נפשו · אל עון העם ישאו הכהנים
כל אחד נפשו · אומרים מתי יחטאו ויביאו חטאת ונאכלם וזהו כענין * ואליו הוא נושא דברים כ״ד ט״ו
את נפשו · ויש לפרש חטאת עמי יאכלו כענין כי עלי הם אוכלים החטאת קודם זריקת נ״א ויש כהנים
הדם והקטרת האימורים ובשאומרים להם הבעלים מה זה שאתם עושים אל עונם ישאו כבו לאכול וכו׳
נפשם אומרים להם אל תחושו כי עוונכם על נמצינו כי אכילתנו גם כן כפרה · והם טועים
כי כשאמר * ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים שמות כ״ט ל״ג
והוא כשאכילתם כתורה אחר זריקת דם והקטרת אימורים : נ״א והו
ע והיה כעם ככהן · אלא כמ״ן הדמיון על דרך הקצרה ופירוש העם ככהן והכהן
כעם וכן דרך המקרא * כי כמוך כפרעה · * כמלוה כלוה והדומים להם והענין כמו שהם בראשית מ״ד י״ח
צוית העם והכהן בעון כן יהיו שוים בעונש · ופקדתי עליו דרכיו · על כל אחד מהם : ישעיה כ״ד ב׳ נ״א ויהיו ידי כמו
י ואכלו · כיון שהם אוכלים שלא כדת לא תהיה אכילתם לברכה ואכלו ולא ראשי וכו׳
ישבעו · וכן שכבתם עם הנשים כיון שבזנות היא לא יפרצו ולא ירבו כי לא יהיו להם מהן
בנים ואם יהיו ימותו מן הבטן · וזה שאמר הזנו ולא יפרוצו · הזנו פ״על עומד כמו הזונה
הזנה וכן * הזונית אחרים · את יי׳ עזבו לשמור · דרכיו כי אינם הולכים בו ובדרכיו שמור בספ׳ מ״ל ה׳ ג׳
דרכיו עזבו ·

ורבי

A X 8.

X 8.

ישאו נפשו

Phrasis Hebraica est, quae notatur, [illegible] vehementer cupidi alicuius [illegible] alicuius rei ut Jerem. 22. 27. Deuteron. 24. 15. Ezech. 24. 25.

Sic ad Deum levat sive tollit animam Psalm. ps. 25. 1.

יא ורבי סעדיה ז"ל הדביקו עם הפסוק הבא אחריו עזבו את יי' לשמור זנות ויין ותירוש יקח לב' חזנות שהם מתעסקים בו והתמורה שהיה שהם עושים יקח לבם שאין להם לב להבין אי זה דרך הטובה ילכו בה. וזכר תירוש אחר שאמר יין כי התירוש הוא היין החדש והוא לוקח הלב ומשכר מהרה:

ז ליקף קמץ

עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יב
יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים
הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת
אֱלֹהֵיהֶם׃

עַמִּי דִי בִּצְלַם אָעַיָּה שָׁאִיל
וּמִרְמֵיהּ בְּחוּטְרֵיהּ מְחַוֵּי ל
לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ טַעְוָא א
אַטְעֵיתִינוּן וְטָעוּ מִבָּתַר
פוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן׃

עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ יג
וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת
אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי ל' וחד לבנה
טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה
בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם ת
תְּנָאַפְנָה׃ יח כתיב

עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּ מְדַבְּחִין
וְעַל רָמָתָא מַסְקִין בּוּסְמִין
תְּחוֹת בְּלוּט וּלְבַנְט וּבוּטְמָא
אֲרֵי מְעַפֵּי טוּלֵיהּ עַל כֵּן
מְזַנְיָין בְּנָתְכוֹן דַהֲוָאָה לְכוֹן
מִבְּנַת עַמְמַיָּא וְכַלָּתְכוֹן
דִנְסַבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן ע
עַמְמַיָּא גַיְיפָן׃

לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם יד
כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם
כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־
הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־
הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־
יָבִין יִלָּבֵט׃

לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי
מְזַנְיָין וְעַל כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי
מְגַיְיפָן אֲרֵי אִינוּן עִם זַנְיָתָא
מִיסְתַּיְעִין וְעִם נַפְקַת בָּרָא
אָכְלִין וְשָׁתָן וְעִם דָרָא דְלָא
אִסְתַּכַּל בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא
אִתְרְטַשׁ׃

סלפת ידתי

יב בעצו ישאל, בכלם שעשה מן העץ. יגיד לו, אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עץ:

יג אלון, קיינ"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנ"ש בלע"ז. לבנה, עץ שקליס"ש לבנה. אלה, תולמת בלע"ז שענפיו ארוכין ונסעפין תוחן לצל: על כן תזנינה בנותיכם, על שאתם מתחברין בלע"ז כמשפטי קנים והגוים מתחברים עמכם ואתם מתחתנים בם

ובתחילה השאלו ויתלבו מבעות הנוים ספקות כמו אבן ואתן ואוזנות בן רבינו יוסף

יד לא אפקוד על בנותיכם. עוד לבודקן כי יש חמרים במתנה לאה כי בעליהם

עם זונות יפרדו וכאשר אין יודע ומתקדמען אין חמים כורקן ואת תשוע ׃ יפרדו ת"י

מתייען לשון פיעה כלומר מתחברין אתם לזנות ייך ׃ והנחם חיבריו אבל עבאו ירמיה י"ו

פרודות עתה חכירות יין ׃ ועם לא יבין ילבט ׃ אדנים שתנין לב להבין למעך

יתלבטו ללקות במורעשת ליבוע לשון שוחה הדרך וליאות משא ראב"ע בלעז ׃

יב עמי ׃ והזנות כי הם כלת לב שאר עמי לשאל ולבעצו בוא הסבל ׃ בורוח זנונים אבן עורא

התעה ׃ אותן ׃ ויזנו ׃ כולם מתחת אלהים כאשר הסיר עמי ׃

יג על ראשי ׃ שתם ראשי כגלוי והכון על הגבעות יזבחו ואחרי לבוני קבעל

שיזבחו וכיבור שהולכים תאנה להקטיר חוץ מאחרים תאלינה הכנות והכלות בכתי

על כן תזנינה ׃

יד לא ׃ ואם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעליהם לראשי ההרים להקטיר

הם הולכים ושותים עם הזונות וזונים כולם ׃ אולת יפרדו אנשים יד וזונים עם זונה אחת ׃

ומלת ילבט כלשון ישמעאל כמשנבא שלא ידעו מה לעשות וכמותו ׃ ואויל שפתים ילבט ׃ משלי י"ח

וזנה אין ׃ עתה לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר בנגד החכמה כי הם מלמדים

אותם לזנות לענות כמעשיהם אולי הבעת קענית הן ועל כן לא תפקוד ׃

יב עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו ׃ הם כמו העור שיודיעו מקלו הדרך שהולך רוד קמחי

הולך בה ׃ ומקלו הם לנביאי השקר כמו בירא אתלי ׃ וזה עצו ומקלו הוא שנית מגנן

וכן ת' עמי דבגלה אעיה שאיל ומרמיה בחוטריה מחוי ליה ׃ התעה ׃ אותן והוא רוח

נביאי השקר שהוא רוח זנונים ׃ ויזנו מתחת אלהיהם ׃ כמו הזונה המונה תחת בעלה ׃

יג על ראשי ההרים יזבחו ׃ מן הדגש כמו *ובת אתון *להם אוכח ואינו יונה דה"א כ"ל כ"ב

לצליעי כמו שפירש הקבח דבי אבריהם אבן עזרא אבל הדגש מורה במקומות האלה דה"א כ"ה כ"ב

ורומיהם על רוב המעלה כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו ׃ ומה שאמר

על ראשי ההרים ׃ ועל הגבעות ׃ דרך עובדי ע"ז כמו שכתוב בתורה *על ההרים הרמים דברים י"ב ב'

ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וראש ההר הוא המקום הגבוה שבו ׃ תחת אלון ׃ הדגש

כלוע וכן יקרא בערבי וזהו אילן שנושא התרי שקורין לו בלעז גלאנד ועניינו מיוכין

למעבך כותרין בו לעבוד ע"ז תחתיו כמו שאמר כי טוב צלה ׃ וכן לבנה ואלה ׃ ולבנה עץ

שגורין לבן ׃ ואלה שקורין בלעז אולמו ׃ ות' כי טוב צלה ׃ ארי מעמי טוליה וכן *אלה יחזקאל ו' י"ג

עבותה כותרת מעניה ׃ על כן תזנינה בנותיכם ׃ לפי שאנשי הבית יוצאין חוץ לעיר

אל ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן לעבוד שם ע"ז למלכה יש להן מקום לבנות ולכלות

לזנות ולנאף ׃

יד לא אפקוד ׃ אין לחשוב להן הזונות לעון כי לומדות מבעלי הבית ׃ כי הם עם

הזונות יפרדו ׃ כי הם יפרדו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות ועם הקדשות ׃ שהולכין

ליזבוח וכתיכם מדברים עם הזונות ועם הקדשות ללכת שם לזבוח וישבו עמהן שם ׃

יפרדו מן הדגש ׃ ויש לפרש גם כן יפרדו האנשים מבעליהן לזנות עמהן ׃ ורז"ל כתבו

מעניין פרד ר"ל כי הם שעושים בזנות כמו הפרד כי אין בבהמות שטוף בזנות כמוהו ׃

ויש עוד יעשו עם הזונות מעשה פרד שאינו מוליד בן הם ישכבו עם הנשים כבדרך שלא

יולידו *כער ואונן ׃ ות' אתרי ליעון עם זנייתא מסתייען ׃ והקדשות יזבחו אכלין ושתן כלו בראשית ל"ח י'

זובחים זבח לאכול ולשתות עמהן ׃ ועם לא יבין ילבט ׃ יכשל כמו *ואויל שפתים ילבט ׃ משלי י' ח'

ויש׳ יתקבא כרעכן כאדם שלא ידע מה לעשות ומשתבא וכן הוא כלשון ערבי וכן פירש א״א ז״ל. ויש׳ עם רוח ולא אסתכל באוריתה הלא יתקרא׃

כ׳ כתי׳ לית חד מל וחד חס
טו אם־זנה אתה ישראל אל־יאשם יהודה ואל־תבאו הגלגל ואל־תעלו בית און ואל־תשבעו חי־יהוה׃

טו אם טען אתון דבית ישראל לא יתחייבון דבית יהודה לא תיתון לגלגלא ולא תסקון לביתאל ולא תשבעון בשקר קיים הוא יי׃

טז כי כפרה סררה סרר ישראל עתה ירעם יהוה ככבש במרחב׃
ג׳
כ׳ אליף

טז ארי כתורא דאתפטים ובעיט כן מריד בסגי טובא ישראל כען ידברינון כאימר בחיר בבקעה׃

ר׳ קמץ
יז חבור עצבים אפרים הנח־לו׃

יז אתחברו לטעותא בית ישראל שבקו להון ית פולחנא׃

יח סר סבאם הזנה הזנו אהבו הבו קלון מגניה׃ ל׳

יח שלטוניהון אסגיאו שירוין מן אונס בכנטעו ואתפניאו בתר זנותא רחמו דתיתי להון קלנא ברברבהון׃

יב׳ מל
יט צרר רוח אותה בכנפיה ויבשו מזבחותם׃ ל׳

יט עובדי רברביהון לא תקנין כמא דלית איפשר למצר רוח בכנף כען איתי עליהון סנאה ויבהתון מאיגורי טעותהון׃

שלמה ירחי
טו אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. לא אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה. אם זונה ישראל אין בני יהודה צריכין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה *ואת בית יהודה ארחם. ואל תבאו. בני יהודה הגלגל וכלבד שלא ימחו בני יהודה הגלגל שם עבדת העצבים עובדים על שנאמר *כל רעתם בגלגל בגלגל זרכו כסמ׳ קי״ז א׳ ז׳ / כסמ׳ קי״ח ט׳ טו׳
לפסוק. ואל תעלו בית און. היא ביתאל שהעמיד שם ירבעם את העגלים. ואל תשבעו. עמהם חי יי׳ כי אם חי יי׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו כשהיו נשבעים בשקר היו מוכירין שם שמים וכשהיו נשבעים באמת נשבעים בשם הבעלים׃
יז כי כפרה סוררה. כפרה דאיתפטים ובעיט כן קרד ישראל מרוב אכילה ושתייה. עתה ירעם. מרעית מתמעטת כככש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאוכסין

E.i. ה״א

אותו בשעורין וכרשינין:

יז חבור עצבים אפרים. נצמד לע"ז ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה
הנביא ולא תרבה להוכיחו כי לא יועיל:

יח סר סבאם. נעשה משתיהם זר מעלי. סר לשון זר כמו *סורי הגפן נכריה כלומר
ירמיה ב' כ"א סר ממקומו ונהפך לאחר. סבאם. משתה יינם שהיה עם הזונות. אהבו הבו קלון.
שמות א' י' בראשית י"א ז' הזונות להם קלון. הבו לשון הזמנה כמו *הבה נתחכמה *הבה נרדה *הבה נבנה. מגניה.
שם י"א ד' שריה ומלכיה:

יט צרר רוח אותם בכנפיה. ידבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו
לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבאו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבושו מזבחותם
איכה א' ח' מזבחי תועבותם שאין מונים אליהם כאשר יאמר *חטא חטאה כן יאמר זבח וזבחה מן
המקומות שהיו זובחים שם. וכן ת"י מאינוני תועבתהון: או טעותהון

טו אם. ישראל חטאו עם ירבעם שמרד שרבות המלוכה לבית דוד על כן עשה שני אבן עזרא
עגלים בשני קצות ארץ ישראל. למה יאשם יהודה. שהיה בית המקדש שהוא בחלקו
וילך למקום רחוק לע"ז. והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה ואל תבואו הגלגל ואל תעלו בית
דברים י' כ' און הוא בית אל בעבור העגל שעשה שם ירבעם. כתוב בתורה *ובשמו תשבע והטעם את
י"י אלהיך תירא שלא תעבוד על מנת שלא תעשה לא בעבור יראת מלך או הכה או נזק
בגוף רק בעבור יראת השם. ואותו תעבוד מנות עשה מאהבה ומאהבה כמעשה וכו
תדבק במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו
בעליונים ובשפלים ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא
להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שישמעו ממנו כל השומעים חברותיו
שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו
וילמדו ממנו האהבה והיראה. וככה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע
וכמוהו כל לשון לך תשבע. והנה הטעם למה תראו כי אתם בני השם ואתם באים בית אולי ראוי לא
כמש' סוף ד' ב' און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה. או פירושו כמו *אלה וכמא הלתן בתחילת הפרשה:

יו כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שעה שלא ילך בה והנה דמה ישראל כפרה
סוררת שלא יוכל אדם לחרוש בה. וטעם עתה השם היה רועה אותם בכבש במרחב
אילולי היותם סוררים. או הטעם עתה ירעם י"י ככבש לבדו במקום מרחב וזאת טובה:

ישעיה מ"ח ה' יז חבור אף כי עצבים כמו *וכל עצביהם. והנכון כמו *העצב נכוה *לעצבי כנען
ירמיה כ"ב כ"ח וככל מגורת עצבון כי אין תועלת במשכיליהם רק עצבים. והטעם מחוברי' הם למשכילי'
תלים קו' ל"ח הם חבריהם. הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניהם:

יח סר. באה עליהם רעה שסר סבאם מהרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק
שמות ט"ז כ"ג מלכיה יוצו אחרים בעבור מתנות שהם אומרים הבו. ובזה מלת הבו כמו *את אשר
תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו הבו גם הבו לכם הכל כמו רדו שאו והשני היה בו בעבור
תלים מ"ז י' אות הגרון. מגניה. הם המלכים כמו *כי לאלהים מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי
הטעם כפול. ומגניה שב אל בית און:

יט צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה. או בכנפיה כנפי בית
און. ויבושו. המנהיגים. מזבחותם. בבית און:

טו אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה. אם אתה ישראל זונה אחר העגלים רוד קמחי
יהודה שיש לו בית המקדש אל יאשם מה לו ללכת אחר ע"ז: ואל תבאו הגלגל. לפי
שבגלגל

שבגלגל היה המשכן בתחלה כשנכנסו לארץ. לפיכך כשהלכו לעבוד ע"ז בגלגל שם במות
לע"ז ושבט יהודה מה לו לבא הגלגל ולהניח בית המקדש שבעירם · ואל תעלו בית און ·
הוא בית אל שהיה שם אחד מן העגלים ולגנאי קראו כן שמו לגנאי קורא אותו בית און ·
*כי יעקב אבינו קרא למקום ביתאל מפני ימחר שראה בו . ונגלה שם האל · ואחר שנתן — בראשית כ"ח י"ט
שם ירבעם העגל כינו הנביאים שמו וקראו אותו בית און, כי העגל שוא ואון היה · ומה
שאמר תעלו · לפי שביתאל היה במקום גבוה וכן הוא אומר *עולים אל האלהים בית — שמואל א' י' ג'
אל · וגם בית און היה מקום סמוך לביתאל ולעי אלא שלא אומר זה אלא על ביתאל
שהיה שם העגל · וכת"י ולא תסקון לביתאל · ואל תשבעו חי יי', כי אתם עובדי עבודה
זרה ונשבעים בשם יי' והוא דרך הכפשה ובזיון · וי"מ מפרשי' ואל תשבעו בשמי לשקר כמו
שאמר בתור *ולא תשבעו בשמי לשקר · וכת"י ולא תשבעון לשקרא קיים הוא יי' וכן אמר — ויקרא י"ט י"ב
*ואם חי יי' יאמרו לכן לשקר ישבעו : — ירמיה ה' ב'

טז כי כפרה סוררה · כמו הפרה שמשקלת ומעוותת עצמה מתחת העול ולא יוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והמצות ואשר עם זה עזבו עצמם מתחת העול ופרקו מעליהם עול המצות · עתה ירעם יי' ככבש במרחב · לולי שסרר היה רועה אותם יי' כשה כמו הכבש' במרחב ר"ל בכר נרחב שרועים כרעים וכן אמר *ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב · וכבש שם כלל על כבשים רבים כמו *ויהי לי שור וחמור · וכן פירש אחו"ל · וי"מ עתה ירעם כאדם ככבש יחידי במרחב שהוא טועה והולך אילך ואילך ואין שומר ואין רועה · וענין סוררה וסרר ענין הסרות והשינות מהמנהג וכן *בן סורר ומורה והדומים לו :
(ישעיה ל' כ"ג; בראשית ל"ב ו'; דברים כ"א י"ח)

יז חבור עצבים · חבור דבוק הוא עם עצבים · עצבים · העגלים והבעל והאשרה כל כך נתחבר בהם עד שאין לו תקנה ולא ישמע לדברי הנוכח · הנח לו · אמר כנגד הנביא הנח לו מלהוכיחו כי לא יועיל וזהו על דרך העברה כאדם שקוצף על חבירו שלא ישמע לו בהוכיח אותו אומר לו כיון שאין אתה שומע לי אניח אותך מלהוכיחך לעולם אעפ"י כן חוזר ומוכיחו אחר שעה :

יח סר סבאם · תרגו' *ויבאש וסרי · כל כך הם שותים ומשתכרים עד שבאש סבאם בפיהם והוא היין או השכר כמו *סבאך מהול במים · הזנה הזנו · ורוב שתיית היין והשכר מביא אותם לידי זנות · וכן ישעיה הוכיח אפרים ברוב שתיית היין כמו שאמר *הוי עטרת גאות שכורי אפרים וכן הענין כמו שכתוב שם · ויתקר כמו ער באי"ן · שלטוניהון אשגיאו שירון מן אונס · אהבו הבו קלון מגיניה · מגיניה הם שריה כי השרים הם כמו מגינים אמר שהשרי' אוהבי' לומר הבו · אומרים תנו לנו שוחד ונעביר מעליכם המשפט וזה קלון להם · וכת"י הא סגיניה לעבדת אפרים · ויתרחימו דייתי להון קלנא רברביהון :
(שמות ז' כ"א; ישעיה א' כ"ב; ישעיה כ"ח א')

יט צרר רוח אותה בכנפיה · כמו האדם שיצרור הרוח בכנפיו ושיאחוז בידיו לא ימצא כלום כן אפרים החזיק בעבודת העגלים וקוה שיבא לו ממנה תועלת ולא מצא מאומה אלא נזק וחסרון · לפיכך יהיה להם בשת מזבחותם שזבחו לעגלים כי לאלים עשו אותם חושבים כי לא בא להם מהם טוב כי אם רע · והנה הוא כמו הרוח הצרור בכנפים : ואמר צרר לשון זכר ואמר בכנפיה לשון נקבה ואמר לשון רבים ויבשו מזבחותם · כן דרך הכתוב לדבר על עם לשון זכר ולשון נקבה כי העם נקרא בלשון זכר עם ובלשון נקבה עדה או קהלה וכן בלשון יחיד ובלשון רבים לשון יחיד דרך כלל ולשון רבים דרך פרט · זבחותם · היחידה זבחה בשקל שמלה זבחותם בשקל שמלותם ויו"א ול' פי' צרר רוח ·

הרוח עד אותה רל׳ עדת אפרי׳ עד אותה ככעיה להוליכה כגולה ואז יבושו מזבחותם. ויקים רוח וכר ונקבה :

ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים
וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
ח׳ ומל׳ וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי
לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח
הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת
פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר׃

שְׁמַעוּ דָא כָּהֲנַיָא וְקַבִּילוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא
אַצִיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע
דִינָא אֲרֵי תַקְלָא הֲוֵיתוֹן
לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָא דִפְרִיסָא נ״א כמטרה
עַל טוּר רָם׃

ב׳ חד כתי׳ ב וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ
סמך עשה קטים וכקנת קטרים גם זה מונה בסמך וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם׃

וְדִבְחִין לְטַעֲוָן מַסְגַן וַאֲנָא
מַיְתֵי יִסוּרִין לְכוּלְהוֹן׃

ג אֲנִי יָדַעְתִּי אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל
לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה
הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא
יִשְׂרָאֵל׃

קֳדָמַי גְלַן עוֹבָדֵי דְבֵית
אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא
מִטַמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן
טְעַן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃

ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב
אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ
זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה
לֹא יָדָעוּ׃

לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמִתַב
לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי
רוּחַ דְטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן
מִן קֳדָם יְיָ לָא תָבְעוּ׃

ה א כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור. על שני הרים הללו הושיבו מרגליות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש. מדרש תנחומא מתחיל לשון אחרת כהרים המאיים על איש המקניטו תיבך שאני טורח לך כשעין כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשויה וחמתי לנקום באחריתי ויבושו ממעשיהם : שלמה ירחי

ב ושחטה שטים העמיקו. מצד שטיים העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם נתנו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני. ושחטה לשון

לשון *נחב שחוש נמשך ונעוה · וי״ת לשון שחיטה וכהים לעז · ואני מוסר לכולם · ואף רה״ח ט׳ ע״ז
אני מייסרם כייסורין הכין מוסר לכולן :
ב כי עתה הזניתה אפרים · עד הושע כן אלה היו תולין הקלקלה במלכותן שהיו
מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה וכטל פרסדיאות ולא עלו לפיכך נגלו כי עתה הזניתה
אפרים · ואין להם לתלות במלך כן לתרתי בסדר עולם :
ד לא יתנו מעלליהם · לא יעזבו דרכם הרעה כמו *נתן דיחו *ולא נתנו להרע איוב א׳ י״ב
עמדי *ולא נתן קיחון : בראשית לא׳ ז׳
אבן עזרא ה א שמעו זאת הכהנים · גם הקשיבו בית ישראל שהוכחתים או בית ישראל הם ויקרא כ״א ס׳
הסנהדרין · ובית המלך האזינו · כי כולם שופטים · כי פח הייתם למצפה · שלא הניחו
לעלות החוגגים אל בית השם :
ב ושחטה · ולשחוט בדרך · שטים · הם עובדי הבעל · העמיקו · הפח אלו
העובדים אולי לא יראוהו העוברים ואני אייסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם
ממני אשר העמיקו על כן
ג אני · ידע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומה גם רחל
נתנה שפחתה לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל
את יוסף אמר שלחני ויעקב אמר על אפרים ומנשה ויקר׳ בהם שמי על כן יקראו כל
ישראל אפרים · ויפת אמ׳ אולי ממלכות יהודה היתה מאפרים ובעבור שמנה *ואת רמות דברים ד׳ כ״ג
בגלעד לבני הורדן לומר איננה הכתובה בדברי יואל וכספר עמוס אפרים שהוא מאפרי׳
והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית
יוסף שהוא כל שבט אפרים ואני שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה מאפרים ובכה ירמיה ל״א כ״א
בירמיהו *הבן יקיר לי אפרים ואין מלך מימיו הקם מאפרים · הזנית · נמשך גם אחרים : במדבר כ״א כ׳
ד לא יתנו · לא יעשו מעשים שישובו או לו יניחו על דרך *על כן לא נתתיך : בראשית כ׳ ו׳
רוד קמחי ה א שמעו · עתה שב להוכיח יהודה ואותם שהיו ראוים להוכיחם והם כהני בית
המקדש שהיו בחלקו של יהודה ובית המלך גם כן היה להם להוכיח את ישראל ולעשות
משפט · וקרא שבט יהודה בית ישראל כי הם עקר בית ישראל · וי״ת בית ישראל
הסנהדרין שהם שופטי ישראל · כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור · לכם היה
לעשות משפט ואתם הייתם פח ומכשול לעם כי הם רואים שאתם עושים מעשים רעים
ולומדים מכם והנה אתם להם כמקום פח שהיה ראוי להיות ואתם להם כמו פח והרשת
שלוכדים בהם החיות והעופות כן הם נלכדים במעשיכם הרעים שעושים כמם · וזכר
מצפה ותבור · שהם הרים גבוהים בארץ ישראל והציידים פורשים עליהם מצודותיהם ·
וי״ת מצפה מן *עטה נתהפך שתרגם אחר תקלא הויתון למלפיכון וכמצודא דפריסא על יחזקאל ב׳ י״ז
טור רם · ובדרש *רב לכם מעלות ירושלם מה עשה ירבעם הושיב שני פרדסיאות אחת מלכי׳ א׳ י״ב כ״ח
על תבור ואחת על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפה :
ב ושחטה שטים העמיקו · מקור כי השי״ן פתוחה והוא במשקל לאהבה אמר
השטים שהם עוברי עז שטים מדרכי האל יתברך ומעבודתו כמו אשה שהיא סוטה העמי׳
אשר העמיקו סרה לשחוט ולזבוח לעבודה זרה · ואני מוסר לכלם · אמר הנביא לא
יתאמרו שלא ייסר אותם אדם ולא יוכיחם לפיכך הם תועים כי אני איש מוסר לכלם
ויום ויום אני מייסר אותם ולא ישמעו לי · ואני מוסר · חסר איש כמו *ואני תפלה תלים ק״ט ד׳
נ״א וי״ת ורבתן לטעון וגו׳ שפירושו ואני איש תפלה :

ג אני ידעתי אפרים. אמר זה על ירבעם כן נבט שהיה משבט אפרים שעשה העגלים והפריד ישראל מעבודת האל בבית המקדש. אמר אני ידעתי את לבבו כמו שנאמר ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב וגו׳. וישראל לא נכחד ממני. כי ידעתי כמו שנאמר ויועץ המלך ויעש ב׳ עגלי זהב. כי עתה הזנית אפרים. אתה ירבעם הזנית עם העגלים ואחר כך נטמא ישראל כמו ויהיה חוגית על עושר כמו שכתבתי יהיה על יונה כל אתה הזנית ישראל אחר העגלים. וכדרש כי עתה הזנית אפרים עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהם כיון שמלך הושע בן אלה ביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם שנאמר רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו. ואף על פי כן לא עלו לירושלם לפיכך נתחתם גזר דין עליהם לגלות. הקב״ה אני ידעתי אפרים. כי עתה הזנית אפרים. עתה נראה שאתה זונית שאין לך לתלות במלכך:

ד לא יתנו. כמו ולא נתן סיחון. לא יתנני השב רוחי. והדומים להם ענין עזיבה והנחה. אמר לא יניחו אותם מעלליהם הרעים לשוב אל אלהיהם כלומר כל כך הרבו לפשוע עד שלא נשאר להם דרך לתשובה עד שיקבלו עונשם. או פירוש כל כך הם דבקים במעשיהם הרעים עד שאפילו יהרהרו פעם אחת תשובה בלבם הם מתחרטים מיד. כי רוח זנונים בקרבם. המתעה אותם. ואת יי׳ לא ידעו. לא דרשוהו אפילו פעם אחת אלא תמיד הם דבקים במעשיהם הרעים:

ה וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם יְהוּדָה עִמָּם׃	וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזָן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְּבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃
בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃	בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יַשְׁכְּחוּן סְלִיק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃
בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם׃	בְּמֵימְרָא דַייָ שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַת עַמְמַיָא כְּעַן קַיְימוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יְרַח בִּירַח וְיִבְזוּן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃

ה וענה גאון ישראל. ומאך יקרא דישראל כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה. טלמח ירתי בפניו. ואינון חזן. ופירוש כן לפרש פירשו לשון עדות ככה לפני מורעותם יעיד בהם וכמעיהם נאון ונוכה שהיו מתגאין ועכשיו על רשעי:

ו בצאנם ובבקרם. בקרבנותיהם. חלץ. נשמט כמו וחלצה נעלו מעל רגלו ונתחליצו בכוחם שנשמט מעליהם:

בניס

מלכי׳ א׳ י״ב כ״ו

מלכים ב׳ י״ז ב׳

במדבר כ״א כ״ד

איוב ט׳ י״ח

שמות י׳ ג׳

שמות כ׳ כ״ג

נ״א ממה שנרגז עם שרי ישראל לא נכחד ממני כי ידעתי כמו שנ׳ וגו׳

נ״א נחתם

נ״א אין לכם לתלות במלכך

נ״א ויית ויחזון וגו׳

נ״א וימך יק״ו

נ״א עממית

ז כנים זרים ילדו׳ שנתחתנו בגוים׳ יאכלם חדש׳ ירח אחד:

אבן עזרא ה ועניה׳ תמה יתכחשו כמו׳ כחשי יענה ואין לו טעם רק קול מגורת עיני: איוב י״ח

ו בצאנם׳ שב אל יהודה לבדו שבית המקדש עמהם׳ ׳ חלץ כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי׳ ולמה חלץ מהם כי ביי׳ בגדו:

ז עתה יאכלם׳ אלה הבנים עם חלקיהם חדש׳ רעמו כי קרוב יום אידם ורבי ישועה אומר חדש אב׳ ויפת אמר כי חדש הוא חרב כמו והוא חגור חדשה: דברים ל״ב ל״ה / שמואל ב׳ כ״א י״ו

דוד קמחי ה וענה גאון ישראל בפניו׳ כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים׳ אמר כי גאונו יעיד בפניו כשיקבל עונשו עליו׳ ויש מפרש יקר ישראל ואינו אלא קרב׳ וענה מלשון הכנעה כמו לענות מפני ופירש גאון ישראל גדולתם ויקרם וכבודם׳ ומה שאמר ואינו חוץ כלומר כשעדים בארצם טרם גלותם יראו בהכנעתם ובגלותם תהיה הכבוד שהיה להם מתחילה׳ וישראל ואפרים׳ אמר אפרים בעבור שהיא שבט המלכות אותם ובעבור שבטו שהוא שבט אפרים׳ וישראל אמר בעבור שאר ישראל שהלכו אחריו וכלם יכשלו בעון העגלים׳ כשל גם יהודה עמם׳ כי אפילו יהודה שהיה כולם בית המקדש עזב עבודת השם׳ יתברך לעבוד אלהים אחרים וגם הוא יכשל בעונו: ישעיה כ״ח א׳ / שמות י׳ ג׳

ו בצאנם ובבקרם ילכו׳ שבט יהודה ישובו לעבודת האל׳ ילכו בבית המקדש

נא כעת זהו בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את יי׳ אך היה בימי יאשיהו שעשה עבודה זרה ושבו לעבוד את השם ועשו פסח׳ ואמר כי לא נעשה כפסח הזה וגו׳ ׳ ולא ימצאו הלץ מלכי׳ ב׳ כ״ג כ״ח

מהם׳ לא מצאוהו כשבקשוהו כי כבר נגזרה הגזרה כמו שכתוב אך לא שב יי׳ מחרון אפו מלכי׳ ב׳ כ״ג כ״ו

הגדול אשר חרה אפו ביהודה וגו׳ ׳ ואמר גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי

את ישראל וגו׳ חלץ מהם ויסר מעליהם והוא מעל עומר והוא ויחלצנו נעלו דברים כ״ה ט׳

חלצו שד׳ : איכה ד׳ ג׳

ז ביי׳ בגדו כי בנים זרים ילדו׳ כמשמעו שהתחתנו בגוים והיו עובדים עבודה זרה

שלהם׳ וזהו בגידה ביי׳ שצוה אותם ולא תתחתן בם וגו׳ כי יסיר את בנך מאחרי׳ ואף דברים ז׳ ג׳

במימות ריי׳ שקרו אחרי בני׳ מגבת עממיא קיימו להון׳ ויש לפרש כי בנים זרים ילדו׳

שהלכו בחוקות הגוים וכן אמר ובילדי נכרים ישפיקו׳ ות״י וכנימוסי עממיא אזלין׳ ישעיה ב׳ ו׳

עתה יאכלם חדש׳ את חלקיהם׳ עתה קרוב יבוא חדש שיאכל האויב אותם ואת חלקיהם

רל ארצותיהם וכרמיהם כמו ותאכל את החלק שהוא כמו חלקת השדה׳ והחדש הוא עמוס ז׳ ד׳

הוא חדש ימים שיובקעה העיר ונקרא אב שנשרפה׳ או פירוש חדש כמו מועד כמו רות ב׳

חדש וכן ואספיד את שלשת הרועים בירח אחד׳ ומדעת יונתן רוצה לומר חדש כחדש זכריה י״א ח׳

כלומר תמיד יאכלם האויב יום ביום וחדש בחדש׳ וכן ת״י כען איתי עליהון עממיא ירח

בירח ויבזון ית נכסי ארעהון:

ח תקעו שופר בגבעה נביאיא ארימו קלכון

כדשופרא אתנבי דייתון

ל״ומס׳ חצצרה ברמה הריעו בית

עליהון עממיא קטולין על

דאמליכו ית שאול דמן גבעתא אצוחו כד בחצוצרתא אמרו

דייתון עלהון מלכין במשריתהון על דלא קבילו לפתגמי שמואל

דמרמתא בסרו עליהון ובכות עבדי קרבא על דשקרו במימרי

ואסתחרו לאחורא מבתר פולחני ולא פלחו קדמי

און אחריך בנימין׃ — במקדשא די בארעא שיבטא בנימן׃ ש — י״מל

ט אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה בשבטי ישראל הודעתי נאמנה׃ — בית אפרים לצדו תהי ביום תושלמת תובין כדם בשבטיא דישראל הודעית אוריתא׃

י היו שרי יהודה כמסיגי גבול עליהם אשפוך כמים עברתי׃ — הוו רברבי יהודה כמשני תחום עליהון אשפוך כמיא חמתי׃ — ל׳ ר׳ כתי׳ סמך בליש׳ השבנה וכל נסונה אחור דכו׳ כמ״ה ד׳מל

יא עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו׃ — אניסין דבית אפרים כבישין בדינהון ארי אתפניאו דייניהון למטעי בתר ממון דשקר׃ א — ר׳ — ג׳מל

שלמה ירחי
ח תקעו שופר׳ צווחת להשמר מן חרב הבאים שיבאו עליהם · הריעו בית
און׳ אחריך הבאים הולך אתה בנימן ואת הריעו בבית און · ויש לפרש תקעו שופר בשורת חרב
באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמע לקול שמואל שהיה מן
הרמה ומלכיהם גרמו להם לבוא מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר
גדול · אחריך בנימן׳ על שאחריהם ותופסים אחור מלעלות לרגל לבית המקדש שהוא
בחלקו של בנימן · אחריך בנימן על איחורך את בנימן :
ט לשמה תהיה ביום תוכחה׳ כשאבא להוכיח עמהם ישומו ויהיו תמהים ואין
מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה · אפרים
לשמה וגו׳ · בשבטי ישראל הודעתי נאמנה׳ רבי אבהו בשם רבי אחא בר חנינא אמר
ביום שיתווכח עמהם הקב״ה כדין לא יהיה להם פתחון פה שאמרי כשבטיהם הודעתי
שהדין דין אמת אתה מוכח כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימן והיו עשרת
השבטים אומרין מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש כדבר והם נ״א כאן
ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אף שמו עשרת
השבטים אין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דלא נסב לאפי בייתיה
לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה :
י כמשיגי גבול׳ כאדם המשיג גבול חבירו כך הם מקדו לאחוז בדרכי ישראל
חביריהם המלכים לעיכך עליהם אשפוך וגו׳ · וכמשמעו יהודה נוטלים צרות אך קשה
בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא במשיגי :
יא עשוק אפרים׳ אשלו ביד האומות׳ · רצוץ משפט׳ מיוסר ביסורין ולמה לו כל
זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי עוונות הרשעות של נביאי הבעל :

אבן עזרא ח תקעו. הטעם השמיעו והודיעו הכל כי אפרים הודעתי נאמנה משפט נאמן
כמו צדקה ויראת לה:
י היו. עושים רע לאשר הם ברצונם. במשיגי גבול, כסתר על כן אשפוך:
יא עשוק אפרים, עשקוהו מלכיו ורימוהו. כי הואיל הלך, שנים מנהיגים עוברים
כמו *הבאים אחרי הקהלו. כי הואיל שהלך אחרי מצות אנשים. והוא צו כמו *צו לצו ש״ר ב׳ י״א
ויש אומרים כי אפרים והיה עשוק מקנים: ישעיה כ״ח י׳

דוד קמחי ח תקעו שופר, כמו שתוקעים בשופר להזהיר העם ולהאסף אל הערים הנס
והנה. ואלו המקומות הם לבנימן. ובית און היה לבני יוסף לאפרים סמוך לבנימין
כי ארץ חלק בנימין היתה בין יהודה ובני יוסף. אחריך בנימין, קנה האויב אחריך
נ״א וי״ת בנימין כי כבר בא ארץ אפרים:
נכית ארימו וגו׳ ט אפרים לשמה תהיה, ערי אפרים. ביום תוכחה בשבטי ישראל הודעתי
נאמנה, באזהרותיהם במדבר כשהיו כל השבטים כאחד הודעתי אותם נאמנה כלומר
דבר אמת *אם בחקותי תלכו *אם שמוע תשמעו וגו׳ אם לא תשמעו. וכיון שלא שמעו לי ויקרא כ״ו ג׳
אחריב את ארצם ותגלה ממנה כי כן הודעתי באמת. וי״ת ביום תוכחה, ביום תשלומת דברים י״א כ״ו
נ״א חבא חוביהון. ובדרש רבי אבהו אמר בשם רבי יוסי בר חנינא ביום שיתוכח הקב״ה עמהם בדין
לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטיהם הודעתי שהדין דין אמת. אתה מוצא כשגלו
עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין
נ״א דלית מאות שלו לא הגלה אותם. והרי מאות שנים יש בדבר ואומרין כאן מאות שנים אלא שעדיין לא
שנים יש כאן נתמלאה סאתם. וכיון שהגלו גלו. או שמא עשרת השבטים אחין מאנה בפיהם ואמרו
את אלקה את תקוף את קושט דאתילו לבני ביתיה לא גלי אמין לקיים מה שנאמר
בשבטי ישראל הודעתי נאמנה, הודעתי שאני נאמן:
י היו שרי יהודה כמסיגי גבול, כמו *ארור מסיג גבול רעהו. ולפי כמסיגי דברים כ״ז י״ז
לאמתת הדבר כמו כה *השבעה לי כיום. *כי אותן כהיום והרומים להם. ואמר כי שרי בראשית כ״א כ״ג
יהודה היו מסיגי גבול רעיהם החלושים שהיתה להם נחלה סמוך לנחלתם והיו מסיגים שמואל א׳ ט׳ י״ג
גבולם ולוקחים מנחלתם כמו שאמר בנבואת יחזקאל *ולא יונו עוד נשיאי את עמי יחזקאל מ״ה ח׳
*להונותם מאחוזתם. והנה פירש כי כאדם המרחיק גבול חבירו כן הם מרחו. באחוז יחזקאל מ״ו י״ח
בדרכי ישראל חביריהם לפיכך עליהם אשפוך וגו׳. ורבינו סעדיה ז״ל פירש כמסיגי גבול
האמת היו שרי יהודה כמו שרי אפרים שהסיגו גבול האמת ועברו על אלוקה כרית כן
עשו הם. ואדוני אבי ז״ל פירש השרים היו כמו מסיגי גבול שהיו עושקים לעניים כבעלי הגבול כי
חביריהם היו מסיגים גבול שדותיהם וכרמיהם או בתיהם והם לא היו מקשיבים לעשקם.
והנה השרים כמו המסיגים שסומכים את ידיהם בהסגת הגבול. והחכם רבי אברהם
אבן עזרא פירש עושים רע לאשר היה ברצונם כמסיגי גבול בסתר:
יא עשוק אפרים רצוץ משפט, ביד האומות שעשקוהו ורצצוהו במשפטים קשים.
ולמה בא לו כל זה כי הואיל הלך אחרי צו, לפי שרצה ללכת אחרי מצות ירבעם בן נבט.
הואיל הלך, כלומר ברצונו הלך בזה כאילו שמצא בו כי מדרכו הרעה ומאד היתה
בדרכי הרעה ההיא. צו, פירש כמו מצוה וכן *צו לצו קו לקו. והענין שאחר ירבעם שלא ישעיה כ״ח י׳
דברו אחרי צו כן מנהג המקרא במקומות לחסר במקום שהענין מובן. ויונתן פירש כי לא
היו הולכים באורח דוד אחרי מצות האל כי אחרי מצות ירבעם. לפיכך שנה ה׳ לבצען שנתי הטעם
ואמר במקום מצוה צו: נ״א וי״ת אניסין
יכיתונ׳

יב וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם
וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃
יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ
וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ לוחס׳
אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח
אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא
יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־ ב׳ חד מל׳
יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃ ל׳
יד כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם
וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי
אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא
וְאֵין מַצִּיל׃

יב וּמֵימְרִי כְּעַשָּׁא לְדָבֵית אֶפְרַיִם וְכִרְקָבָא לְדָבֵית יְהוּדָה׃
יג וַחֲזָא אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נִכְיָיא אֵימַר לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָּאָה לְהוֹן וְלָא יָנִיחַ מִנְּכוֹן מַכְאוֹב׃
יד אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לְדָבֵית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָוָן לְדָבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאֶעְדֵּי אֲרִיכָן גְּבוּרְתִּי וְלֵית דְּמְשֵׁיזִיב׃

שלמה ירחי

יב ורקב. תולעת האוכל העץ ושוחקו:
יג מזורו. לשון חולי: וילך אפרים אל אשור. זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד ויצא וימרוד: וישלח. יהודה אל מלך ירב. זה אחז שנתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו: והוא לא יוכל לרפא לכם. מקרבה גדודים מפלשתים וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים *כי חלק אחז את בית ה׳ וגו׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור. לא יסיר מכם מכאוב: והוא׳ אני אומר מן התיבות המשוכות לשון *כאשר קונה מן המסלה *הורו והוגו מלב *הגו סיגי׳ מכסף: יד ואשא ואין מציל. אשא את הטרף:

מלכים ב׳ י״ז ב׳
דה״ב כ״ח כ״א
שמואל ב׳ כ׳ י״ג
ישעיה נ״ט י״ג
משלי כ״ה ד׳

אבן עזרא

יב ואני. טעם שאכלם:
יג וירא. את מזורו. מכה שהיא צריכה שיזורו אותה: וישלח. יהודה כי כן אחריו: ירב שם מקום באשור: יגהה. כמו *ייטיב גיהה מרלית העין:
יד כי. בתחלה אמר ואני כעש כענים מקטף ועתה כאחל בחוץ ומי יוכל לרפא לכם: ואלך. לי ואין רודף אחרי: או אלך עם הטריפה והנכון שאטרפם ואלך לי כאשר כתוב אחריו:

משלי י״ז כ״ב

דוד קמחי

יב ואני כעש לאפרים. וכרקב לבית יהודה. כן אהיה לאפרים וליהודה כמו העש שאוכל הבגדים וכרקב האוכל העצים והעץ כלומר כן אכלה אותם:

וירא

יג ויראה מזורו. כמו מכתו כי המכה לפי שזורו אותה נקראת מזור. אמר כשראו
אפרים ויהודה שהאויבים באים עליהם תמיד ושוללים אותם בקשו עזר ממלך אשור ולא
שבו אלי ולא בקשו עזר ממני אלא מכשאר ורש שלא יוכל לעזור אותם אם אין רצוני.
וישלח. ר"ל וישלח יהודה כי כבר זכר שניהם. ובפסוק זה זכר אפרים במ' רוע ויהודה
בסתם כי כבר זכרו בסמוך. וילך אפרים. ר"ל המלכים שלהם. או אמר וילך על מנחם
שהלך לפול מלך אשור כאשר בא על הארץ ויתן מנחם לפול אלף ככר כסף וגו'. ולא
הועיל כלום אלא לפי שעה. כי מלך אשור הוא שהחריב את הארץ גם שוסים אחרים
שסו אותם ולא עזרם מלך אשור. וכן אחז מלך יהודה שלח למלך אשור ואמר *ויתן למלך דה ב' כח כא
אשור ולא לעזר לו. ירב. הוא שם עיר בארץ אשור. ובזה הספר זכר אותו שתי פעמים.
ואפשר כי אשור היו לו שני שמות. לא יוכל לרפא. לפי שהמשיל הברה לחולי אמר
לרפא. ולא יגהה. כלומר ולא ירפא. וכן *לב שמח ייטיב גהה רפואה. ואפילו מזור אחד משלי יז כב
מכם לא ירפא:

יד כי אנכי. איך יוכל מלך אשור להועיל לכם ואפילו אם ירצה כי אנכי לכם כשחל
ואין מציל מידי. אני אני. הכפל לחזק הענין וכן *ראו עתה כי אני אני הוא: דברים לב לט

טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי
עַד אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ
פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי׃ ב'תר מל

ו א לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה
כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ
וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃

ב יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃

ג וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־
יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ ב'תר מל
וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ
יוֹרֶה אָרֶץ׃ כ'מל

טו אַסְלֵיק שְׁכִינְתִּי אֲתוּב
לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִּי בִשְׁמַיָּא
עַד דְּיִדְעוּן דְּחָבוּ וְיִבְעוּן מִן
קֳדָמַי כַּד תְּעוּק לְהוֹן יִבְעוּן
רַחֲלְתִּי׃

א יֵימְרוּן אִיתוּ וְנְתוּב לְפוּלְחָנָא
דַּיְיָ אֲרֵי הוּא דִּי מְחָנָא
וְיַסֵּינַנָא וְרַאְיְתָי עֲלָנָא תְּבַר
יְנִיחַ לָנָא׃

ב יְחַיִּנְנָא לְיוֹמֵי נֶחָמָתָא
דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי בְּיוֹם
אַחְיוּת מֵיתַיָּא יְקִימִנַּנָא
וְנֵיחֵי קֳדָמוֹהִי׃

ג וְנֵילַף נִרְדּוֹף לְמִידַע יָת
דַּחֲלְתָא דַּיְיָ כִּנְהוֹר צַפְרָא
דִּמְקַשֵּׁט בְּמִיפְּקֵיהּ וְיַיְתֵי
בִּרְכָן לָנָא כְּמִטַר מְבַכַּר
בְּלַקִּישָׁא דְּמַרְוֵי אַרְעָא׃

טו אלך. אסתלק מהם ואשובה אל השמים. עד אשר יאשמו. יחזיקו עצמם סלסה ירחי
כאשמים להודות על אשמתם. ישחרונני. יבקשוני:

ו

שלמה ירחי א לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובתנו׃ יך. לשון הכאה הוא׃ הוא מכה אותנו והוא יחבשנו׃

ב יחיינו מיומים. יחזקנו מאתי פורעניות שעברו עלינו מאתי מקראות שאחריכו. ביום השלישי. בבנין הבית השלישי יקימנו׃ מיומים. מאתי עתים שעברו עלינו. ביום השלישי. בעת השלישית׃

ג לדעת את יי׳ באמונה ובמעשים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו׃ ויבא כגשם לנו. כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו. יורה ארץ. ירוה ארץ׃

אבן עזרא הושע ה׳ ח׳ / בראשית מ״ב י״ח / ישעיה ח׳ ו׳ עו. אלך יי׳ עד אשר יאשמו. שיודו שאשמו. או כטעם שממה *ותאשם שומרון *והחרמה לא תאשם חסד אלה. יכשלו בנו יבקשוני כאשר יאמרו אלה לאלה

ו ח לכו. יאמר טרף. כענין כבור כבפיר. יך מכה. ויחבשנו. כמו *ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן. וכאת מלת טרף פועל עבר עם יך אחר עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי׃

ישעיה ל״ח כ׳ / יהושע ה׳ ו׳ ב יחיינו. ירפאנו כמו *וימרחו על השחין ויחי *עד חיותם. וטעם יומים וזמן קרוב. שלישי הפך כל נאבד כי אז יכאב׃

ג ונדעה. שנרדפה לדעת את יי׳ כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה. וטעם כשחר. כי בתחלה ידע המשכיל השם במעשיו כמו השחר בתחלתו ונדע אחר כן עד יגדל האור עד שיראה האמת׃ ויבא כגשם. הטעם שהגשם

דברים ל״ב ב׳ יעירנו ויורנו האמת על דרך *יערוף כמטר לקחי. ואחרי אמרו כי יבא לנו מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו. במלקוש. ירוה ארץ חסר

רד״ק מ״א א׳ / שמות כ׳ י״ט ויו כדרך *ארם שת. גם יחסר אות בית כדרך *כי ששת ימי׳ וככל הוא כמלקוש ויורה ארץ׃

דוד קמחי עו אלך אשובה אל מקומי. כלומר אסלק שכינתי מהם ואשובה אלי בשמים שהוא מקום כבודי כי הם הקילוני ולא ישכון כבודי ביניהם. עד אשר יאשמו. האלף והשין בצרי וענינו עד שישימו עצמם אשמים. וכן תי׳ עד דידעון דחבו. ישחרונני ידרשוני ויבקשוני כמו *אם אתה תשחר אל אל והדומים להם. והנון הראשונה כנון ישמענו

איוב ח׳ ה׳ תוספת פעמים בעתידי הרבים׃

ו ח לכו. ענין זרוז והמעצה כמו *לכו ונחשבה על ירמיהו *לכה נא אנסכה בשמחה

ירמיה י״ח י״ח / קהלת ב׳ א׳ והדומים להם שאין ענינם הליכה ממש אלא זרוז המעשה. ולפי שהתחלתה זרוז וקיצור עולה נאמר זרוז כלשון הליכה. יאמר איש לחבירו לכו ונשובה אל יי׳ וזה היה כימי יאשיהו שבקשו את השם ועבדוהו. כי הוא טרף. כולו קמוץ והעבר שהוא פועל עבר כי יש רבים קמוצים כמו שכתבנו בספר מכלול. ואמר ונשובה אל יי׳ כי הוא טרף כמו

בסס״ם מ״א י׳ שאמר *אטרף זנב׳ ואין מציל. ואם נשוב אליו הוא המוחץ והוא הרופא. ובפל הענין במלות שונות ואמר יך ויחבשנו. יך. בתשלומו יכה והוא עתיד במקום עבר׃

יהושע ה׳ ו׳ / ישעיה ל״ח כ׳ ב יחיינו מיומים. ענין רפואה כמו *עד חיותם וכמו *וימרחו על השחין ויחי. אמר אם קלינו יומים הוא ירפאנו מחוליינו עד שביום השלישי יקימנו ונחיה. וזמן רב לפניו. כלומר אם ארכו צרותינו זמן רב והוא משל יומים כקרוב יביא לנו ישועתו והוא

בראשית ל״ד כ״ה משל ביום השלישי. והחכם רבי אברהם בן עזרא ז״ל פירש ביום השלישי הפך כל נאבד כי אז יכאב. וכן אמר *ביום השלישי בהיותם כואבים. ופירש עוד. יחיינו מיומים

אז

וזה המאמר הוא על העתיד. ומיומים משל לשני גליות גלות מצרים וגלות בבל. ביום
השלישי משל לגלות הזה השלישי יקימנו ממנו ונחיה לפניו שלא יגלה עוד לעולם.
ונחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחטא עוד:

ג ונדעה נרדפה, תהיה הסכמתנו ודעתנו כאחד ונרדפה כלנו לדעת את ה'.
ונדעה, כמו *ונדעה בינינו מה טוב. לדעת את ה', לעשות משפט וצדקה כמו שכתוב איוב ל"ד ד'
*הלא היא הדעת אותי נאם ה'. והגאון פירש נדעה אותו ויתברך אנחנו כאשר יתברך ירמיה כ"ב ט"ז
אור השחר שאין עם עבים והוא נכון מוצאו, כאשר אמר דוד לשלמה בנו *דע את אלהי דה"א כ"ח ט'
אביך ועבדהו. בתחילה דעהו ואחר כך עבדהו כי אם לא ידע דרך יחודו למי יעבוד.
על כן אמר ונדעה נרדפה, בתחילה נדעה ואחר כך נרדפה לדעת את ה', כלומר
לעבדו. והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש ונדעה נרדפה, נדעה שנרדפה לדעת את
השם. כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם. רק לא יוכל לדעת את ה' עד
שילמוד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל ואת המעלה העליונה. וטעם כשחר,
כי בתחילה ידע המשכיל את השם ית' במעשיו כמו השחר בתחלתו ודעת אחר דעת יגדל
האור עד שיראה האמת. ויבא כגשם, הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך *יערף דברים ל"ב ב'
כמטר לקחי. ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מה' כגשם אשר לא יקוה לאיש. והטעם
כי אין מרפא רק מאתו יתברך. ולפירושו כשחר נכון מוצאו, פירוש אם נעשה זה
שנרדפה לדעת את ה' הוא יהיה לנו כשחר נכון מוצאו, כלומר שיופיע אורו וטובו עלינו.
ועוד המשיל משל אחר ואמר ויבא כגשם לנו, כמו הגשם שמחיה הזרעים המתים כן
האדם השרוי בצער דומה למת וכשתבא לו התשועה תדמה לו תחיה מתמותתו. וכפל
עוד הענין ואמר כמלקוש יורה ארץ, ופירוש כמלקוש ויורה שיבא בארץ כן יבא לנו. ויש
כמלקושא דמרוי ארעא. ויהיה לפי' יורה כמו ירוה הענין:

ד מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם
מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה
וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל
מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃

מִן קֳדָם דִין דִקְשׁוֹט מָא
אַעְבֵּיד לְכוֹן דְבֵית אֶפְרַיִם
מָא אַעְבֵּיד לְכוֹן דְבֵית יְהוּדָה
וְטַבְוָתְכוֹן כַּעֲנַן צַפְרָא
וּבְטַלָא דְמוֹחֵי פָּסִיק׃

ק' ה עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים
הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי ו
וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃
כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח י
וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת׃

ב עַל כֵּן דַאֲזְהַרְתִּינוּן
בִּשְׁלִיחוּת נְבִיַי וְלָא תָבוּ
אַיְתֵיתִי עֲלֵיכוֹן קְטוֹלִין עַל
דַעֲבַרוּ עַל מֵימַר רְעוּתִי
וְדִינַי כִּנְהוֹר נְפִיק׃
אֲרֵי בְעָבְדֵי חִסְדָא רַעֲוָא
א קֳדָמַי מִמַדְבַּח וְעָבְדֵי
אוֹרַיְתָא דַיְיָ מִמַסְקֵי עֲלָוָן׃

וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי׃ ז· וְאִינוּן כְּדָרַיָא קַדְמָאֵי עֲבָרוּ עַל קְיָימִי וּבְאַרְעָא טָבָא דִּי הֲבֵירַת לְהוֹן לְמֶיעְבַּד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקָּרוּ בְּמֵימְרִי׃

שלמה ירחי ד מה אעשה לך, מפני מדת הדין איך אוכל מלהעניש לכם. וחסדכם כענן בקר, כל טובתכם וצדקתכם אינה כלום:

ה על כן חצבתי בנביאים, על אשר חשבתי עליהם דברי על ידי הנביאים והם לא שמרו בהם. לפיכך הרגתים באמרי פי, בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן. על כן כמו על אשר וכן *כי על כן ראיתי פניך *כי על כן לא נתתיה לשלה בני. ומשפטיך אור יצא, כתמים ואיך אוכל לשחק לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: בראשית לג' י' בראשית לח' כו

ו ודעת אלהים, חפצתי מעולות:

ז כאדם, כאדם הראשון. שם בגדו בי, בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהשכנתיו לגן עדן ועבר על מצותי:

אבן עזרא ד מה, הטעם הזה שהחסד שאמרתי שתשובו לדעת השם. כענן בקר, שלא יעמוד. ומלת משכים איננו פועל כמו *משכים היו כאילו הוא שם לשחר. ולפי דעתי שמשכים היו כל אחד אם כן יהיה גם זה כן: ירמיה ה' ח'

ה על, חצבתי, כמו *חוצב בהר והטעם שהרגתי הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו. הרגתים, בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתים גם אני באמרי פי אולי ישובו ישראל. ומשפטיך אור יצא, כמו *והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו: מלכים א' ה' טו תהלים לז' ו'

ו כי חסד חפצתי, חסד נכון לא חסד כענן:

ז והמה, על נביאי שקר:

רוד קמחי ד מה אעשה לך אפרים, איך ארפא אתכם ואיך אחבוש ותשובתכם אינה שלמה. כי אם עשו מלכי ישראל הישר בעיני השם מהרה שבו לעשות הרע כמו יהוא. וכן מלכי יהודה אשר עשו בימי יאשיהו הישר בעיני השם שבו לעשות הרע בימי בנו ובן בנו וזהו וחסדכם כענן בקר וכטל, כמו ענן הבקר או הטל כי כחום השמש יפסק. משכים, שם כשקל *יקין אוכל למכביר כלומר בהשכמה הולך. ותרגם יונתן וכטלא דרמותי עדין: איוב לו' לא

ה על כן חצבתי בנביאים, כמו *חוצב בהר שכורת האבנים. ופירוש על כן, בעבור שחסדכם כענן בקר הוכחתי הנביאים יום ויום השכם ודבר להוכיחכם שתגמרו בדרך הישרה ולא שמעתם. ומרוב הוכיחי אותם בשליחותי הרי הם כאלו הרגתים וכל זה עשיתי בעבור שמשפטיך אור יצא, כלומר שיהיו משפטיך כאור שיצא כלומר כשחר כמו שאמר כשחר נכון מוצאו. ואדוני אבי ז"ל פירש חצבתי בנביאים הרגתים, מתן מלכים א' ה' טו
בשליחותי כמו זכריה ואוריה. ומשפטיך אור יצא, כתמיהה: נ"א וי"א על כן ראוהרגתין וגו'

ו כי חסד, חפצתי שישובו לעבוד את יי' בבית המקדש כימי הושע בן אלה שביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם בדרכים חפצתי כן חסד ודעת אלהים לא היה בהם. וכן ביהודה שעברוהו בימי יאשיהו שהרס הבמות והמזבחות והעלו זבחיהם בבית המקדש. עשות החסד הוא העקר ודעת אלהים שהוא לעשות משפט וצדקה. ות"י ודעת אלהים ועברי אוריתא די"י:

והמה

ז וחטא כאדם עברו ברית, כאדם שבוגד בחבירו ועובר על בריתו כן נקל בעיניהם לבגוד בו ולעבור על בריתו. ושרו׳ שם בארצם במקום שהשפעתי עליהם טובה שם בגדו בי. ויש מפרשים כאדם, כאדם הראשון:

נא ואין כדריא ונו׳

ח גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם׃ ל

ח גִּלְעָד קִרְיַת אֲנוּסִין בְּנִיכְלִין אַשְׁדִין דַּם זַכַּי׃

ט וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ׃ ל

מלנת׳ ירצחו

ט וּכְמָא דִּי מְסַבַּר אֱנַשׁ לְמִשְׁרְיָן אִתְחַבַּרוּ אִינוּן וְכַהֲנֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא חֲדָא קַטְלִין נַפְשָׁן כְּתַף חַד אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ׃

שלמה ירחי

ח עקבה מדם, מלאה אורבי רצוח כמו *ואת עקבו *ויעקבני׃

ט וכחכי איש גדודים, וכאסיפת איש צר רבים המוספים בחכה יחד כן חבי גדודיהם חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד. כי זמה עשו, כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אם ימתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל וכחבי איימרו״א בלע״ז ואף בלשון משנה חכי לשון חיבור הוא ולא יעיל בו יותר משלאה חכין הם המירות שהסורק מחבר כהן שני ראשין מן הכנר יחד כשחובטו במקלות ולשון זה מצלי והנון בעיני וכן פירושו וכאיש כהם חיבור אדם שנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מרבותי רבי מאיר שליח צבור זצ״ל. שכמה, לשון כתף:

יהושע׳ יב׳
בראשית כ״ו ל׳

אבן עזרא

ח גלעד, עקובה, כמו *עקוב הלב *עשה בעקבה. עקובה מדם שנשפך:

ט ובחכי, קיו״ר תחת הא׳ על דרך *לכלת המשוגם הוא כאלף תחת הא׳ ואלה השתים מלות זרותן כי משפט בעלי התא״ם כסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ויעשוהו ככה הם חבר כהנים. והנה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים. שכמה, כמו *לעבדו שכם. והנה גדודים ישרת בעבור אחד כגדודים בדרך ירצחו כולם הטעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה:

ירמיה י״ז ט׳
מלכים ב׳ י׳ ט׳
דניאל ט׳ כ״ד
צפניה ג׳ ט׳

דוד קמחי

ח גלעד, עקובה מדם, מן *עקוב הלב *ויהוא עשה בעקבה הענין התרמית והערמה. וכן פירשוהו רבותינו ז״ל עקובה מדם, שהיו עוקבים להרוג נפשות כלומר מערימין. ובמקום אחר פירשו עקובה מלוכלכת מרוב דם שנשפכין בה כמו שאמר בתלמוד ירושלמי אם יש בה עקיבת יין אסור. ואמר מה הוא עקיבת יין כהקוא דמלכלך כדכתיב עקובה מדם:

ירמיה י״ז ט׳
מלכים ב׳ י׳ י״ט

ט ובחכי איש גדודים, היו״ד במקום הא׳ חכה והוא מקור. אמר כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבר כהנים, רוצה לומר כהני הבמות שמתחברים לשלול עוברי דרך. דרך ירצחו שכמה, בדרך ירצחו כלם שכם אחד. כי מי שישלול ירצח אם יעמוד כנגדו בעל הממון ירצחנו. כי זמה עשו, כל מעשה רע ותועבה עשו וכן הוא *זמות יעץ, כלומר לא זה בלבד עשו אלא זמה היא כל מעשיהם. ואמר לפרש זמה מחשבה. כלומר כמו שחשבו בלבם כן עשו. ויונתן תרגם גם כן ובחכי ענין *חכו לי, שתרגם וכמה דמסבר איש למשריין ונו׳ ויש מפרשים ובחכי, מן *בחכה יעלה

ישעיה ל״ב ז׳
צפניה ג׳ ח׳
חבקוק א׳ ט״ו

ויראו גדודים מן *מלא על כל גדותיו כלומר כמו שמשליכים עידי הרגים תחתם למצוק הרגים אשר ביאור והעידים בהשליכם תחתם עומדים על גדות הנהר או היאור ומשם עדים הרגים כן חבר הכהנים עדים בני אדם · וכן פירש רב סעדיה גאון וכרוע לברכה · ותרגום חבי וכרוע לברכה פירש כהנים עדים וגדולים כמו *וכני דוד כהנים היו : — יהושע ג׳ י״ו · שמואל ב׳ ח׳ י״ח

י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ יא גַּם־יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי׃

שעריריה ק׳ · ר׳ קמץ

בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי שְׁנוּ אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דְגָזִיר עִמְּהוֹן דְלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא תַּבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָּא בְּבֵיתְאֵל תַּמָּן טָעוּ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתְּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ אַף דְבֵית יְהוּדָה שְׁרִיאוּ לְאַסְגָאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יְמַטֵּי חוֹבִין בַּאֲתָבוּתִי גָּלוּת עַמִּי׃

שלמה ירחי

י שערוריה · ויש לשון שיטי שאינו מתרדכם וכן *שמה ושערורה : — ירמיה ה׳ ל׳
יא גם יהודה · אף הוא הואיל וקילקלה · שת · המשית זמן פורענות לה · בשובי שבות עמי · כהוכית אותם לשוכב משובותם · קציר · עת סילוקה וגלותה כמו *עוד מעט ובאה עת הקציר לה כפורענות בבל בספר ירמיה · שבות עמי · לשון משובה נערית וילדות אינו יוורת כלע׳ · וכן *בנים שובבים *הבת השובבה : — ירמיה נ״א ל״ג · שם ב׳ י״ד · שם ל״א כ״ב

אבן עזרא

י בבית · שעריריה · הטעם דבר מטעל *כתאנים השוערים · שם זנות לאפרים · רמז לעגלים בבית אל שהוא לאפרים : — ירמיה כ״ט י״ז
יא גם יהודה · אחר שהזכיר אפרים · ושת קציר · כמו *ושאת קציר כמו נטע והטעם שאת קציר לך ועדך לעבור הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל יי׳ ובעבור יהודה שהיה ביתי ועדך לא תשיב שבותך : — איוב י״ד ח׳

דוד קמחי

י בבית ישראל ראיתי שעריריה · בבית אל וכדן · כי שם העגלים שהם שעריריה · שערוריה · לשון כיעור וטעף כמו *כתאנים השוערים *שערורית עשתה · שם זנות לאפרים · העגלים שעשה ירבעם מעבט אפרים וזנה אחריהם · נטמא ישראל · נטמאו בהם ישראל שעבדו עשרת השבטים אותם · ופי׳ שם בבית אל וכדן : — ירמיה כ״ט י״ז · ירמיה י״ח י״ג · איוב י״ד ה׳
יא גם יהודה שת קציר לך · פירשו בו כי גם יהודה שם עצמו לעבוד ע״ז כמו אפרים ואמר׳ שהיה בית המקדש בחלקו · ופירוש שת קציר · כמו *ושאת קציר כמו נטע כלומר נטענה כן נטע זר כמו אפרים · בשובי שבות עמי · כשאשיב לשוב שבות עמי לפי שלא היו כולם עובדי אחר לעבוד ע״ז אבל אחר שיהודה עבד ע״ז גם כן תנחתים ביד אויביהם · ולפי דעתי כי יהודה קריאה כמו *יהודה אתה יודוך אחיך כלומר אתה יהודה גם לך שת קציר המשיב שבות עמי והוא ירבעם בן יואש מלך ישראל כי אעפ״י שהיו מרעים ישראל ויהודה כמו שהקדים בשובו שבות עמו ע״י ירבעם כי ראה יי׳ את עוני ישראל מורה מאד גם לך יהודה שת קציר ונטע טוב ירבעם שהשיב את דמשק ואת חמת ליהודה · ואעפ״י כן לא חזרתם למוטב לא ישראל ולא יהודה · וזהו שאמר אחר זה כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים — בראשית מ״ט ח׳ · מלכים ב׳ י״ד

נ״א ויש בבית ישראל וגו׳ · נ״א עבר · נ״א כשובי שבות עמי וגו׳ ראיתי וגו׳

חסרים וכו׳ · וזו היא הרפואה כמו שכתוב* הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד מלכים ב׳ יד׳ כה׳
ויש אף דכית　יס הערבה · וזהו מירוע בשובי שבות עמי ומירוע כרפאי לישראל׃
יהודה וכו׳

ז כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה
עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן
כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא
פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ׃
וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־
רָעָתָם זָכָרְתִּי עַתָּה
סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד
פָּנַי הָיוּ׃
בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ
וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃
כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר
בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר　　לחס׳ ומלעיל וחד מלרע
מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ׃
יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים
חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־
לֹצְצִים׃　　לוחס׳
כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם　　ג׳ דגשי׳
בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן

א כְּמִתְבְּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִתְגַּלְיָן עֲוָיַת אֶפְרַיִם
וּבִישַׁת שֹׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבָדוּ
שְׁקַר וּבְלֵילְיָא בְּבָתַיָא
גָּנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא
קַפְּחִין׃
ב וְלָא מַחְשְׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל
בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָין קֳדָמַי כְּעַן
יְקַפּוּנִינוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא
דִּי קֳדָמַי הֲווֹ גַּלְיָן׃
ג בְּסִרִיקְתְהוֹן מַחְדַן מַלְכָּא
וּבְכַדִּיבֵהוֹן רַבְרְבִין׃
כּוּלְהוֹן מְחַמְּדִין לְמִינַף נְשֵׁי
ד חַבְרֵיהוֹן דָּלְקִין כְּתַנּוּרָא
דְּאַזֵּילְהוֹן נַחְתּוֹמָא כְּכַן
יִגְלוֹן בִּפְרִיעַ מִקִּרְוֵיהוֹן כְּמָא
רְמוּחַן לְקִיּוּמָא מַחְשְׁבַת
ה רִישְׁעָא וְאַל דְּלָא אִרְכְּרוּ
נִיסִין וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידוּ לְ
לְהוֹן בְּיוֹם מַסְקְהוֹן מִמִּצְרַיִם
מַעִירַן מִילוּשׁ לַיִשָׁא עַד לָא
חֲמַע׃
ו יוֹמָא דְמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן ם
מַלְכְּהוֹן שְׁרִיאוּ רַבְרְבַיָא
דְּמִשְׁתֵּי עֲמֵיהּ חֲמַר נְגַד
לִידֵיהּ סִיעַת שִׁקְרִין׃　ו אֲרֵי אִתְקַרְבוּ לַעֲצַת חַטְאִין וְלָא עֲכִיבוּ
כְּתַנּוּרָא בָּעַר לִבְּהוֹן בְּאִתְכַּמּוֹנֵיהוֹן כָּל לֵילְיָא מוֹרִיךְ רוּגְזְהוֹן

ל' ותס' אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃

עד צפרא הוא דליק כאישא שלהובי׃

ג' רגשי' ז כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃

כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהון מחייבין ית דיניהון כל מלכיהון א אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי׃

שלמה ירחי

א כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאותם עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חביריהם ואף פושטים גדודיהם בליסטי' ללסטם את הבריות:

ב ובל יאמרו ללבבם. אינן נותנין אל לבם שכל רעתם בתוכה לזכרון לפני:

ג ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה שהם עושים:

ד בוערה מאופה. שהוסקה מיד האופה כן יצרם בוער בקרבם. ישבות מעיר. יתומה שתירגם ואיני יכול ליישב בו לשון המקרא ולפי שמועה ישבות יצרם הרע שהוא מעירם מלוש בצק עד חומצתו מחשב בלבו את הרעה כיצד יעשה אותה והוא שוכב וישן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלוש בצק עד שתחמיצה שהוא יכול לאפו' וכן הוא אומ' במיכה *הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה: מיכה ב' א'

ה יום מלכנו. ביום שאנו ממליכין את מלכנו. החלו שרים. נעשו שריו חולים. חמת מיין. מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים:

ו כי קרבו כתנור לבם בארבם. הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות. כל הלילה ישן אופיהם. נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה. ישן אופהם. כלומר עד הבוקר ישינים ולבקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם:

ז ואכלו את שופטיהם. הרגו את הסנהדרין שלהם לפי שהיו מוכיחים בידם ומה עלת' להם כל מלכיהן נפלו לפי שאין קורא בהם אלי. ובתלמוד ירושלמי במס' ע"ז דורשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לנבוה אמרין ליה קום עיבד לן ע"ז אמר לון השתא פיתי דמשא הוא וכל עמא שתיי. כלומר עד שכרות הוא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תחזרו בכם אזלון ואתון בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו'. אמר לון אנ' דחיל מן סנהדרין דילכון אימרון לוי אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כד הוה חמי בר אנש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליצנין ואינון אמרין לוי איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לוי ולא עבדון ע"ז והוא אמר לון אנב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון אמרין לוי חש דמלכא בעי למיעבד כן רוס שהמלך רוצה לעשות כן: נ"א ואינון

אבן עזרא

א כרפאי. בעבור שאמרו *כי הוא טרף וירפאנו אמר כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעם בלבם שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדוד' בסע' קימ' ו' א'

חוץ מן העיסה :
ב ובל׳ והם חושבים כי אינני רואם ולא ידעו כי מעלליהם סובבים אותם והם
נגד פני :
ג ברעתם ישמחו מלך׳ ושרים שימליכוהו :
ד כלם׳ גם מלכם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל · כמו לילה
*נחלה עבר על נפשנו · וזה הפסוק השוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק תלים קכ״ד ד׳
עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה :
ה יום׳ שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכנו ישכירוהו ביין או ימשך ידו
עם הלוצצים · ואת המלך מפועלי הכסל שהוא לבד ואילו היתה מלוכני׳ היתה מהפעלי׳
שהם עלומי הענין מנהרתלך שנראו ליץ על כן הוא מכפולי הלמ״ד על כן תמצאות ו
ומתומפית שנים שרשים · ומלת החלו מחלי כמו הראו · ומלכנו הוא הפעול והשרים הם
הפועלים החלו שרים את המלך מן השכרות וכמוהו *מחלה לב פועלת מחלה את הלב משלי י״ג י״ב
מהבנין העוסף שהוא החלה · וטעם חמת מיין ·כתקרון כית כחמת מלא יין ופירושו כמו
*מן החמת ונסמך ככה כמו דלת *וסגור דלתך בעדך והעד *מקטח חמתך ואף שכר בראשית כ״א ט״ו
שהוא כטעם הזה : ישעיה כ״ו כ׳
ו כי׳ מלת בארבם על מחשבות רעות שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור חבקוק ב׳ ט״ו
רק כל אופה ישן בלילה רק בבקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה :
ז כולם׳ הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם
על כן כתוב

ח ברפאי לישראל׳ וגנב יבא פשט גדוד בחוץ׳ פירושו כתרגומו ובליליא בכתיא דוד קמחי
נגבין ובמדברא בימיא קטלין :
ב ובל יאמרו׳ אינם חושבים כלבבם כי כל רעתם זכרתי· עתה סבבום מעלליהם
נגד פני היו׳ עתה יסבו אותם מעשיהם הרעים שהיו כנגד פני ולא נעלמו ממני ובקבלם
העונש יכירו כי ידעתי הכל ואני הוא המשיב גמולם בראשם :
ג ברעתם ישמחו מלך׳ כשנקמכו עם ירבעם בדבר העגלי׳ שמחוהו· ובכחשיהם׳
שכחשו ביי׳ ואמרו *אלה אלהיך ישראל· שמחו גם כן השרי׳ הנסמכים עם ירבעם באותה שמות ל״ב ד׳
עת · או פירושו בכל יום ויום משמחים מלכם ברעה שעושים ובעושק ובחמס כי גם
ידו עמהם · ובכחשיהם שמכחשים ומשקרים איש בעמיתו משמחים השרים כי גם הם
קומכים את ידיהם :
ד כלם מנאפים׳ המלך עם השרים וגם העם נשמעים אליהם · והמשיל חמימות
הניאוף לחמימות האש ואמר כי הם כמו התנור הבוער · מאופה׳ רל״ל שהאופה בערו
והסיקו לאפות בו הפת ורוב חמימות התנור והסיקו הוא הזמן שישבות האופה מהעיר
הנשים האופות בו לחמם · והזמן ההוא הוא מלוש בצק עד חומצתו׳ כי כשמשים העצים
בתנור להסיקו הוא מטה הנשים ללוש וישבות מהעיר אותו עד שיחמץ הבצק כמו שהוא
מעיר בלבו ואז יעורר אותו שיבואו עם בצק לאפות· וזהו שיעור היסק התנור · ואמר
כי הם בוערים בניאוף כמו התנור בעת היסקו · בוערה׳ מלעי״ל הטרח״א בעי״ן והה״א
נקבת כי תנור לשון זכר · מעיר׳ כמו מהעיר · ואחז״ל פירש ישבות מעיר היוצר המעיר נ״א ויש כולהון
אותן אם ישבות לא ישבות ימין אחרון אלא מלוש בצק עד חומצתו· חמצתו׳ מקו״ר כשלם מתחמדים ונו׳
*לחמלה עליך · או ש״ם כשקל טומאה : יחזקאל י״ו ה׳

ה יום מלכנו. יום שהיו ממליכים מלך שהיו קוראים אותו היום יום מלכנו אמר
מה היה עסק השרים עמו לא לדבר בענין גבורה וענין המלוכים ולהעמיד משפט כמו
שהוא חק מלך בן חורין אלא היה עסקם באכילה ושתייה עד שהחלו המלך מרוב שתיית נ"א מה
היין וזהו חמת מיין שהיה זה בא בנאדו וזה בא בנאדו מלא יין וזה בא בנאדו ומשקין המלך עד שמחלין
אותו. והוא עם רוב השתיה משך ידו את לוצצים ומתלוצץ עמהם. וכתב אחא"ל בתחילה
קראם שרים קודם שישכרו ואח"כ קראם לוצצים. חמת, מן *והמלא את החמת מים בראשית כא יט
אלא שהוא משקל אחר. ולוצצים יתפרש כמשקל* ונוצצים כעין נחשת קלל: יחזקאל א ז

ו כי קרבו כתנור לבם בארבם, לבם שהוא בוער כתנור קרבו אותו בארבם. כלומר
קרבו אותו למעשה הרע כלומר שמו לבבם לחשוב מחשבות רעות שיעשו הרע אחר
המחשבה וזהו בארבם, כי הכוונה לגלול ולגזול אורב תחלה כדי שלא ישמרו ממנו
והמחשבה כמארב. כל הלילה ישן אופיהם, הלב הוא כלי המחשבה והכח הפועל בו
והוא האופה על דרך המשל. וכמו שהאופה מסיק את התנור בלילה ובבקר ימצא שבערו
העצים ואופה בו את הפת שהוא תכלית מעשה ההיסק והנה האופה ישן בלילה אחר
שנתן העצים בתנור שאין לו מעשה עד הבקר. כן האופה בענין המשל שהוא כח המחשבה
הוא ישן בלילה. כלומר שוכב ונח שלא יתנו המחשבה לידי מעשה עד הבקר. וקחושב
קורא אותו ישן לפי שאין במחשבה יגיעת הגוף. בקר הוא בוער, כלומר שהם להוטים
בבקר לעשות הרע שחשבו בלילה. וכן אמר *הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם מיכה ב א
באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם:

ז כלם יחמו כתנור, מבואר הוא המשל וכפלו לענין שאמר ואכלו את שופטיהם,
כי האש אוכלת. והענין כי הם במעשיהם הרעים אוכלים ומכלים את שופטיהם שלא
יעשו משפט בעיר. כי מרוב המרעים לא יוכלו לעשות משפט וגם יחניפו הרשעים ולא
יוכיחום כיון שרואים שידם תקיפה. והעושק עליהם לפי שאין מסלקין עצמם מכל משפט
אלא שופטים מי שיכולת בידם ומניחים מי שאין יכולת בידם. וכן אמר בנבואת ישעיה
*יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם. כל מלכיהם נפלו, שהיו מלכי ישראל ישעיה א כג
נופלים זה ביד זה כי זה שהיה הורג המלך מולך תחתיו. גם נפלו ביד אויביהם מלכי
האומות ואעפ"י כן אין קורא בהם אלי, שהיה להם לחשוב בלבם הרי אין כח ביד מלכנו
להושיענו מצרינו נשובה אל יי' כי הוא יושיענו. ויש מפרשין בהם במלכים ואעפ"י שרואין
עצמם נופלים ביד האומות אין אחד מהם שיקרא אלי וישוב מחטאו. ות"י ואכלו את
שופטיהם, וכלישן שקריתון מחייבין יתרייהון:

ח אֶפְרַ֫יִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה: לא חד ויחשוכז
ט אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְהוּא לֹא יָדָע גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ ח' פסו' והוא והוא

ח בֵּית אֶפְרַיִם בְּעַמְמַיָא אִתְעָרְבוּ בֵּית אֶפְרַיִם דָמֵן לְחַרְרָא דְעַד לָא אִתְהַפְּכַת אִתְאַכְלַת: נ"א
ט בְּזוּ עַמְמַיָא נִכְסֵיהוֹן וְאִינוּן לָא יָדְעִין אַף חֲלִישׁוּתָא מְטִיתְנוּן

ואינון

Digitized by Google

וְהוּא לֹא יָדָע׃ — וְאִינוּן לָא מִסְתַּכְּלִין׃

וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל־זֹאת׃ — וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזַן עַל דְּלָא תָבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא בְעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל דָּא׃

נ"א ומתיך יקרא דישראל

ב' וחס'

שלמה ירחי

ח יתבולל, יבולבל בגולה בין האומות. עוגה בלי הפוכה, תרגום יונתן כסודרא דעד דלא איתהפכת איתאכלת: עוגה, קרדה צלויין על הגחלים:

ט והוא לא ידע, לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר *כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישימם כעפר לדוש. ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מרעת אביו. גם שיבה זרקה, תרגום יונתן אף חלשותא מטייתון ואינון לא מסתכלין: מלכים ב' י"ג ז'

י וענה גאון ישראל בפניו, ומתיך יקרא דישראל ואינון חזן. לשון עוני ואין וענה זה לשון עתיד אלא לשון עבר כמו *וקרא זה אל זה שמעתי שקרא זה אל זה וכמו *ועשה לו כתנת פסים אף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו: ישעיה ו' ג' / בראשית ל"ז ג'

אבן עזרא

ח אפרים הוא יתבולל, כמו בלול מעורב והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לא מיני זה וזהו *מצרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים. וטעם עוגה בלי הפוכה, או יהיה נשרפת כשאינה הפוכה והטעם על ענינם ובעבור כי דמה יצרם ולבם לתנור דמה הענין לעוגה: בסמוך פסוק י"א

ט אכלו, הטעם על השוחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתוב על המלכים. וטעם גם שיבה שנחלש כחם ואבד הונם. זרקה בו, התולדת זרקה בו שיבה שהשיבה תבא מתולדת האדם:

י וענה, פירשתיו. ולא שבו אל י"י, כענין שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרם:

דוד קמחי

ח אפרים בעמים הוא יתבולל, כמו *כי שם בלל י"י שפת כל הארץ. ענין בלבול וערבוב כלומר הוא מעורב בעמים שהאל ית' הבדילם מהם והם התערבו בהם ועשו כמעשיהם. עוגה בלי הפוכה, כמו העוגה הנאפה על הגחלים אם אין הופכים אותה היא נשרפת מתחת ואינה נאפה מלמעלה כן היא הענה שאינה נכונה כשאין הופכין אותה מענין לענין עד שישובו על אופניה. כן היה אפרי' בענין לעבוד העגלים ואלהי' אחרים ולא הכהנים ולא כהר כטוב. ויתרגם לחדא דעד דלא איתהפכת איתאכלת: בראשית י"א ט'

ט אכלו זרים כחו, כמו שכתוב בספר מלכים. והוא לא ידע, כי בעונו בא לו כל זה ולא שב מרשעו. גם שיבה זרקה בו, כי האדם ישוב מדרך הרעה בימי הזקנה כי יראה כי אפס כחו והולך בדרך כל הארץ וישוב טרם מותו. דמה אריכות הגלות להם ומן רב לימי הזקנה. ואמר גם באחרונה בימי פקח והושע בן אלה שהיו כמו ימיהם כאדם שזרקה בו שיבה ואעפ"כ לא שבו מדרכם הרעה. זרקה בו, פי' עומד כאלו אמר נזרקה בו. והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש זרקה בו התולדת:

י וענה, פירשתיו למעלה:

יא וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב מִצְרַיִם קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ׃ ל״מ

יא וַהֲווֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמַן כְּיוֹנָה שְׂרִיחֲתָא דְּאִתְנְסִיבוּ בְּנָהָא וְלֵית לַהּ לֵב לְמִצְרַיִם אִתְקְרִבוּ לְאַתּוּר גְּלוֹ׃ (נ״א ליונה שריחתא)

יב כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרוֹשׂ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם אַיְסִרֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃ ל״מ ב׳ יתי׳

יב בַּאֲתַר דִּיהָכוּן אֶפְרוֹס עֲלֵיהוֹן מְצָדְתִי כְּעוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲטַלְטְלִינוּן יִסּוּרִין אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל דִּשְׁמָעוּ לַעֲצַתְהוֹן׃

שלמה ירחי

יא וככל זאת לא שבו אל ה׳ אין לב להבחין מה טוב להם או מה רע להם · מצרים קראו · לאויביהם שהודיעו להם מעלה הם קוראים לעזרה · אשור הלכו · אל מלך אשור הלכו שיעזור להם׃

יב כאשר ילכו · למצרים · אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים · שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותן לארץ כן אורידם במצרים על יד נבוכד נצר · (נ״א כעוף השמים הנלכד ברשת התלויה על קלונסות ולאחר שאין ברשת מורידין הרשת) איסרם כשמע לעדתם · אביא עליהם יסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעומדין הם לומר לו *התפלל נא בעדנו וגו׳ *ויגד לנו ה׳ אלהיך וגו׳ אם טוב ואם רע וגו׳ ואומר להם אם שום תשימון פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין · איסרם לשון יסורין · ומנחם פירש לשון קשר *ומוסרותיך אנתק · אבל רואה אני לשון יסורין כמו *ליסר אתכם ונוסף היו״ד השני באיסרם כאשר נוסף ביישירו *ועפעפיך יישירו נגדך׃

ירמיה מ״ב ב׳
שם מ״ב ג׳
שם ל׳
ויקרא כ״ו י״ח
משלי ד׳ כ״ה

אבן עזרא

יא ויהי אפרים · בקלותו וחוסר דעתו שהיו הולכי׳ אל מצרים ואשור לבקש עזר׳ והם לא ידעו יב כאשר ילכו · כי אני אפרוש רשתי עליה׳ והנ׳ אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמ׳ עליהם ולא להם · ובעבור שהזכיר כיונה אמר בעוף השמים אורידם · איסרם · כמו איסרם רק הוא מהבנין הכבד ולא החליפו היו״ד בוי״ו כמו *ועפעפיך יישירו נגדך ולא אמ׳ אוסירם כמו אושיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה שראשה יסר · או העקר יסר והטעם אני איסר אלה ההולכים למצרים או יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם׃

משלי ד׳ כ״ה

דוד קמחי

יא ויהי אפרים · המשילו ליונה הנלכדת ברשת לפתיותה שאין לה לב להבין כשתבא ללקט הגרגרים כי רשת פרושה שם ללכדה כן אפרים כשהיו הולכים ושואלים עזר מאשור או ממצרים כי לרעתם ילכו שם כבקשם עזר מהאומות ולא מהאל ית׳ אשר בידו הכל · וכשיחשבו להעזר בה׳ יפלו ברשת האל ית׳ וזהו שאמר כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי · וזכר היונה והוא הדין לשאר העופות אלא יונה לפי שאין לה מרה היא כאלו הולכת בתמימות ולא תרגיש על הרעה שמגיעה · ות״י והוו בית ישראל דמן ליונה שריחתא דאתנסיבו בניהא ולית לה לב · ופירש בעל הערוך שריחתא מככת ונודדת פניה ודמהו ללשון הערבי שאומר לאשה המכוכה ומשרטת פניה שריחה׃

באשר

יב כאשר. כעוף השמים אורידם. כתוך הרשת. איסרם כשמע לעדתם. אכניסם במוסר העמים כמו שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות הכתובות בתורה אם לא ישמעו אל דברי התורה:

יג אוֹי לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי־פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים׃

ב׳ מיד שאול

וַיי לְהוֹן אֲרֵי אִתְרַחֲקוּ מִדַּחֲלְתִי בְּזוּזִין אַיְתִי עֲלֵיהוֹן אֲרֵי מְרָדוּ בְּמֵימְרִי וַאֲנָא הֲוֵיתִי פָּרִיק לְהוֹן וְאִינוּן מְמַלְּלִין קֳדָמַי כַּדְבִין׃

יד וְלֹא־זָעֲקוּ אֵלַי בְּלִבָּם כִּי יְיֵלִילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃

ד׳ ומל׳

וְלָא מְצַלַּן קֳדָמַי בְּלִבְּהוֹן כְּכֵן מְיַלְלִין עַל עַרְסָתְהוֹן בְּסַגִּי עִיבוּרָא וְחַמְרָא דַהֲווֹ כָּנְשִׁין מְרָדוּ בְמֵימְרִי׃

טו וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־רָע׃

וּכְמָא דִי אֲנָא מַיְתִי עֲלֵיהוֹן יִסּוּרִין וּמַתְקִיף עַל דְּרָעֵיהוֹן כֵּן אַף אִינוּן חָשְׁבִין לְאוֹסָפָא קֳדָמַי בִּישָׁן׃

טז יָשׁוּבוּ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ב׳

ב׳ כתי׳ וי״ו וקרי׳ וו

תָּבוּ לְמִרוֹד מִן אוֹרַיְתָא לָא עַל דְּאַבְאִישִׁית לְהוֹן דָּמַן אִינוּן כְּקַשְׁתָּא נִכְלָא יִתְקַטְלוּן בְּחַרְבָּא רַבְרְבֵיהוֹן מֵעַמְקוּת לִישַׁנְהוֹן אִלֵּין עוֹבָדֵיהוֹן עַד דְּאִינוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

שלמה ירחי

יג ואנכי אפדם. אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים. אמרו אל ירמיהו *שקר אתה מדבר לא שלחך ה׳ לאמר אל תבואו מצרים: ירמיה מג ב

יד כי ייללו על משכבותם. כי על כן תבא להם יללה בך הוא. יתגוררו. יש להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בי:

טו ואני יסרתי חזקתי זרועותם. כיראתי על ידי נביאי לשמוע אליהם כמה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם:

טז ישובו לא על. שבו למצרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו *נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי והוא דבוק לתיבה שלאחריו. היו כקשת רמיה. שמואל ב כג א

שבאחונה לירות בו חץ לעשון הוא ירה לדרום · יפלו בחרב שריהם · יוחנן בן קרח וכל
החיילים שבאו למצרים · מזעם לשונם · לשון קשה שקשיבו לירמיה · זו לעגם · אשר
ילעיגו להם בארץ מצרים למה שבתם אלינו כדי להביא עלינו טרעיות והלא כתוב לכם
ירמיה י״ב *לא תוסיפו לראותם עוד :

יג אוי · שעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבא עליהם · ואנכי · כלבי ומחשבתי אבן עזרא
לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם :

יד ולא · הטעם כאשר אשרים הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה
עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא · וטעם על דגן ותירוש יתגוררו ·
יואל א׳ י׳ שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו *נהדקו ממגורות · יסורו בי · ידברו סרה כי · והנה
בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים :

כספר מ״א ב׳ טו ואני · הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועתם סירך *ואני תרגלתי
לאפרים :

טז ישובו לא על · הטעם ישובו אל מצרים לא על דרך רק להלאין על שריהם וזה
טעם היו כקשת רמיה והנה סוף לשונם · זו לעגם · הקרוב בעיני כי הם״ם סימן
אנשי הלשון :

יג אוי להם כי נדדו ממני · מעבודת בית מקדשי לעבוד העגלים וזהו פשעו ומרד דוד קמחי
בי · ואנכי אפדם · היה בלבי לפדותם מצרותם אבל הם דברו עלי כזבים · כמו שאמר
מלכים ב׳ י״ז ט׳ *ויחפאו בני ישראל · שאמרו שאיני יודע ומשגיח במעשיהם אם יעשו טוב אם רע לא יצליחך
דברים ל״א י׳ לא השגחתי עליהם *והסתרתי פני מהם והיה לאכול :

יד ולא זעקו אלי בלבם · לפי מחשבתם שאיני שומע צעקתם ואיני יודע לא טובתם
ולא רעתם · כי יילילו על משכבותם · כשהם על מטתם והם חושבים במה שיבא להם
מהרע יילילו ויבכו על עניים הרע ולא חשבו כי מאתי בא להם הרע כי פשעו בי · על
דגן ותירוש יתגוררו · כשיבא בעיר דגן או תירוש למכור יקבצו כלם עליו מהרעב אשר
ישעיה נ״ד ט״ו בעיר והעניי כן יסורו בי · יתגוררו · ענין אסיפה וחבור כמו *הן גור יגור *יגורו עלי עזים ·
תהלים נ״ט ד׳ יסורו · מן *כי דבר סרה *סורר ומורה · והם כענין שני שרשים סור וסרר : נ״א ויתעל דגן

דברים י״ג ו׳ טו ואני יסרתי · כשהיה להם הטוב והיו חוקים כנגד אויביהם אני הוא שיסרתי ויתירוש בסבי
דברים כ״א י״ח וחזקתי זרועותם · ואלי יחשבו רע · כי אמרו כי אינו מאתי רק מקרה הוא להם הטוב או עבורא וגו׳
איוב י״ב י״ח הרע · יסרתי כמו *מוסר מלכים · *ומוסרות ערוד ענין קשור והקשר הוא חזוק הדבר :
איוב ל״ט ה׳ יז ישובו לא על · הוא קמוץ כמו *הוקם על · לפיכ׳ הוא תאר כמו עליון ופירושו
שמואל ב׳ כ״ג א׳ כשתבא להם הצרה ישובו לזעוק אל אליליהם לא אלי שאני עליון על הכל · היו בקשת
רמיה · תאר או שם והוא ענין מרמה כלומר הקשת המרמה שירמה דורך הקשת שיורה נ״א שירמה
לעבר אחד ויהפוך ידו ברגע לעבר אחר · ואולת המרמה בקשת · ואף על פי שהדורך הוא
העושה הרמיה לפי שהוא בעל המעשה ואף על פי שהוא על יד אחר · כך ישראל פעמים
היו שבים לדרך טובה וברגע היו שבים לדרך רעה · ונתן הם הקשת על דרך משל ·
ונביאי הצקר הם הדורך כמשל שעל ידם שבים לדרך הרעה · כי כן היו מדברים אליהו
מלאכי ג׳ י״ד אחר שעשה המכחן האמתי ואמרו כל העם *יי׳ הוא האלהים יי׳ הוא האלהי׳ וכמעט שבו
לעבוד הבעלים והעגלים · יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם · שריהם שמוליכים אותם
בדרך רעה ואומרים להם כשיבא עלינו האויב נלך למצרים ונבקש מהם עזר · וזהו זעם נ״א עליהם
לשונם שזועמים אהל בדברים האלה · ומה יבא להם יפלו בחרב · בדרך זו הקליכ׳ לעג

נא׳ אוכלים היא להם בארץ מצרים שלוניהם ומתלוננים באמם באים לבקש עזר מהם · וכן אמר ישעיה ל׳ ו׳
בנבואת ישעיה *מאת בחמות נגב וגו׳ לבית ולא מהם וגו׳ · מהם היו אוכלות חיות
הדעת ומהם היו עופים בקרב האויב · זו׳ בחולם וכן *ועדותי זו אלמדם · והוא תהלים קל״ב י״ב
כמו זאת:

ס״תד ח

א אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃
ב לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃
ג זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃

נְבִיָּא בְּחִיכָּךְ אַכְלֵי כַּד בְּשׁוֹפָר אֵימַר הָא בְנִישְׁרָא דְמִישְׁתְּרֵי בֵּן יְסַק מֶלֶךְ ב בְּמַשִׁירְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ חֲלַף דַעֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְעַל אוֹרָיְתִי מְרָדוּ׃
בְּכָל עִידָן דְאַתְיָא עֲלֵיהוֹן עָקָא מְצַלַּן קֳדָמַי וְאָמְרִין כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי לֵית לַנָא אֱלָהּ בַּר מִינָךְ פְּרוֹקְנָא אֲרֵי אֲנַחְנָא עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל׃
ג טָעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנֵי דִי בְּרִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן טוּבָא מִכְּעַן סַנְאָה יִרְדְּפִינוּן׃

שלמה ירחי ח
א אל חכך שופר · שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואמור עמו ומהרו האויב׳ כאשר ידאה הנשר ובאו אל בית יי׳ · אל חכך שופר · כאילו השופר נתון אל חכך: ב לי יזעקו · כשתבא עליהם הרעה · אלהי ידענוך · הלא עתה אנחנו וקדשנו ודעתנו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ·
ג ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב · לפיכך אויב ירדפו:

אבן עזרא ח
א אל · דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר וראה כנשר אל בית יי׳ · ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית יי׳ ויפת פירש בעבור מלת יען:
ב לי · בכה הזאת לי יזעקו בני ישראל · או יחסר בית ישראל:
ג זנח · טוב · הוא השם הנכבד שהוא טוב לכל · ירדפו · כמו *אשר יקראו יי׳ ערקנו: ירמיה כ״ג ו׳

דוד קמחי ח
א אל חכך שופר · כמו שאמר למעלה *תקעו שופר בגבעה · וכשמדבר אל העם בספ׳ הימ׳ ה׳ ח׳
ידבר עמם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים · אמר שים אל חכך שופר · כי הנה האויב
שידאה כנשר על בית יי׳ · כלומר יבא על כל הארץ וגם על בית יי׳ להחריבו · יען עברו
בריתי · הם נעשו יתחלק בם אני אשעו ואביאנו ביד זרים · וסמך שופר אל החך והשופר
יביאנו אדם אל הפה לפי שהקול עובר דרך החך אחר שיבא מהגרון:
ב לי יזעקו · היה להם לישראל לזעוק אלי בעת צרתם לאמר אלהי ידענוך · כלו׳
ידענו שאין מושיע בלתך · וישראל המאוחר דינו להיות מוקדם אחר לי יזעקו וכמוהו
רבים במקרא המאוחר מוקדם כמו *מקום שם קבר *יחד אנכי עד אעבור והדומים להם יחזקאל ל״ט י״א
כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: תהלים קמ״א י׳
ג זנח ישראל טוב · והוא האל ית׳ שאין טוב זולתו בלי מגרעת לפיכך אויב ירדפו ·

ובא הכנוי עם הוי״ו לבדה כמו* וזה שמו אשר יקראו: ירמיה כג ו׳

ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃ ל׳ כת׳ ש״ן

אִינוּן אַמְלִיכוּ וְלָא מִמֵּימְרִי רַבִּיאוּ וְלָא מֵרְעוּתִי כַּסְפְּהוֹן וְדַהֲבְהוֹן דְּאַסִּיקוּ לְהוֹן מ מִמִּצְרַיִם עֲבָדוּ לְהוֹן טַעֲוָן בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּיצוּן׃

ר השירו, עשו שרים. ולא הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת לשמה ירחי מוכיח כן שחברו במסורת כתבין שי״ן וקריין סמ״ך ועתרו ג׳ סמ״ך. למען יכרת, למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם:

ר הם, כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב* אשר יבחר י״י אלהיך בו. גם אבן עורא כן מלכי ישראל. השירו, מעלומי השי״ן הם שב שר והטעם כטול. ויש אומר כמו סמ״ך כמו* בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו. וטעם למען יכרת, בעבור יכרת מהם הכסף והזהב: דברים יז טו׳ בקצ׳ סימ׳ ט׳ ב׳

ר הם המליכו, המליכו ירבעם ולא שאלו את פי ואעפ״י שמלכות ירבעם מאתי דוד קמחי היתה כמו שאמר לו אחיה השילוני הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי י״י. ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו. ועוד כיון שראו שמנעם מלעלות לירושלם לפני י״י ועשה להם העגלים היה להם להסירו מהמלוכה כי אחיה הנביא בשנאי אמר לו דבר המלוכה אם תעשה הישר בעיני השם. וכן מלכי ישראל האחרים לא היו ממליכים אותם על פי י״י זולתי יהוא בן נמשי. השירו ולא ידעתי, שמו שרים ומנהיגים עליהם ולא מדעתי כי הם היו מכשילי׳ אותם ומחזיקים ידי מרעי׳. כספם וזהבם, כמו שאמר בראש הספר *וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. למען יכרת, למען יכרית שמם ויגלו מארצם. או יכרת הכסף והזהב מהם מרה כנגד מרה הם שמוהו לע״ז יכרית מהם: מלכים א׳ י״א בקצ׳ סימ׳ ב׳ ח׳

ה זָנַח עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־מָתַי לֹא יוּכְלוּ נִקָּיֹן׃ ג׳ ל׳ חס׳

טְעוּ בָּתַר עֶגְלָא דְשָׁמְרוֹן תְּקִיף רוּגְזִי בְּהוֹן עַד אֵימָתַי לָא יוּכְלוּן לְמִזְכֵּי׃

ו כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃

אֲרֵי מִיִּשְׂרָאֵל הוּא נַגַּר אוּמָן הוּא עֲבָדֵיהּ דַּחֲלָא דְלֵית בַּהּ צְרוֹךְ הוּא אֲרֵי לְנִסְרֵי לוּחִין יְהֵי עֵיגְלָא דְשָׁמְרוֹן׃

כי

ז׳ כי רוח יזרעו וסופתה
נ׳ יקצרו קמה אין־לו צמח
בלי יעשה־קמח אולי
לוחם׳ יעשה זרים יבלעהו:

בית ישראל דמן לדרות
זרע ועלעול חציד קמה
לית ליה גוב לא יעביד
מאים יקנון ניכסין עממיא
יבזונון

שלמה ירחי ה זנח. הקב״ה אתכם בני שומרון בעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים אם. עד מתי לא יוכלו. להטעות לבם להינקות מאותו טינוף:

ו כי מישראל והוא. מכסף וזהב של כל אחד ואחד הוא נגוי והקדש עשהו והו״ו של והוא טפל ויש הרבה ו״ו דומין לו *כבאתו ונביאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמינו והכינו והוא נעשה. ויש ליישב הו״ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם כי אם כמות העגל הראשון. שבבים. לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מבוארא: יחזקאל לז׳ יא׳

ז קמה אין לו. לזרע שלהם כלומר לא יצליחו במעשיהם. אולי יעשה. אף אם יעשה קמח זרים יבלעוהו:

אבן עזרא ה זנח. שומרון. כמו כאילו כתוב אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו מאס בך כי העיר תחרב והנשים ילכו בשבי. חרה אפי בם. בעגל ובשומרון. עד מתי. יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים ולא יוכלו נקיון, שיהיה להם ממנו:

ו כי. מעצת ישראל הוא ומעצת המלך שמלכותו נעשה עגל שומרון. כי שבבים. כמו שביבים. ויש אומר כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות שוכב וזה איננו נכון:

ז כי. תי״ו סופתה עסף כמו *אימתה. אולי. ואם תאמרו אולי יעשה דעו כי זרים יבלעוהו: שמות טו׳ יו׳

דוד קמחי ה זנח עגלך שמרון. אעפ״י שהעגל לא היה בשמרון כי אם בבית אל לפי שראש הממלכת למלכי ישראל היה שמרון מאחאב ואילך והמלכים הם היו המחזיקים בעבודת העגלים כמו שאמר בכל אחד מהם ולך בחטאת ירבעם לא סר מחטאת ירבעם לפיכך סמך העגל אל שמרון וכן אמר שבבים יהיה עגל שמרון. ופירוש זנח הרחיק, כמו *זנח יי׳ מזבחו. אמר את שמרון הרחיק אותך עגלך. כלומר שבעבורו רחקת מארצך. ור״ל שמרון, אנשי שמרון. או יהי׳ זנח פעל עומד ופירוש רחק כמו *ותזנח משלום נפשי. אמר את שמרון רחק עגלך ממך כי גלה. כי מלך אשור כשלכד שמרון וערי ישראל שבר את העגלים ולקח הזהב. חרה אפי בם. בשני העגלים. או פירוש בם בישראל העובדים אותם. עד מתי לא יוכלו נקיון, עד מתי לא יוכלו להיות נקיים מזה העון כלומר עד מתי יאריך הזמן שלא יוכלו להיות נקיים: איכה ב׳ ז׳ איכה ג׳ י״ז

ו כי מישראל, זה העגל מישראל היה כלומר לא למדו עבודה זו מהאומות כמו ע״ז שלמדו מהם אלא מישראל עצמם יצא מן העגל שעשו במדבר כמו שפירשנו בספר מלכים. והוא חרש עשהו, והוא העגל אמר אל תחשבו כי אלהים הוא ויש בו כח כי חרש עשהו, ואיך יהיה למעשה יכולת על העושה אותו. כי שבבים יהיה עגל שמרון, עתה תראו אם יש בו יכולת להציל העובדים אותו אפילו את עצמו לא יוכל להציל כי

שבבים יהיה, כלומר ששברו אותו ושאו אותו לתועלת הזהב לא לתועלת איש בו כשעדו כעורת עגל. שבבים, כמו שברים ואתיכות כמו שיבא מפורשת בדברי רז״ל. וכן אמרת *וישב משה את דברי העם אל יי׳ דברים שמשבבין לבו של אדם כלומר המשברים: שמות י״ט ח

ז כי רוח יזרעו, כלומר לפוח טרחו בעבודה זו כאלו אדם זורע רוח שאין בו ממש שלא יקצור אלא רוח או פחות ממנו כלומר לא תשיגו הנאה של כלום אלא נזק. והסופה קשה מהרוח בכתם. כי הסופה כמו הסערה כמו שאמר *בסופה ובסערה דרכו. ות״י וסופתה כתי״ו *שופכה והכפל לחזק הענין. קמה אין לו, לפי שהמשיל את מעשיהם לזורע רוח הוסיף עוד על הענין ואמר קמה אין לו, אמר לא יבא לעת שיהיה קמה. וקמה תקרא התבואה כשעומדת לקצר שיקוו הזורעים הנאה ממנה בקרוב אחר הקצירה שיעשו אותה קמח. וגם הם לא יהיה זמן שיקוו תועלת ממעשיהם. ואמר עוד צמח בלי יעשה קמח, כלומר אפילו יצמח הזרע אחר הזריעה. והמשל שאפילו מעט במעשיהם אחר שהחלו לעשות הרע ולא יעמוד אותו הטוב ולא יבא לידי הנאה שלמה כמו הצמח שיבא לידי קצירה וטחינה. אולי יעשה זרים יבלעוהו, שמא יעשה מעט אחת שיבא לידי קמח כלומר שיגיע כנכסיהם שיגיע להם מעט הנאה בתחלה ויבאו זרים ויבלעוהו ולא תשלם להם ההנאה: נחום א׳ ג׳ יונה ב׳ ט׳

ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ׃
ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃ ג׳מל׳ ל׳

ח אִיתְבְּזִיזוּ יִשְׂרָאֵל כְּעַן הֲווֹ בְּעַמְמַיָא כְּמָנָא דְלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ׃
ט אֲרֵי אִינוּן גְלוֹ לְאַתּוּר עַל דַהֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כְּעָרָד מְרוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל אִיתְמְסַרוּ בְּיַד עַמְמַיָא דִרְחִימוּ׃

שלמה ירחי

ח אף אם יגליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים:

ט פרא בודד לו, נעשו כפרא שהולך בדד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לעד׳. התנו אהבים, ית׳ לשון תנים כי ערוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים נואפים זרים התנו אידנרוניוט בלעז ויש לפרש לשון אתנן:

אבן עזרא

ח נבלע, הטעם יבלעו הקציר גם יבלעו הזורעים. בכלי אין חפץ בו, שאחר ישליכנו מכיתו:

ט כי, פראי, כמו *פרא אדם. וטעם בודד, כי לא היתה ענתם אחת. ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבים לשרי האומות. בראשית ט״ז י״ב

דוד קמחי

ח נבלע, שיבלעוהו הגוים ויאכלו כל טובו. עתה היו בגוים, בעיני הגוים שילכו לבקש עזר מהם הם נבזים בעיניהם ותשבום הגוים בכלי אין חפץ בו, שמשליכין אותו כמו שאמר למעלה *זו לענה בארץ מצרים. או פירוש היו בגוים שהלכו בגלות. בקש׳ סי׳ ז׳ י״ו

ט כי המה עלו אשור, אמר עלו ואם היא ירידה מארץ ישראל לאשור. כי פירוש עלו נ״א ואכלו נסתלקו מארצם והלכו לאשור כמו *ועלה מן הארץ. או יותה תאמר כי ועלה מן הארץ נ״א אם רונה בו עליה ממש כלומר לארץ אשר באו משם והיא ארץ כנען הנה כמוהו לשון סלוק והפסק *ישוע עלה *בעלות נריש בעתו *תעלני בחצי ימי. והגאון רב סעדיה פירש עלו כמו שמות א׳ י׳ בראשית מ״ט ר׳ איוב ה׳ כ״ה תלים ק״ב כ״ה

כמו וכאו כתרגומו באו עלו. ואמצא לפרש עלו אשור, עליה ממש והוא כשבא פול מלך אשור לארץ ישראל בימי מנחם בן גדי ויתן לו מנחם אלף ככר כסף ועלה מנחם אליו למקום שהיה בו פול כי בארץ ישראל עומד יש מקום גבוה מחבירו כמו ירושלים שהיא גבוה מכל ארץ ישראל. פרא בודד לו, אמר הנה הוא כמו הפרא שהולך יחידי שואף רוח במדבר כן הוא הולך בעצת נפשו לבקש עזר הנה והנה ממצרים ומאשור. וכן ת״י גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשהון כערד מרוד. אפרים התנו אהבים, לשון אתנן כמו *אתנה המה לי *אתנן זונה. אמר כי אפרים התנו אהבים עם מצרים ואשור היו נותנים להם שוחד להיות בבריתם ובאהבתם.

הושע ב׳ י״ד
דברים כ״ג י״ט

נ״א ויתי איתמסירו ביד ונו׳

גַּם כִּי־יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃ ל׳ רקמי׳

יא כִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא הָיוּ־לוֹ מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא׃

יב אֶכְתָּוב־לוֹ רֻבֵּו תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ׃ ל׳ יתיר ו׳ רבי ק׳

יג זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ׃

י אַף אִם יִשְׁווּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דַחֲלְתִּי עַד לִיבְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא אֲקָרֵיב גַּלְוָתְהוֹן וְאַפִּילוּ יְחַכְמוּן כִּזְעֵיר אַעְדִּי מִנְהוֹן מְרוּרַת מַלְכִין ו וְשִׁילְטוֹנִין׃

אֲרֵי אַסְגִּיאוּ דְבֵית אֶפְרַיִם אִיגוּרִין לְמֶחֱטֵי הֲווּ לְהוֹן אִיגוּרֵי טַעֲוָתְהוֹן לְתַקְלָא׃

כְּתָבִית לְהוֹן סַגִּיאוּת אוֹרָיְיתִי וְאִינוּן כְּעַמְמַיָּא אִתְחֲשִׁיבוּ׃

דִבְחִין דִימַגְבַּן מִן אוֹנָס דַבְחִין בִּסְרָא וְאָכְלִין וְקֳדָם יְיָ לָא רַעֲוָא בְּהוֹן כְּעַן יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן אִינוּן לְמִצְרַיִם יְתוּבוּן׃

שלמה ירחי

י גם כי יתנו בגוים, אעפ״י שעשו זאת שהיתנו אהבים בגוים עתה אקבצם בבא עת גאולתם לא אעכבנה. ויחלו מעט ממשא מלך שרים, ויכנעו מעט בגלותם מיראת משא מלך שרים, מעול מלכי האומות׃

יא כי הרבה אפרים, לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים׃

יב אכתוב לו, אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו׃

יג זבחי הבהבי, זבחי עולותי שהם מהבהבים לפני כאש שעל מזבחי. יזבחו בשר
ויאכלו, למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם לבשר מאכלם ויאכלום כי אינני
רוצה אותם:

אבן עזרא

י גם, עתה אקבצם, במצרים או יחלו להתחנן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך
יחזקאל י״ו מצרים ואשור ושריהם. ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו *וממקדשי תחלו:
יא כי הרבה, ועתה היו לו מזבחות לחטוא כבר היו לו שיש מזבחותיו ולמה
הרבה עוד:
יב אכתוב, ואני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו:
יג זבחי, אמר רבי משה הכהן הבהבי כדברי רז״ל ולא הבהבה. ויש אומר מגזרת
הבהב והלמ״ד נוסף כמו שרי והוא הנכון. יזכור עונם, שישובו אל מצרים לראות פני
דברים י״ז י״ו *לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד:

דוד קמחי

י גם כי יתנו, יתנו גם הוא ענין תנאי כמו אתנן אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד.
אמר מה תועלת להם כי יתנו בגוים כי עתה בקרוב אקבץ הגוים עליהם להגלותם אלא
שמתחלה יחלו ויתרעמו ממשא מלך שרים, כמו שכתוב בספר מלכים שהיו עושים
מלכי האומות עליהם עונש מס והוא מעט כנגד הגלות. ויחלו מעט, ענין תחלה. מלך
חבקוק ג׳ י״א שרים חסר וי״ו השמוש והוא כמו מלך ושרים וכן *שמש ירח *ראובן שמעון ודומים להם
שמות א׳ ב׳ רבים. ופירוש שרים שרי האומות:
יא כי הרבה, מזבחות, שניהם בשוא הבי״ת וכן הוא על דרך הסמיכות ואמר
הנסמך מזבחות העגלים או העצבים זולתם ממיני ע״ז. ותרגומו כשאר עם הדיוט
בספ׳ סימ׳ ח׳ *הרבה למזבחות ואמר הרבה על אשר עשו אבותם כמו אחאב שהוסיף הבעל והאשרה.
ומה לו להרבות ולהוסיף כי כבר היו לו אלא שהוסיף על חטאו: ויש לחטא הראשון
למחטי והשני לתקלה ויפה פירש:
יב אכתוב לו, כתוב בוי״ו וקרי בלא וי״ו בקמץ חטף הה״א מטעי סמיכותן למלה
שעיקרה. רבו, כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד בלי הה״א ופירוש הכתוב חמשת שרכו בתורתי.
ופירוש הקרי גדולות ונכבדות מתורתי כתבתי לו והנה הם נחשבים לו כמו זר שלא ישגו
אליהם. כמו בימי יאשיהו שהיה להם דבר חדש בספר התורה כשמצאוהו. אכתוב, כמו
כתבתי ואמר אכתוב כאלו אני כותב אותם להם בכל יום ויום שהנביאים שאני שולח
אסתר א׳ ח׳ להם יזהירום על דברי התורה ויזכירום להם ולא שוה להם. רבו, מן *על כל רב ביתו
שפירוש גדול ונכבד: נ״א ויש כתבית
יג זבחי הבהבי, אמר המלה שהרבו מזבחות לע״ז ועתה אומר כי מה שזובחו בבית לאון סגולתו
המקדש אינו לרצון כי אינם שבים מחטאם ודין זביחתם אלא לאכילתם כמו השלמים
שהיו אוכלים הבעלים. ופירוש הבהבי מתנותי והוא כפול העי״ן והלמ״ד מן יהב כלומר
המתנות שהם חושבים שנותנים לי. ויש רבותינו דימנבן מן אונס. ויש הבהבי ענין צליית
הבשר מן שקלה ולא הבהבה. מהבהבין אותו כאור בדברי רז״ל. ורש״י פירש אותם
זבחים שמהבהבין לפני כמוכת מה לי שמביאים אותם לפני יזבחו אותם לעצמם
ויאכלום כי אינני רוצה אותם. וטוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וי״ו ויאכלו
בשוא ואינה אלא בפתח. עתה יזכור, עתה בקרוב יזכור עונם כשישובו מצרים עם
יוחנן בן קרח ויעברו על דברי או אפקוד עונם יותר על אשר פקדתי בחרבן הבית וכגלות
ירמיה מ״ד י״ב כמו שאמר בירמיהו *ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יתמו מקטן ועד גדול
בחרב וברעב ימותו:

וישכח

יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת ו
וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ ב
בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ׃
ר׳ חס׳

וּשְׁבַק יִשְׂרָאֵל יָת פּוּלְחַן עָבְדֵיהּ וּבְנָא הֵיכְלִין ל
לְטַעֲוָתָא וּדְבֵית יְהוּדָה אַסְגִּיאוּ קִירְוִין כְּרִיכָן ו
וַאֲשַׁלַּח אֶשָּׁתָא בְּקִירְוּוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי בִּירְנְיָתְהָא׃

אבן עזרא
יד וישכח, היכלות, לעבוד בהם. ואכלה, ארמנות כל עיר ועיר:

דוד קמחי
יד וישכח ישראל את עושהו, כמו *הוא עשך כלומר גדלך וכן *אשר עשה את משה ואת אהרן. אמר כי ישראל שכח מי שגדל אותו והרבה אותו. ויבן היכלות, לעבוד בהם ע״ז. וכת׳ ובנא היכלין לטעותא. ויתכן לפרש ויבן היכלות להשגב בהם מפני אויב כמו שאמר ויהודה הרבה ערים בצורות, כלומר שבטחו אל מושיעם ובטחו בהיכליהם ובמבצריהם ולא יועילום כי אני אשלח אש בעריו, כלומר שיבא עליהם האויב ביתני שישרוף עריו וארמנותיו באש כמו שכתוב *וישרוף את בית י״י ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף באש. וכן עשה בערי יהודה. וכן אמר בנבואת ישעיה *עריכם שרופות אש. או יהיה פירוש האש הקרבן שיהיה גדול כאלו הערים והארמונות שרופות באש:
דברים לב׳ ו׳
שמואל א׳ יב׳ ו׳
מלכים ב׳ כה׳ ט׳
ישעיה א׳ ז׳

ט
א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן׃
ב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ׃
ב׳ קמי׳ כס
וים כה

א לָא תֶחְדּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָא תְבוּעִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי טְעֵיתוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶּאֱלָהֲכוֹן רְחֵימְתּוּן לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל כָּל אִדְּרֵי עִיבוּרָא׃
ב מֵאִדְּרָא וּמִמַּעֲצַרְתָּא לָא יִתְזוּנוּן וְחַמְרָא לָא יְסוֹפֵיק לְהוֹן׃

שלמה ירחי
א אל תשמח ישראל, כאשר עמים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זניתה מעלי ואבדת טובות הרבה. אהבת, להיות כזונה לקבל אתנן. על כל גרנות, כדרך זונה שעתנין לה רגן כבתן באתנגה:

אבן עזרא
א אל, הטעם כל גוי אם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שזונה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהבת לתת אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך ואת הזונות על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם:

דוד קמחי
נא׳ לכם
נא׳ חומות
א אל תשמח, אם יקרה לך דבר שמחה כמו תוספת תבואה וזולתם אין לך לשמוח כמו שאר העמים כי הם לא עזבו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך, ועבדת אלהי העמים לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה כמו שעשו דור המדבר אחר

שהוכיחם מאה רביע על דבר העגל אמר *וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו. שמות לג ד
והנביאים מוכיחים אותם בכל יום על עובדם ע״ז ולא ישימו על לב · אהבת אתנן על
כל גרנות דגן, לפי שהמשילו הנביאים עבודת ע״ז כמעשה זונה אמר אהבת אתנן כמו
*אתנן זונה, ומירוש על כל גרנות דגן, כמו שא״ת ניתן גרונות מלאות דגן כמו שאמר דברים כג יט
*וישמן ישורון ויבעט · או יהיה פירוש על כל גרנות דגן · כן כשהיה הדגן בגורן היו דברים לב טו
עובדים ע״ז שם בגורן לפי שמחשבתם שהעבודה הזאת היא הנותן התבואה :
ב גורן ויקב לא ירעם, כיון שאינם מכירים כי אני הנותן להם הדגן והתירוש
ומניחים עבודתי ועובדים אלהים אחרים לא ירעה אותם גורן ויקב · כי תבוא עליו
השדפון והירקון או הארבה או האויב שלא יעשו ממנו גורן ויקב ; וכן אמר כראש האמר
*והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה : ותירוש יכחש בה, אמר ותירוש אחר שאמר ויקב סימן ב ח
כי וכרו הגורן היא על שם סופו שיעשו ממנו לחם ברוב · אבל יקב כולל שתי הגאות אכילת
הענבים ושתיית התירוש שיעשו מהענבים · ואחר שאמר קיה ותירוש לא כלל יקב כי אם
אכילת הענבים ואחר כך אמר ותירוש · ותירוש כחש בה, כאלו יכחש בהם כי מה
שיקוו ממנו לא ימצאו בו שהיה בו מזרת יי׳ · כמו שאמר כנביאות חגי *בא אל היקב חגי ב יו
לחשוף חמשים פורה והיתה עשרים · ואמר בה לשון נקבה לעבית אמרים כי לכה וכזה נא כזה וכזה
ידבר על העם פעם לשון יחיד על דרך כלל ופעם לשון רבים על דרך פרט ופעם לשון זכר
על העם ופעם לשון נקבה על העדה · ובמסרה ב׳ כתיבין בה וקריין בם והאחר הוא מלכים ב ג כד
*ויכו בה :

ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְשָׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם ו וּבְאַשּׁוּר טָמֵא יֹאכֵלוּ׃
ד לֹא־יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא יֶעֶרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם כָּל־אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי־לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃

ג לָא יְתוּבוּן בְּאַרְעָא שְׁכִינְתָא דַיְיָ וִיתוּבוּן דְבֵית אֶפְרַיִם לְמִצְרַיִם לְאַתּוּר יִגְלוּן מְסָאַב יֵיכְלוּן׃
ד לָא יְנַסְּכוּן קֳדָם יְיָ נִסְכִּין דַחֲמַר וְלָא יִתְקַבְּלוּן לְרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיהוֹן דְיִבְחֲוּן בִּלְחֵם מְרַחַק לְהוֹן כָּל דְיֵיכְלִינֵיהּ יִסְתָּאַב אֲרֵי קוּרְבָּנֵיהוֹן עַל נַפְשֵׁהוֹן לָא מְכַפַּר לְהוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ׃

שלמה יצחקי
ג לא ישבו בארץ יי׳, לא יתיישבו בארצם :
ד לא יסכו, לשון נסך · לא יערבו לו, לא תהא מנחתם ערבה עליו · כלחם
אונים, כלחם טומאה הבא על ידי מת ואונים · כי לחמם לנפשם, ראוי הוא זה לקם
למאכל ולא לבא לבית יי׳ · ד״א כלחם אונים, כלחם אבילים שהוא טמא וקוהו מוכיח
כל אוכליו יטמאו :

אבן עזרא
ג לא ישבו ובאשור טמא יאכלו, כי כן היו אוכלין בארץ יי׳ אחר שלא יתנו קודש

השם ויתנו אתנן:

ד לא׳ הנשארים ואלו היה להם לא יערבו לו׳ כלחם אונים׳ כמו *לא אכלתי דברים כו יד
באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים:

דוד קמחי ג לא ישבו בארץ יי׳׳ היא ירושלם. כיון שהם מטמאין אותה בגלוליהם לא ישבו
בה כי אין הארץ סובלת זמן רב עוברי אלילים כמו שנאמר *אלהי נכר הארץ. וכן מי דברים לא טו
שיעשה בה התועבות הכתובות כמו שאמר *ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר ויקרא יח כח
קאה את הגוי אשר לפניכם. ושב אפרים מצרים׳ הפך הכתוב שאמר עליהם *לא תוסיפו שמות יד יג
לראותם עוד עד עולם. וכן אמר בקללות בתורה *והשיבך יי׳ מצרים וגו׳. ואעפ׳ שמלכות דברים כח סח
אפרים גלו על יד מלך אשור רבים מהם קודם גלותם שבו לארץ מצרים מפני הרעב
והצרות שהשיגום בארצם. גם שרידים מאפרים היו עם דלת יהודה ובנימן כששבו למצרי׳
אחר שמנעם ירמיהו הנביא בשם יי׳. ובאשור טמא יאכלו׳ ובארץ אשור שגלו שם טמא
יאכלו כמו שכתוב בנבואת יחזקאל *ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים. כי יחזקאל ד יג
בין הגוים לא יוכלו לאכול לחמם בטהרה ובנקיות:

ד לא יסכו ליי׳ יין ולא יערבו לו׳ אמר מה להם עתה להביא נסכים בית יי׳ כי
לא יערבו לו אינם ערבים לפניו כי הם עוברים על מצותיו ותורותיו. וזבחיהם כלחם
אונים להם׳ וזבחיהם שהם מביאים לפני יחשבו להם כלחם אונים כמאכל אבלים
שהוא טמא שהם טמאי מתים. כל אוכליו יטמאו׳ כל האוכלים לחם אונים הם טמאים
כן זבחיהם טמאים. כי לחמם לנפשם לא יבוא בית יי׳׳ הקרבן שהם מביאים בעבור
נפשם כלומר לכפרת נפשם לא יבא בית יי׳׳ כי אין תועלת להם בו ולא יכפר להם בעבור
כי הם מזידים. ואף בהביאם הקרבן אינם שבים מחטאם. אונים׳ אבלים. וכן *לא דברים כו יד
אכלתי באוני באבלי אלא שזה שם וזה תאר:

ה מה תעשו ליום מועד וליום חג־יהוה׃

מה תעבדון ליום מועדא וליום חגא דיי׃

ו כי־הנה הלכו משד מצרים תקבצם מף תקברם מחמד לכספם קימוש יירשם חוח ב באהליהם׃ ל ומס׳

ארי הא יגלון מן קדם בזוזין למצרים יתכנשון למפיס יתקברון בירת ה חמדת כספהון קרסולין ירתון בהון חתולין ב בברניתהון׃

שלמה ירחי ה ליום מועד׳ ליום זמן קבוע להיות האויב מועד עליכם. חג יי׳׳ זבח הרינה
שיש לו בכם:

ו כי הנה הלכו׳ ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכד נצר. מוף׳
מארץ מצרים היא. מחמד לכספם׳ בתי חמדת אוצרות כספם. קימוש׳ וחוח׳
מיני חיות הירגים יונק:

אבן עזרא ה סח׳ חג יי׳׳ כינור וכתיכם:

ו כי הנה הלכו · מפחד שוד שיבוא יש מהם שימותו במצרים גם בדרכים על כן אמר מחמד לכספם · והנה לשוד ילכו :

איכה ב׳ ז׳ — ה מה תעשו ליום מועד · יום החרבן יקרא יום מועד · על דרך *קול נתנו בבית יי׳ כיום מועד · ויום החרבן הוא יום מועד וחג יי׳ כי השם ית׳ קרא האויבים לבא יחדיו לבית השם להחריבו ולשפוך דם בני ישראל כדם זבחים כמו שאמר בנבואת ישעיה *והיתה לי כאריאל : — דוד קמחי

ישעיה כ״ט ב׳ — ו כי הנה הלכו משוד · כי הנה הלכו מכובד הרעב למצרי׳ · וליום החרבן מה יעשו והנה יעשו לעזרה · שוד · הוא הרעב כמו *השוד והשבר והרעב והחרב · תקבצם

ישעיה נ״א י״ט — סוף תקברם · כי שם ימותו ההולכים שם בחרב וברעב · מוף · כמו נוף וכן כמהם וכמתן · מחמד לכספם · בתי חמדתם שהיו אוצרות כספם · קימוש יירשם · כלומר יירש אותם הקימוש שיהיה שם תמורת הכסף · כשיחרבו הבתים ינתנו בהם הקוצים · קימוש וחוח · הם מיני קוצים · ויונתן תרגם מיני חיות קרסולין חתולין :

ז בָּאוּ ׀ יְמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֺנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה׃ — ב׳ חס׳ כליא׳ · ג׳ · ב׳

ז אֲתוֹ יוֹמֵי סְעוּרְנָא אֲתוֹ יוֹמֵי תּוּשְׁלָמַת חוֹבִין יָדְעוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ מִתְנַבַּן לְהוֹן נְבִיֵי קוּשְׁטָא וּמְשַׁעַמְמִין לְהוֹן נְבִיֵי שִׁקְרָא עַל דְּאַסְגִּיאוּ חוֹבָךְ תַּקִּיפוּ חֶטְאָךְ׃ — נ״א דהא

ז הפקודה · שיפקדו עונותיכם · השלום · תשלמת חובין · אויל הנביא · את מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת · ורבה משטמה · שתקבלו שנאה מעשיכם : — שלמה ירחי

ז באו ימי השלום · שישלם לכם השם שדיתם אומרים על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משוגע · על רב עונך · המשטמה · שיש בלב כל אחד : — אבן עזרא

ז באו ימי הפקודה · שיפקוד האל עונם · ימי השלום · שישלם להם האל יתברך כמעשיהם הרעים · אז ידעו ישראל ויודו ויאמרו או על נביאי השקר שהטעו אותם והיו אומרים להם שלום שלום או יאמרו עליהם אויל הנביא משוגע איש הרוח · על רוב עונך · על רוב עונך היה זה שנראית אחרי נביאי השקר ועזבת נביאי האמת · ורבה משטמה · למיכך רבה משטמת האל ית׳ עליכם · טלנם שם כשקל מגל תהול · ויו״ת דהוו מתנבן לחון נביאי קושטא ומשעממין להון נביאי שקר על דסגיאו חובך ותקיפו חטאיך : — דוד קמחי · נ״א דהות מתנבן

ח צֹפֶה אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו׃ — ל׳ · ב׳

ח מְכַוְּנִין בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּיִתְקַיְּמוּן לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתְ לִנְבִיֵיהוֹן קוֹלִין צְלַן עַל כָּל אוֹרְחָתְהוֹן מְסַנְּיָן תַּקְלָא בְּבֵית אֱלָהֲהוֹן׃

ט הֶעְמִיקוּ שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר עֲוֹנָם יִפְקוֹד חַטֹּאותָם׃ — למ׳ למ׳

אַסְגִיאוּ לְחַבָּלָא כְּיוֹמֵי גִבְעָתָא יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן ו וְיִתְפְּרַע עֲוְיָתְהוֹן׃

שלמה ירחי — ה צופה אפרים עם אלהי. הם מעמידין להם נביאיהם המתאימין אותי לנגד עיני שלהם. נביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם עושין פחין ללכדם. משטמה בבית אלהיו. כבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר *משפט מות לאיש הזה וגו׳: — ירמיה כ״ו י״א

ע בימי הגבעה. יש אומרים זה גבעת בנימן בפלגש ויש אומרים זה גבעת שאול שאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא:

אבן עזרא — ה צופה. הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא שגע מעונו. צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות. וזה נביא השקר הוא פח יקוש. והטעם משטמה בבית אלהיו. כדרך שהזכיר בתחלה *וכשלת היום וכשל גם נביא: — בקפ׳ סימ׳ ד׳ ה׳

ע העמיקו. לרדת. כימי הגבעה. שמרד בנימן:

דוד קמחי — ה צופה אפרים. אפרים שם לו צופה עם אלהיו והוא נביא השקר שאומר נבואתו בשם אלהיו. נביא פח יקוש. הנביא ההוא הוא לאפרים על כל דרכיו כמו פח היקוש שלוכד העופות כי ילכדו אפרים בדברי נביאיהם. משטמה בבית אלהיו. על לשון בית אלהיו כי העגלים שהם אלהיו ונביא השקר שם מתנבא והוא גורם לו משטמה כינוי וכן האל יתברך. ועל לשון גם כן בבית אלהיו. כבית האל שהוא בית המקדש. ויונתן תרגם תקלה כבית מקדשא דאלהיהון. וכמדרש משטמה בבית אלהיו. זכריה שהרגו בבית המקדש. והנה הפסוק מדבר על אפרים וזכריה הרגוהו בני יהודה:

ע העמיקו שחתו. העמיקו הרבה ושחתו דרכיהם. כימי הגבעה. כימים שעשו בני בנימן בגבעה שהחזיקו דבר נבלה שנעשה בפלגש:

י כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם׃ — בלא מפיק וחד מפיק; למ׳ כבי׳

כְּגוּפַן דִשְׁתִיל עַל עֵינָא דְמַיָא כֵּן בְּמַדְבְּרָא אֲרַע מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּבִכְּרָה בְּתֵינְתָא דִי בְאָוּוּל סְאַבְבָא א חַבִּיבִית אֲבָהָתְכוֹן וְאִינוּן אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וְטָעוּ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁיקוּצִין כ כִּדְרַחִימוּ׃

שלמה ירחי — י כענבים במדבר. כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל. כבכורה בתאנה. מבושלת ראשונה בעץ התאנה. בראשיתה. בתחלת בישול התאנים. ראיתי אבותיכם. כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם. וינזרו. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה:

לבשת, לעז שהיא כשתם · ויהיו שקוצים, למני · באהבם, את בנות מואב :

אבן עזרא · בענבים, כדרך *ימצאהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר, שאין שם יישוב דברים לב׳ י׳
כל מוצאם ישמח בהן · וככה כבכורה בתאנה, ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדו
כי השתחוו לבעל פעור וינזרו מאחרי · לבשת, כמו *והבשת אכלה יגיע שם לאליל · ירמיה ג׳ כד
ויהיו שקוצים, שנעשו כעבור אהבת נשי מדין :

דוד קמחי · כענבים במדבר, כמו אם ימצא אדם ענבים במדבר שהוא ארץ ציה אשר אין בו
כל פרי שישמח בהם · וכמו שישמח אדם כשימצא בכורה בתאנה בראשיתה, כן מצאתי
ישראל במדבר ופירשתים וכלכלתים לא חסרו דבר כאלו היו בארץ נושבת והמה לא
הכירו בטובי · ופירוש בכורה, התאנה הראשונה המבוכרת · באו בעל פעור וינזרו
לבשת, היו נפרשי׳ ממני ללכת אחרי הבשת שהיא העבודה זרה שעובדיה יבושו ויכלמו
ממעשיהם · ויהיו שקוצים באהבם, ויהיו לעבור שקוצים כאשר אהבו את בנות מואב וזנו
עמהן והטו את לבבם לעבור את אלהיהן · או פירוש ויהיו שקוצים כלא אהבו כי העובד
הוא שקוץ · וזכרון זה הענין לומר כמעשה אבות יעשו בנים אני הטיבותי עם אבותיכם
ומרדו בי וכן הטבותי לכם ופשעתם בי · ואדוני אבי ז״ל פירש טעם במדבר דבק עם מצאתי ופירש
בענבים וכבכורה בתאנה בראשיתה, שישמח המוצא אותם כן מצאתי אבותיכם במדבר
ושמחתי עמהם · ופירש ויהיו שקוצים באהבם, כמדת האהבה שאהבתים כן היו
שקוצים בעיני :

יא אֶפְרַ֔יִם כָּע֖וֹף יִתְעוֹפֵ֣ף
כְּבוֹדָ֑ם מִלֵּדָ֥ה וּמִבֶּ֖טֶן
וּמֵהֵרָיֽוֹן׃
יב כִּ֣י אִם־יְגַדְּלוּ֙ אֶת־בְּנֵיהֶ֔ם
וְשִׁכַּלְתִּ֖ים מֵֽאָדָ֑ם כִּֽי־גַ֛ם
אֽוֹי־לָהֶ֖ם בְּשׂוּרִ֥י מֵהֶֽם׃ ל׳ כתי׳ וא׳ן

בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוֹפָא
דְּאַפְרָחוֹהִי מְקִינֵּיהּ וְאִיטַּלְטַל
כֵּן גְּלָא יַת יְקָרְהוֹן וְלַד לָא
יִסְגּוֹן וּמִפֵּירֵי מְעֵיהוֹן לָא
יֶחְדוֹן וְעַד דְּאִתְמְנָעוּ ר
רִיגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחֲזָאָה בְּבֵית
מַקְדְּשִׁי׃
אֲרֵי אִם יְרַבּוֹן יַת בְּנֵיהוֹן
וְאִתְכְּלִינוּן מִלְּמֶהֱוֵי גַּבְרִין
אֲרֵי וַוי לְהוֹן בְּסַלְּקוּתִי שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃

שלמה ירחי · יא אפרים בעוף יתעופף ונו׳ אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו ואחר
מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או כשעת לידה או יתנבל בבטן ויפילו או כשעת הריון נ״א ויהי
לא יקלוטו · יב כי אם יגדלו את בניהם שאם יגדלו ושכלתים מאדם :
בי גם, לאבות אוי · בשורי מהם, כמו בסורי מהן והוא מן מסורת דתבין ש״ן וקרין
סמ״ך · ד״א בעוף יתעופף כבודם ונו׳, כעוף זה שפורח ואינו כן יעוף ויברח כל כבודם
נ״א ומבטן · כל מה שנטעו · °כלידה זה נער לידה ובבטן אלו ימי העבור ומהריון כשעת תשמיש
כל טרחם זה יכלה כיון שהר כשיגדלו את בניהם ושכלתים : בשניהם כלידה ובהריון מלידה זה ונו׳

אבן עזרא · יא אפרים, טעם בעוף על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם
מבטן כאשר תראה הבטן הרה שהתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הרה והנה
הטעם

הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הלידה
וזהו שם כמו דיעה יב על כן אחריו אם ילדו ויגדלו את בניהם אשכלם שלא
יגיעו להיות אדם · בשורי מהם, שי״ן תחת סמ״ך :

דוד קמחי יא אפרים, כבודם, קרא הבנים כבוד כי הם כבוד האבות כמו שכתוב *עטרת זקנים בני בנים. וכן הוא חק הבנים שמכבדים האבות. מלידה ומבטן ומהריון, מלידה, שימותו מקטנם בעת הלידה · ומבטן, שימותו מקטנם בבטן שלא יגיעו להשלים ימי ההריון · ומהריון, שלא תהרינה כלומר שתהיינה עקרות מקטנן : משלי י״ז ו

יב כי אם יגדלו את בניהם, אמר אם יהיו בהם שימלטו מאלה המקרים ויגיעו ללידה ויגדלו אותם נערים ימותו לא יבאו לזמן שיקראו אדם · וזהו שאומר ושכלתים מאדם · כי גם אוי להם בשורי מהם, ולא זו בלבד כי גם בכל מעשיהם תהיה מארה עד שיקראו אוי להם בשורי מהם, כמו שאמר בתורה *והסתרתי פני מהם והיה לאכול · בשורי, בשי״ן כמו בסורי בסמ״ך : דברים ל״א י״ז

יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו : י׳מל׳ כליש׳ למ׳

כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמַעְבְּדָהּ אוֹרָיְתָא דַמְיָא לְצוֹר ב בְּאַצְלָחוּתָא בִּשְׁלֵוְיָתָא הָבוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְקַטָּלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא בְּנֵיהוֹן :

יד תֶּן־לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֶּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים : ב׳ תגין כגבור

הַב לְהוֹן יְיָ יַת תּוֹשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רְחֵם מַתְכֵּיל וּתְרֵין יָבְשִׁין :

שלמה ירחי יג אפרים כאשר ראיתי לצור, בשלוותה מעטירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לע״ז כן תירגם יונתן : נ״א ועשירה

יד תן להם ה׳ מה תתן, הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבראשית עולם *ואל אישך תשוקתך · תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים תן להם רחם משכיל, באשה שיושבין לאור עולם ימותו או ישמטו שד״י אמן שלא יהא להם חלב להניק : בראשית ג׳ י״ו

אבן עזרא יג אפרים, יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה וכסוף הימים כך ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו :

יד תן, יתפלל הנביא אחר שגזרת עליהם שיוציא כל אחד בניו אל ההורג אולי ימותו קטנים ולא יהיה צער גדול וזהו תן רחם משכיל, שימותו בבטן והילודים ימותו באפס חלב · צומקים, כמו צמוקים יבשים :

דוד קמחי יג אפרים כאשר ראיתי לצור שתולה בנוה, ראיתי אפרים בשלוה גדולה כמו

שראיתי לצור שתולה על הים בנוה טוב ואחר כך בסוף הימים. כן ראיתי אפרים שיוציא עובה אל הורג בניו, שיבואו עליהם האויבים ויצאו מעריהם לקראתם למלחמה ויהרגום אויביהם. ופירוש להוציא, הנה הוא מזומן בקרוב להוציא: ואפרים שם כלל ובניו, הפרטים אלא שזכר לשון בניו לפי שזכר כלל הבנים. ויונתן תרגם אל הורג, לקטלא ליפולחן טעותא בניהון:

יד תן להם, הנביא מתפלל עליהם כשראה שיוציא אל הורג בניו ואמר תן להם ה' מה שתתן, מכליון הבנים בבטן או כשהם קטנים ולא יכלו ביד אויב. רחם משכיל, שימותו בבטן. ואמר משכיל, כאלו הרחם משכיל אותם כי ברחם הם שכולים. ושדים צומקים, אם יגיעו ללידה שינקו שדי אמותיהם וימותו כאפס חלב. צומקים, יבשים:

טו כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סוֹרְרִים׃ למ"ל ב'

כָּל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָין קֳדָמַי בְּגִלְגָּלָא אֲרֵי תַמָּן ר רְחֵיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אֲתָרִיכִינוּן לָא אוֹסִיף ל לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְּכָל ר רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין׃

טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי ב בִטְנָם׃ ב' וחד והנה / כ' חם' וחד מל / כל ק'

בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמֵן לְאִילָנָא דִּיקְלָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְּעֵילָּא גּוֹב לָא יַעְבֵּיד אַף אִם יִרְבּוּן בְּנִין וְאַקְטִיל שְׁפַר מְעֵיהוֹן׃

יז יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם׃ יא רפין

יְרַחֲקִינוּן אֱלָהַי אֲרֵי לָא קַבִּילוּ לְמֵימְרֵיהּ וִיהוֹן ה מְטַלְטְלִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא׃

שלמה ירחי טו כל רעתם בגלגל, שם הרבו לעבוד ע"ז בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל. לא אוסף אהבתם, לאהוב אותם:

יו פרי בל יעשון, לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם:

יז ימאסם אלהי, אינה קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: אולי קללה

אבן עזרא טו כל, טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם כשעברו את הירדן היה ראוי שיזכרו את טובתי כהיותי אבותיהם שם שהבאותים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: מלה אחת

יו חוכה, הטעס חוכה הען מאל לאכות וכנים:

יז ימאסם, אמר הנביא אמר השם אלהי כי איננו אלהיהם:

דוד קמחי טו כל רעתם בגלגל, כי שם חדשו המלוכה ומאסו אותי מהמליך עליהם · או פירוש שמואל א׳ ח׳
בגלגל, לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר עברם הירדן והיה המקום הנבחר היו
אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם לבעל לפי שהוא מקום נבחר וכן אמר *בגלגל
שורים זבחו · מביתי אגרשם, כיון שהם מאסו בי ובעבודתי ובחרו להם עבודת אלהים כסא׳ סימ׳ יב׳ ·
אחרים אגרשם מביתי שאפילו אם ירצו לחזור ולעבדני בו לא ימנעו כי יחרב למען כי
קרבו לפשוע · לא אוסף אהבתם, אוסף בצר״י · אהבתם, מקור ר״ל לאהבה אותם · כל
שריהם סוררים, שריהם שהיה עליהם להוכיחם ולהחזירם למוטב הם סוררים איך אקוה
מהם תשובה לפיכך לא אוסיף אהבתם:

יו הכה אפרים, הוכה כיד אויביו · שרשם יבש, ועוד דמהו לעץ שיבש שרשו
שלא יעשה פרי כן גם הם לא ילדו כמו שאמר למעלה מלידה ומבטן ומהריון · וית׳ כן
בית ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשוהי מלרע ויבש נופיה מלעילא נוב לא יעביד וגו׳ ·
פי׳ נוב עמח או פרח · וית׳ *עמח בלי יעשה קמח נוב לא יעביד · וכמשנה מתני שהנבייה כסא׳ סימ׳ ח׳ ז׳
עשרת עליהם · ועוד אמר מועלים בענים ואין מועלים בשפוי ולא בנבייה:

יז ימאסם אלהי, אמר הנביא ימאסם אלהי, כי איני אלהיהם כי לא שמעו לו לפיכך
ימאסם וישלחם מעל פניו שיהיו נודדים בגוים:

כ׳ לא מל׳ י גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוֹב לְאַרְצוֹ הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת ׃ א

ר׳ רש״ן

גֻּפֶן בְּזִיזָא יִשְׂרָאֵל דַהֲוָה גֻּפֶן נְסִיב בְּמֵעֲבְדֵיהּ אוֹרַיְתָ׳ פֵּירֵי עוֹבָדֵיהוֹן גְּרַמוּ לְהוֹן דִיגְלוֹן כַּד אַסְגֵּיתִי לְהוֹן עָלְלָא אַסְגִּיאוּ פוּלְחָן לְאִיגוּרֵיהוֹן כַּד אֵיתֵיתִי ט טוּבָא לְאַרְעֲהוֹן אוֹטִיבוּ לְקָמָתְהוֹן ׃ ל

שלמה ירחי י א גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו, ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך
עזבו אותי שהיו פרי הטוב והשוה לו · ברוב לפריו הרבה למזבחות, כשהשפעתי להם
הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות · פרי ישוה לו, פרי אשר ישוה לו וייטב לו ·
ד״א גפן כוזו ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות
והועילו לבניסייה שלהן לרעה וזהו לצון התרגום · היטיבו מצבות, הרבו מצבות:

אבן עזרא א גפן בוקק, רק אין בנבח לפרות ואין פרי ישוה לו, יחשוב כי יפרה את פריו
יהיה זוה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות:

דוד קמחי א גפן בוקק, גפן רק שאין בו זוה לחלותיה וכן *בוקה ומבוקה · פרי ישוה לו, נחום ב׳ י׳
ואיך ישים לו פרי והוא כמו גפן בוקק, כי בזווהו אויבים והניחוהו כלי ריק איך יעלה עוד
וירבה בבנים ובנכסים · °ברוב לפריו הרבה למזבחות, כאשר הייתי אני מרבה פריו נ״א כי
ומעליהו בנכסים ובבנים הוא הרבה לעשות מזבחות לבעל · בטוב לארצו, שהייתי
מטיב ארצו כרבן הירוש ויצהר והם היטיבו מצבות, כלומר החזיקו להקים מצבות
לאלהים אחרים · וכן *התיטב ממא לך · וי״מ ישוה, ענין שוה ושקר כלומר הפרי ישקר לו יונה ד׳ ט׳
על דרך שאמר *ותירוש יכחש בה: כסא׳ סימ׳ ט׳ ב׳

ב חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם׃

ב׳ בתרי לישׁ׳ כתיב לקמי

אִתְפְּלַג לִבְּהוֹן מִן אוֹרָיְתָא כְּעַן יְחוּבוּן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה יְתַבַר קַרְלְהוֹן דְאִיגוּרֵיהוֹן יְבוּז קָמָתְהוֹן׃

ג כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת־יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ׃

י״א כוב׳

אֲרֵי כְּעַן יֵימְרוּן לֵית מַלְכָּא לָנָא אֲרֵי לָא דְחֵילְנָא מִן קֳדָם יְיָ וּמַלְכָּא מַה יַעְבֵּיד לָנָא׃

ד דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃

ל׳ כב׳

מְמַלְלִין מִילִין דְאוֹנָס יֵימַן לְשַׁקַר לְלְמָא גָזְרִין קְיָם כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן כְּרֵישֵׁי חִוְיָין בִּישִׁין דִין שִׁקְרֵהוֹן עַל תְחוּמֵי תַקְלָן׃

רש״י

ב חלק לבם. ממני: עתה יאשמו. הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון *וערפתו אם *וערפתו ישבור עורף. ד״א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישראל עובדי ע״ז ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר *חבור עצבים אפרים הנח לו. ואשר המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג:

דברים כ״א ד׳ / שמות י״ג י״ג / בהושע סימן ד׳ י״ז

ג כי עתה. כשיבא עליהם הפורענות יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בטחנו בו לאמר *ינא בראשנו ונלחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלום:

שמואל א׳ ח׳ י״ט

ד אלות שוא. השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעז. לפיכך ופרח עליהם משפטו ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי. ויש על תלמי שדי כענין שמסיגין גבולי שדות. תלמי שדי, מענית המחרישה קרויה תלם. ד״א על תלמי שדי, שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר *גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי. שם יפרח עליהם משפטו עונם. ד״א אלות שוא, כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפטו על תלמי שדי שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ולאביונים וכן עמוס אמר כן *כי הפכתם ללענה משפט:

בהושע סימן י״ב י״א / עמוס ה׳ ז׳

אבן עזרא

ב חלק. כי אין להם חלק אחד. עתה יאשמו. מגזרת שממה כמו *תאשם שומרון שהוא כמו *והחרמה לא תאשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחותם שהקדימו כדרך *וערפתו הריסות:

בהושע סימן י״ד א׳ / בראשית מ״ז י״ט / שמות י״ג י״ג

ג כי. כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא וחכל יעשה כרצונו:

ד דברו. אלות שוא. דרך ורח כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושרש

הגפן. או היה כן בעבור אות החרבון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו *ההופכים — עמוס ה׳ ז׳
ללענה משפט והוא יפרח כראש משפט שאינו ישר · על תלמי. כמו *תלמיה רוה ושדי — תלים ס״ה י״א
כמו שדה והעד *יעלז שדי : — תלים צ״ו י״ב

דוד קמחי
ב חלק לבם. מיראת האל ומתורתו חלק לבם · עתה יאשמו. לפיכך עתה כקרוב יחרבו · יאשמו. ענין שממה וכן *תאשם שמרון · הוא יערוף מזבחותם ישדד מצבותם. האל שחלק לבם ממנו הוא שיערוף מזבחותם שהקריבו וישדד מצבותם שהעריכו וזה יהיה בעת החרבן · יערוף. ענין הריסה ושבירה וכן *חצן כעריפה לרעתקנה המפרשים · חלק. פעל עומד כמו נחלק · ישדד. מפעלי הכבד מבנין הדומה למרובע ענין שבר ושוד :

ג כי עתה יאמרו. עתה בגלותם *יכירו ויאמרו כי אין מלך לנו. פירוש כאלו אין מלך לנו כי אין בו כח להצילנו מיד אויבינו כמו שחשבנו כששאלנו לנו מלך *ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו · והאל ית׳ היה מלכנו ולא היינו צריכים מלך והוא היה מצילנו מיד אויבינו כאשר היינו עושים רצונו · וכיון שלא יראנו את יי׳ ועזבנו תורתו מה יעשה לנו המלך · אשר שאלנו הרי הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף עלינו האל ית׳ כי חטאנו לו וזה יודו ישראל בגלותם : — שמואל א׳ ח׳ כ׳

ד דברו דברים אלות שוא כרות ברית. נתיעצו ירבעם וחביריו מה לעשות להחזיק בידו המלוכה ודברו דברים שלא יעלו העם לירושלם לבית המקדש ועל זה נשבעו וכרתו ברית ושבועת שוא היתה שבועתם לבטל דברי תורה ומצות האל ית׳ ולעשות עבודת עבדים · ופרח כראש משפט. לפיכך פרח משפט זה כראש ולענה על דרך *שרש פורה ראש ולענה · על תלמי שדי. מה שפורח להם כתלמי שדותיהם ראש ולענה יהיה · וזה משל לרעה שיבאו עליהם בעונש זה · ויורה הפירוש הזה הפסוק הבא אחריו לעגלות בית און. שדי. כמו שדה · אלות. מקור כשקל *ראות רבות : — דברים כ״ט י״ז — ישעיה מ״ב כ׳

ה לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ׃
ו גַּם־אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ׃

עַל דִי פְלַחוּ לְעֶגְלַיָא בְּבֵיתְאֵל מַלְכָּא בְּמַשְׁרִיתֵיהּ יִסַק עֲלֵיהוֹן וְיַגְלֵי יָתְהוֹן יִסְבוּן מִנְהוֹן עֶיגְלָא דְשָׁמְרוֹן אֲרֵי אִתְאַבְּלוּ עֲלוֹהִי עַמֵיהּ וּפַלְחוֹהִי עֲלוֹהִי יְבוּעוּן עַל יְקָרֵיהּ אֲרֵי גְלָא מִינֵיהּ׃
אַף יָתֵיהּ לְאָתוּר יוּבְלוּן קוּרְבְּנָא לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיָיא אֲמַר לְהוֹן בַּהֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם יְקַבְּלוּן וְיִבְהֲתוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל מִמַלְכֵּי עֲצַתְהוֹן׃

יהושע ח׳ י״ב

ה לעגלות בית און וגו׳ לפורענות העתידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און כספר יהושע· יגורו׳ ירא ממנו שכיניו שבשומרון· למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: שלמה ירחי

ד״ה א׳ ה׳ כ״ו

ו גם אותו לאשור יובל׳ זה היה כשנת שתים עשרה לאחז *ויער ה׳ את רוח פול מלך אשור וגו׳ ויגלם לראובני ולגדי וגו׳ ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל· מנחה למלך ירב׳ זה סנחריב· בשנה אפרים יקח׳ בושת יקח לו ירבעם שהוא מאכם אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה· ויבוש ישראל׳ מאותה עצה שיעצו לעשותם כמו שנאמר *ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב:

מלכים א׳ י״ב כ״ח

ה לעגלות׳ הם עגלי הזהב בבית אל· יגורו׳ יפחדו השוכנים בשומרון· כי אבל עליו׳ הטעם על כל עגל בבית אל כאשר יחרב· וכמריו אשר עליו יגילו היות יתהללו· כי׳ הטעם כמול: אבן עזרא

ו גם׳ עגל שומרון· לאשור יובל׳ כי הוא זהב· בשנה׳ כתוספת הנון כמו *שטנה כנים:

איוב מ״ב י״ב

ה לעגלות בית און׳ הם העגלים שעשה ירבעם· וזכר אותם בלשון זכר ונקבה כי לא היו אלא נרות· וזכר בית און והוא בית אל שמכנה אותו כן לגנאי׳ ולא זכר דן כי עיקר עבודתם היה בבית און שכלו היו שניהם שם· אמר על עגלות בית און שתבטל עבודתם כשישברו אותם· יגורו שכן שמרון׳ יפחדו השוכנים בשמרון· וזכר שמרון לפי שהעגלים לא היו שם לפי שהיתה שמרון ראש מלכות למלכי ישראל והם היו המחזיקים בעבודת העגלים· ואמר כשתחרב בית אל ולא תגלוה העגלים יפחדו השוכני׳ בשמרון על עצמם כי כל ארץ ישראל נלכדה קודם שמרון שצר עליה מלך אשור ג׳ שנים· כי אבל עליו עמו׳ על העגל אשר בבית אל יאבלו עליו עמו׳ העובדים אותו· וכמריו עליו יגילו׳ וכמריו שהם כהניו המקריבים עבודתו שהיו מתהלה ששים ושמחים עליו עתה יאבלו בגלות כבודו ממנו והוא יקר עבודתו· כשישברו אותו לעיניהם הנה יגלה כבודו ממנו: דוד קמחי

נ״א הם

ו גם אותו לאשור יובל׳ רבוי על כבודו שזכר· אמר כי הנה ממקומו יגלה כבודו ממנו כשישברוהו גם גוף העגל והוא הזהב שבו אחר שנשברה צורתו יוליכו אותו לאשור לשאת אותו מנחה למלך ירב׳ והוא מלך אשור שנקרא שמו ירב· בשנה אפרים יקח׳ או יקח בשת אפרים· ויבוש ישראל מעצתו׳ שיעץ ירבעם שהיה משבט אפרים עמהם לעשות העגלים או יבושו מעצתם· בשנה׳ כמו בושה והנון נוספת· יובל׳ כמו *יובל שי ענין הולכה והבאה· ודרש סעדיה ז״ל פירש גם אותו׳ לרבות על העגל שכבר שגלה תחלה· וי״א למלך ירב למלכא דייתי לאתפרעא להון· ר״ל למלך אשור שיריב אותם:

ישעיה י״ח ז׳

נ״א נגלה

ל׳ וחד ונדמה

נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ ז בַּהֲתַת שֹׁמְרוֹן בְּמַלְכַּהּ

כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם׃ כְּרוֹתְחָא עַל אַפֵּי מַיָא׃

כמי׳ לק כריתתית

וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת ח וְיִצְדוּן בָּמַת בֵּיתְאֵל חוֹבֵי

יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יִשְׂרָאֵל גְרַכוּ לְהוֹן דִיגְלוֹן

ל׳ וחד וקוץ ודרדר

כּוּבִין וְאַטְטִין

יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ ו לֹ פתח
וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ לֹ וחד ונפלו

יִסְקוּן עַל אִיגוֹרֵיהוֹן כְּעַן אַיְתֵי
עֲלֵיהוֹן עַמָּא דְמוּתָא דֵיהוֹן
רָמַם כְּאִילוּ טוּרֵי חֲפַן לְהוֹן
וְרָמָתָא נְפָלוּ עֲלֵיהוֹן׃

שלמה ירחי

ז נדמה׳ נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני מים שאין לו שקומה כלעז:
ח במות און׳ במות בית אל׳ קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם׳ שגלו עובדיהם ואין עוד פונה להם׳ ואמרו ישראל להרים כסונו שלא יראוע אויבינו בבאתנו:

אבן עזרא

ז נדמה׳ שרית בעבור אחר וכן הוא נדמה שמרון נדמה מלכה׳ כקצף׳ כמו *ותאנתי לקצפה: יואל א׳ ז׳
ח ונשמדו׳ במות הבעלים בעבור העגלים׳ ואמרו׳ אמר רבי משה כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך* כי היא שממה והטעם שלא יראו עוד׳ ויפת אמר ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם: הושע ל׳ כו׳

דוד קמחי

ז גדמה שמרון מלכה׳ נדמה נפעל עומד כי הוא בסגול והוא ענין כריתה כמו *נדמו עמי׳ אמר נכרת בשמרון מלכה שעמד כמה ימי׳ במצור ולא היה יכול להנצל מיד מלך אשור והלך כגולה קל מהרה כקצף על פני מים׳ וקצף קליפת העץ כמו *ותאנתי לקצפה׳ ויש כריתה על אפי מיא׳ כלעז אשקומא: בסמ׳ סימ׳ ד׳ ו׳ יואל א׳ ז׳
ח ונשמדו במות און׳ ר״ל בית און וכן ת״י ויצדון במת בית אל׳ חטאת ישראל׳ שהם חטאת ישראל׳ קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם׳ על מזבחות ישראל שיחרבו יעלו קוצים׳ ואמרו להרים כסונו׳ יאמרו ישראל להרים כסונו׳ מרוב צרה וצוקה שתבואהם שאלו שיפלו ההרי׳ והגבעו׳ עליהם ויכסום שיהיו נקברי׳ תחתיהם ולא יסבלו הצרו׳ ההם:

ט מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַלְוָה׃ נ׳
בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֹינֹתָם׃ עונותם ק׳

מִיוֹמֵי גִּבְעָתָא חֲטֵיתוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל תַּמָּן קָמוּ מְרָדוּ
בְּמֵימְרֵי לְמַנְאָה עֲלֵיהוֹן
מַלְכָּא וְאַף לָא זַכִּיאוּ
דְתִתְקַיַּים לְהוֹן מַלְכוּתָא
בְּגִבְעַת תַּמָּן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן
עָבְדֵי קְרָבָא לְקַטָּלָא אֲבָהָן
עִם בְּנִין סְלִיקוּ׃
בְּמֵימְרִי אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן
יִיסוּרִין וּכְנִשִׁירַת עֲלֵיהוֹן
עַמְמַיָּא וְשַׁלִּיטוּ בְהוֹן כ
כְּמִיסַר פַּדְנָא עַל תַּרְתֵּין עוֹנָתֵיהּ׃

שלמה ירחי

ט מימי הגבעה חטאת ישראל׳ חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשתבולת *יולת יד׳ מימי גבעת בנימן חטאת ישראל לפני שהיה מעשה פלגש בגבעה דברים לב׳

בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה
וכל זה מגיע בסדר עולם · שם עמדו, מרה אחזו להם מאז · לא תשיגם בגבעה מלחמת
וגו׳, ולפי שהיה עון עז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הגליתה ידם במלחמת הגבעה
על בני בנימן וקראם בני עולה, כפי נחוה שעשו עגמן עליונים ולא שמעו בקול אחיהם
לתת את בני הגבעה · ויונתן תירגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול והוא מבני שב
לי אחר לשון העברית ונם שאר חיבור הפרשת נופל על לשון הראשון :

• באותי ואסרם · לפי רשעי תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם ·
ואוספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם, לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר
אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגנין אותה בחרישה
ויאסרוה בעול המחרישה ובימלוני העול נוקבין ויורדין אחד מכאן ואחד מכאן אצל שני
עיני השור וכן ת׳ כמיקר פרנא על תרתין עינוהי פרנא נמד בקר :

ע מימי · יותר כמו *מזקנים אתבונן *מאויבי תחכמני ופירוש שם עמדו, על חטאי אבן עזרא
תלים קי״ט ק׳
דורו כאילו עמדו עם בני בנימן הם בני עלוה כמו עולה *והיתה לזועה *והיה רק זועה
תלים קי״ט צ״ח
והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימן מהשבטים וזה הטת כמו
דברים כ״ח ל״ה
*כרית צדק שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו יי׳ כריח צדק :
ישעיה כ״ח ב׳
• באותי ואסרם, מגזרת מוסר והיוד מובלע בדגשות הנון הפועל כדרך *בטרם
בראשית כ״ו כ״ו
אצרך בבטן *כי אנך מים · ופירוש ואספו עליהם אף איסרם על יד עמים שיאספו
ירמיה א׳ ה׳
עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים · לשתי עונותם, כמו *בכתי׳ מענה *הארבו
ישעיה כ״ר ב׳
למעניהם · וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים :
שמואל א׳ י״ד י״ד

ע מימי הגבעה חטאת ישראל, שמסרו עצמם שבט בנימן להחזיק בדבר נבלה · דוד קמחי
תלים קכ״ט ג׳
גם שאר השבטים שנענשו על שהיו בידיהם עוברי עז · שם עמדו, ירמה כי אם עמדו
המושעים האלה אשר בדור הזה שהם מחזיקים ברשעם ולא ישובו למוטב · וכן אמר
בקט׳ סימ׳ ט׳ ע׳
למעלה *העמיקו שחתו כימי הגבעה · לא תשיגם, ואלה חושבים בלבם שלא תשיגם
מלחמה כמו שהשיגה אותם הפושעים בגבעה כשבאו ישראל על אותם בני עולה והם
בני בנימן כי כלו כעונם כן יכלו אלה כעונם ותשיגם חרב החויב לא יחשבו שלא תשיגם ·
עלוה, כמו הפוך עולה וכן זויה וזועה כבש וכשב שמלה ושלמה והדומים להם · ויונתן
פירש מימי הגבעה, כששאלו להם מלך והוא היה מגבעת בנימן ומאז החלו למרוד באל ית׳
ואינו מיושב הפסוק על פירושו :

• באותי ואסרם, כרצוני וכתאותי שאיסרם · כיון שאינם מקבלים מוסר ממני על
ידי הנביאים שמוכיחים אותם בשמי איסרם על ידי עמים שיאספו עליהם · באסרם
תלים קכ״ט ג׳
לשתי עונותם, כמו שאוסרים השורים לחרוש · עונותם כמו *למעניתם והם חרישות
השדה הנקראות גדודים ותלי העפר מזה ומזה נקראו תלמים · והנה דמה יהודה ואפרים
לשתי פרות ורצות · ואמרתי שיחרשו טוב וחרשו רעותם אחרו עצמם זה בזה והתחברו
זה לזה לעשות הרע בעיני השם · ואסרם לשתי עונותם, הי׳ כשנתחתן יהושפט עם אחאב
מלך ישראל ועשה יהורם כמו הרע בעיני יי׳ והלך בדרכי מלך ישראל ובימיו פשע אדום
מאלי ט׳ ז׳
מתחת יד יהודה וכן עשה אחזיה בנו · ואסרם, שרצו יסר מן הקל וכן *יוסר לץ ודגש
ישעיה מ״ד ג׳
הסמך לתפארת הקריאה לחסרון היוד פא הפעל כמו *אצק מים על צמא *ובמקבות
ישעיה מ״ד י״ב
יצרהו · עונותם כתי׳ ביו״ד אחרי הע״ן וקרי בוי״ו שאותיות אהוי מתחלפות :

ואפרים

י״א ואפרים עגלה מלמדה
אהבתי לדוש ואני עברתי
על־טוב צוארה ארכיב
אפרים יחרוש יהודה
ישדד־לו יעקב׃
י״ב זרעו לכם לצדקה קצרו
לפי־חסד נירו לכם ניר
ועת לדרוש את־יהוה עד־
יבוא ויורה צדק לכם׃
י״ג חרשתם־רשע עולתה
קצרתם אכלתם פרי־כחש
כי־בטחת בדרכך ברב
גבוריך׃
י״ד וקאם שאון בעמך וכל־
מבצריך יושד כשד שלמן
בית ארבאל ביום מלחמה
אם על־בנים רטשה׃
ט״ו ככה עשה לכם בית־אל
מפני רעת רעתכם בשחר
נדמה נדמה מלך ישראל׃

כ׳ חד חס׳ כעשר לדוש׳
ל׳ וחד מל טוב
כ׳ מל כסי׳
כ׳ כתר׳ ליג׳ בענלתי
ל׳ מל
ל׳
י״ג עם׳ מתחלפ׳ בטע׳ ל׳ ומל
ל׳

כנישתא דישראל דמיא
לעיגלתא דמלפין לה ל
למירדי ולא אלפא רחמא
להלכא ברעות נפשה
ואנא פרקית יתהון מ
משעבוד מצרים אעריתי
ניר תקוף מצוריהון א
אשריתי בית ישראל על
תקוף ארעא דאמוראה
כבישין קדמיהון דבית
יהודה אחסינית יתהון
אחסנתא דקיימית ל
לאבוהון יעקב׃
בית ישראל עיבידו לכון
עובדין טבין הליכו באורחא
דקושטא קיימו לכון אולפן
אוריתא הא בכל עידן נבייא
אמרין לכון תבו לדחלת דיי
כען יתגלי וייתי זכוון לכון׃
אתעשתתון לכון אונס
רשע עברתון אתקבלתון
תושלמא עובדיכון ארי
איתרחצת באורחתך בסגי
גיברך׃
ויקום אתרגושא בעמך
וכל כרכך יתבזזון כביזת — נ״א כביזת
שלמא בכמנא ביומא
דקרבא אם על בנין קטילת׃
כן גרמו לכון חובין ד
דחבתון בביתאל מן קדם
בישות עובדיכון בסופא
בהית ואתכנע מלכא דישראל׃

שלמה ירחי
יא ואפרים עגלה מלומדה, פורעוי״נעא בלע׳ עגליה חבורו חבורו׳ כמלמד הבקר
שקורין רישנלוי״ן בלע׳ כלומר הרבה יסורין הכתי׳ עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד
אוהבת לדוש בתבואה מקום אוכל ומאמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו
לתורה אלא אחר עבירות לבם · אוהבתי, יו״ד יתירה כמו *גנובתי יום · ואני עברתי
על טוב צוארה, לפיכך אני מביא עליכם מלכים שישימו את כחם · ארכיב אפרים
יחרוש יהודה וגו׳, אם יהיו שארכיב אפרים על האומות יחרש יהודה וישדד לו יעקב
יירש את אדמתם ואת נכסיהם :
יב זרעו לכם לצדקה, אבל אתם חרשתם רשע וגו׳ לפיכך והאם שאין כמעך · נירו
לכם ניר, עסקו בתורה ומצא תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא
ער את השדה להפוך ארצי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני
הזרע · ועת התקבעו לדרוש את ה׳ לתלמוד תורה עד יבא ויורה צדק לכם, כשתהיו יגיעי׳
כה הוא יבין אתכם להודיעכם עמועתיה כצדק · ד״א נירו לכם ניר, עשו מעשים טובים
קודם שיבואו עליכם הלחץ וזה יניחם לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצרך ואז יהיה עת
ראוי לכם לדרוש הקב״ה בכל נגיפכם כי אז תשמע נעקתכם · ויורה צדק לבם, וימטיר
צדקה לכם כמו *ירה בים :
יג אכלתם פרי כחש, איתקבלתון תשלמות חוביכון :
יד וקאם שאון, קול ענתנתעו עמו · כשד שלמן בית ארבאל, כבוזים הכלים
על עם יושב בשלום עתאם על ידי מחרב שלא נתרו בהם לברות מטניהם ושודדים
את הכל · בית ארבאל, יונתן תרגמו בית מחרב ואלא אלמד׳ יתירים בו כמו יזרעאל
שאינן שם עיר כמו *יענו את יזרעאל וקראו בלאן שם את כאן קרא אותן כמין שם עיר
ובן חיברו מנחם · אבל רואה שוהוא שם מקום · רוטשה נבקעה וכן *נערים תרטשנה
*ועולליהם ירוטשו לא׳ רוטשה עוזכת כמו טעט׳:
טו ככה עשה לכם ביתאל, כל הטורעניות הזה גרם לכם העגל שבביתאל · רעת
רעתכם, רעת רשעכם עבירות זדונכם · בשחר נדמה נדמה, נדמה כאלו בלילה כלומר
אין בו כח
אבן עזרא
יא ואפרים, אני למדתיו מתחלה לסבול על מטיו · ואני עברתי, התזק על כל
חורש שהטיבותי לעולה והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש · יעקב, כולו העורה שלו
דרך משל על התורה
יב ועתה זרעו וקצרו הוא התגמול · נירו, להסיר הקוצים לסקל הנתיב ועת
תדרשו קצם לרוות הזרע או יבא מלקוש · ויורה צדק לבם, כמו *יורה ומלקוש וכל
המפרשים אומרים בקצו אתם התורה והוא יבא ויורה אתכם :
יג חרשתם, וכל זה עשיתם שלא סלבתם עלי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה
יד וקאם, כשוד שלמן, אולי הוא שלמנאסר · בבית ארבאל, שם מקום · רטשה,
שם דבר אם על בנים ולדותן מגורת חורב אין טעם לדו
טו ככה, ביתאל, שם העגל שהוא ככה היה מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא
פרו מחטאת ירבעם · וטעם בשחר כי יוצרו בלילה ובאחר יכרית מלכם :
דוד קמחי
יא ואפרים עגלה מלומדה, למעלה המשילה לפרה שאמר *כי כפרה סוררה סרר
ישראל ועתה קראה עגלה, כי בימי נעוריה למדה האל יתברך לחרוש · והחרישה עם
הזרע היא עשות המעשים · והקצירה היא פרי המעשים · ואני למדתיה לעשות המעשים
הטובים ·

כתובות לא׳ לב׳
נ״א לו לעצמו
הריצה של
מעשים טובים
כמו שהוא
מפורש והוא
נירו לכם ניר וגו׳
זרעו וגו׳
שמות טו׳ ב׳
כתמ׳ סי׳ א׳ ב׳ ב׳
ישעיה יג׳ יח׳
שם יג׳ יו׳
דברים יא׳ יד׳
בפסוק הושע ד׳ יו׳

הטובים כדי לאכול טוב והיא מאנה לחרוש כלומר לעשות המעשים אלא קרינה לאכול
ולהנות מן הטוב אשר אני נותן לה בלי מעשה שתעשה אלא בחנם קרינה לאכול והו שאמ׳
אוהבתי לדוש׳ לדוש ולא לחרוש כדי שתאכל בשעת הדישה · והנה אינה עושה מעשה
לרצון בעליה אלא לרצונה ולהנאתה · אהבתי׳ כמו אוהבת והיו״ד נוספת כי המלה
מלעי״ל · ואני עברתי על טוב צוארה׳ כשעברתי עליה לתת עליה עול להיות טורח
שמן עשיתי שלא הכבדתי עולה כי הפרות שמכבידים עולן טורחן קשה ורוצה לומר
במשל שלא הכביד עליהם עול המצות · או פירוש כשעברתי עליהם לחלוק על המלכות
רוצה לומר כשברכתי ביד אחיה הנביא על טוב טורח עבודתי שכל ישראל היו שלוים
איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ובשעת מותו היה זה שאמרתי לחלוק המלכות:
ארכיב אפרים׳ אמרתי להרכיב אפרים כלומר להרכיב עליו עול מלכות ירבעם שהיה
משבט אפרים · וכיון שאני הרכבתי עליו העול אמרתי שיעשה רצוני ויטה העם לעבודתי
ולהיות תחת רצוני ומצותי שאמרתי לו והיה אם תשמע את כל אשר אצוך והלכת בדרכי מלכי׳ א׳ י״א ל״ח
ונו׳ · ובניתי לך בית נאמן ונו׳ · יחרוש יהודה׳ כי כבר הרכבתי עליו העול ואין לי אלא
שיחרוש כרצוני כי המלך כבר היה ביהודה ונשאר גם כן אחר שנחלקה המלכות · ישדד
לו יעקב׳ השדוד הוא הכותש הרגבי׳ אחרי החורש לשוות פני האדמה ולתקנה לזריעה
וכן אם ישדד עמקים אחריך · ואם כן אפרים ומלך יהודה היו חורשים ברצון האל ית׳ איוב ל״ט י׳
אל דברי התורה שיהיו מקבלים עליהם המצות לעשותם והיא הזריעה · ואם ירבעם
והכהנים היו מזהירים העם לעשות הישר בעיני י״י היה יעקב והוא כלל ישראל משדד
כלומר מכינים לבם לקבל המצות:

יב זרעו׳ ואמרתי להם זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד׳ כלומר עשו הטוב בעיני
והגמול הטוב מאתי יהיה יותר רב על מעשיכם הטובים כפי הזורע שהוא שמקוה לקצור
סאתים או יותר לפיכך אמר בזריעה צדקה ובקצירה חסד כי החסד יותר על הצדקה ·
ובדברי רז״ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי
חסד · וזרע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל · נירו לכם ניר׳ ואחר שתקצרו
שובו לחרוש עוד ולזרוע כלומר לא תשקוטו ממעשיכם הטובים כל ימיכם · והניר הוא
החרישה ותי׳ ולחרוש חרישו ולמיער ניריה · ובדברי רז״ל שדה ניר ניר שנה וזרע שנה · או שמואל א׳ ח׳ י״ב
פירוש נירו משל לטוהר הלבבות שיקבלו דברי התוכחה כמו חרישת השדה לקבל הזרע·
נירו ע״ו מבנין הפעי״ל ומשפטו הנירו ונפל ממנו הא הבנין כמו שהוא המנהג בע״ו נחי
העי״ן כמו שימו שיתו · ועת לדרוש את י״י עד יבא ויורה צדק לכם׳ פירושו כתרגומו
הא בכל עידן נביא אמרין לכון תובו לדחלתא די״י כען יתגלי וייתי זכון לכון · והחכם
רבי אברהם בן עזרא פירש ועת תקבעו לדרוש את י״י לרוות הזרע עד יבא מלקוש ויורה אם תדרשו תמצא לרוות ונו׳
צדק לכם כמו יורה ומלקוש · וי״מ אם תדרשו את י״י לדעת תורתו ומצותיו הוא יבא ויורה דברים י״א י״ד
אתכם צדק על דרך בא ליטהר מסייעין אותו · ואחז״ל כתב קצרו לפי חסד׳ כל מה
שתקצרו בעולם הזה חסד יהיה עד יבא לעולם הבא ויורה לכם הקרן כמו שאמרו רז״ל על
כמה מצות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא:

יג חרשתם׳ פירוש חרשתם וזרעתם כי אחר החרישה הזריעה ושניהם משל למעשה
כמו שפירשנו · אמר אתם עשיתם הפך מה שצויתי לכם שאמרתי זרעו לכם לצדקה׳
ואתם חרשתם רשע לפיכך קצרתם אכלתם פרי כחש׳ והקצירה משל לגמול · ופירוש
פרי כחש פרי הכחש שכחשתם בי · או פירוש פרי כחש פרי שמכחש במקווים אותו כמו

בסמ׳ סי׳ ט׳ ב׳ אומר *ותירוש יכחש בה· כי בטחת בדרכך ברוב גבוריך· בטחת בדרכך אדיית הולך בה
והוא דרך הרשע והאמונה הרעה ובטחת גם כן ברוב הגבורים אשר לך מעמך או ממצרי׳
אשר מבקשים עזר מהם ואמת בשר זרועך ולא בטחת בי לפיכך נכשלת· וכה״פ הנחת לנכח
הושע בן אלה אחרי שמרון וגלו השבטים בימיו :

יד וקאם שאון בעמיך· מאשר רעתך יקום שאון בעמך שיבואו האויבים עליהם
ישעיה י״ז י״ב להחריבם· וקאם· כתוב באלף והוא מקום עין הפעל· שאון· כמו *ושאון לאומים
כשאון מים כבירים ענין המון העם· בעמיך· כתוב ביו״ד והוא לשון רבים ר״ל על השבטי׳·
וכל מבצריך יושד· כל המבצרים אשר אתה בוטח בהם יושד כל אחד מהם על יד השודד
שיבא עליהם· יושד מבנין הפועל מבנין הפעל והדגש מורה על חסרון הפעל וכתוב
בוי״ו עם הדגש· כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה· שלמן אויב ידוע היה באותן
הימים ששמו שלמן ובא על בית ארבאל פתאום ושדדו והטיל האם על הבנים ולא השאיר
עליהם· וארבאל הוא שם אדם גדול היה בימיהם· ויונתן תרגם ויקום אתרגושא בעמך
וכל כרכך יתבזון כביזת שלמא בכמנא כיומת דקרבא אם על בנין קטילת·· תרגם
דברים י״ט י״א ארבאל מן *וארב לו· ואדוני אבי ז״ל פירש שלמן· הוא שלמנאסר מלך אשור בית ארבאל·
הוא שומרון בית אשר ארב אליה ותפשה בערמה· אם על בנים רוטשה· לפי דרכו
ישעיה י״ג ט״ז האם על הבנים בעת שירצו להרגם תפלת עצמה עליהם· רוטשה· כמו *ועולליהם
ירוטשו ענין ההשלכה בארץ לבקעם· ורבותינו זכרונם לברכה פירשוהו ענין עזיבה כתרגו׳
שמות כ״ג י״א *תשמטנה ונטשתה תשמטינה ותרטשינה· אמרו שהיו עוזבים נשיהם והולכים להם מפני
החרב והרעב· ואמר רטושים מרעבם נטושים בעל ברחם :

טו בכה עשה לכם בית אל· כל זה גרם לכם בית אל· כלומר העגל שעבדתם שם·
מפני רעת רעתכם· זה היה לכם מפני רעה גדולה אשר עשיתם והיא עבודת העגל ואמרכם
דברים ל״ב ד׳ *אלה אלהיך ישראל· בשחר נדמה נדמה מלך ישראל· הוא הושע בן אלה· וענין בשחר·
פירש אדוני אבי ז״ל בתחלת מלכותו בשנת אשר לו אחריו מלך אשור ובשנה השביעית
נ״א וי״ת בסופו עלה על שומרון וצר עליה שלשה שנים ולכדה· ועוד קורא לכן מתחלת מלכותו היה
בקיתנו׳ בסמ׳ סי׳ ד׳ ו׳ עובד למלך אשור ומשיב לו מנחה שנה בשנה°· ונדמה· ענין כריתה *כמו נדמו עמי·
שמואל א׳ ב׳ כ״ז נדמה· מקור עם הנון כמו *הנגלה נגליתי :

יא א כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ
וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי ׃
ב קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ
מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ
וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן ׃

א אֲרֵי רַבֵּי הֲוָה יִשְׂרָאֵל
וְרָחִימְתֵּיהּ וּמִמִּצְרַיִם ק
קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין ׃
ב שְׁלָחִית נְבִיַי לְאַלָּפָא לְהוֹן
וְאִינוּן טָעוּ מִקֳּבֵיל אַפֵּיהוֹן
לְטַעֲוָתָא מְדַבְּחִין וּלְצַלְמַנַיָּא
מַסְּקִין בּוּסְמִין ׃

שלמה ירחי א ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנעור מכל טוב· וממצרים
קראתי לבני· על ידי נביאי להדרכם בתורתי וזה מה עשו
ב קראו להם כן הלכו מפניהם· כל מה שהנביאים קוראים להם ללמדם דרך
הטוב Oſee

הטוב כן הם הטו עורף לברוח מעליהם · לבעלים יזבחו, דרך המקרא לדבר כן כמו
*כרובם כן חטאו לי *וכאשר יענו אותו כן ירבה : בסע׳ סימ׳ ד׳ ז׳

אבן עזרא א בי נער, וזהו מלומד מנעוריו כי מהיותו נער והטעם כשהיו במצרים אז החלותי ליקרו בעבור שאהבתיו : שמות א׳ י״ב

ב קראו, הטעם ממצרים קראתי לבני, ליעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלים כן הלכו וירדו אחרנם מעליהם · ויש אומרי׳ קראו להם, נביאי׳ והם הלכו אחורנית:

דוד קמחי א כי נער ישראל ואהבהו, כשהיה נער אהבתיו והוא בהיותו במצרים לפיכך אני מתרעם עליו יותר משאר האומות כי מנעוריהם אהבתים והצלתים מיד אויביהם וכאשר עוברי׳ על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בנו וזהו שאמר וממצרים קראתי לבני,
כמו שאמר *בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני · ופירוש קראתי לבני, שמות ד׳ כ״ב
קראתיו לפרעה בעבור ישראל בני או פירוש קראתי לו בהיותו בני · וטעם ממצרים, כי מאותו העת החלי׳ לקרוא אותו בני :

ב קראו להם, הנביאים אשר אני שולח להם קראו להם תשובה והזהיר לשוב אל יי׳. כן הלכו מפניהם, כל עומת שהיו קוראים להם כן היו הולכים מעליהם ולא יקשיבו
על דבריהם ולא יניחו מעלליהם הרעים · לבעלים יזבחו ולפסילים יקטרון, וכמו זה *כן ירבה וכן יפרוץ : שמות א׳ י״ב

ל ג וְאָנֹכִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים :
ל ד בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כִּמְרִימֵי עֹל עַל
ל ומל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל :

ג וַאֲנָא כְּמַלְאָךְ שָׁלִיחַ מִן קֳדָמַי דַּבָּרִית בְּאוֹרַח תַּקְנָא לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַלְתִּינוּן כְּרַעַל דַּרְעִין וְלָא יָדְעִין דְּמִן קֳדָמַי מִתְרַחַם עֲלֵיהוֹן :

ד בְּמִיגְרַת בְּנִין רְחִימִין נְגַרְתִּינוּן בִּתְקוֹף רַחֲמָא וַהֲוָה מֵימְרִי לְהוֹן כְּאִיכָּרָא טָבָא דְּמַקִּיל בְּכִתַּף תּוֹרַיָּא וּמוֹרִיךְ בְּלֵהוֹאַתָהּ וְאַף כַּד הֲווֹ בְּמַדְבְּרָא אַסְגֵּתִי לְהוֹן טוּבָא לְמֵיכַל : כפי׳ רש״י רמח״ד

שלמה ירחי ג ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו׳, שלחתי למעיהם מנהיג המרגילם בנחת·
קחם על זרועותיו, זה משה שנאמר בו *כאשר ישא האומן את היונק · תרגלתי כמו במדבר י״א י״ב
הרגלתי ואין לו דמיון · ולא ידעו כי רפאתים, יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים · ואגדה במדרש רבי תנחומא דורשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקדש ויאמר מי אלה בקש יוסף רחמים ושרת רוח הקדש על יעקב וברכם זהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצרך אפרים ולקחם על זרועתיו :

ד בחבלי אדם׳ הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים כאשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים ובנחת׳ · ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם׳ כאיכרים הטובים המרימי׳ עול בידיהם על ידי לווחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם · לא כמרימי עול על לחיהם׳ כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע״י שמאריכין את הכלונים שהעול נתון בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליה׳ כן תירגם יונתן את כאיכרא טבא דמקיל בלחייא׳ על לחיהם׳ לשון לחי של מכוי · ואט אליו אוכיל׳ הטיתי לו כח להכיל על היקורין ויונתן תירגם על שם שהיטה מזונות להם במדבר:

אבן עזרא ג ואנכי תרגלתי׳ תי״ו תרגלתי תחת ה״א ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר ירגל הנער שיוקח על זרועתיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת:

ד ובעבור שרמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם׳ בעבותות אמשכם בעבותות אהבה לא כמו העבותות המושכות בצואר העגלה החורשת ·· ואהיה להם׳ כאנשים המרימים עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע · ואט׳ כמו אטה · ומלת אוכיל שם דבר כמו *אוכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל · ורבי מרינס אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו *ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל : ופירש ואט במשמעו שהייתי מאכיל אותו : דברים ב׳ כ״ח שמואל א׳ ו׳ א׳

דוד קמחי ג ואנכי תרגלתי לאפרים׳ זכר אפרים לפי שהוא עשה העגלים · אמר ואיך ימעול לי ואת כי אנכי עשיתי להם כמה טובות והרגלתים לרגלים ולא הטרחתים במשאי ובעבודתי · תרגלתי׳ לשון הרגל והתי״ו במקום הא הרגלתי כן דעת המדקדקים · ורבי אחי רבי משה זכרונו לברכה אמר כי הוא שם תרגלתי בשלש התפארתי ואף על פי שבאה המלה מלעי״ל המשקל אחד הוא · ולפי שהמשילו לנער אמר עליו זה הלשון כמו שמרגילי׳ הנער לילך מעט מעט בלי טורח כן כשהסעתים ממסע למסע בהוניתי׳ אותם מתרים הסעתי׳ מעט מעט בלי טורח הענן הולך לפניה׳ יומם ועמוד אש לילה · קחם על זרועותיו׳ המנהיג שנתתי להם והוא משה לקח אותם על זרועותיו · כמו שאמר *כאשר ישא האומן את היונק · ולא ידעו כי רפאתים׳ לא הכירו כי אני הרופא אותם מכל מחלה ומכל צרה כמו שאמר *כי אני יי׳ רופאך · קחם׳ בחסרון פ״א הפעל והוא כמו לקחם: במדבר י״א י״ב שמות ט״ו כ״ו נ״א ויט ואוכל כמלאך וגו׳

ד בחבלי אדם אמשכם׳ לפי שהמשיל אפרים לעגלה והעגלה מושכים אותה בחבלים אמר אני משכתי את ישראל בחבלי אדם ולא בחבלי עגלה שמושכין אותה על כרחה אלא כמו אשר ימשוך אדם את חבירו לאט שלא יכריחנו ללכת על כרחו כן משכתי׳ לאט וזהו בעבותות אהבה שאמר אחר כך · ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם׳ הייתי להם כאותם שמרחמים על העגלה שלא תהיה חורשת יותר מדי ומרימים העול מעל צוארה ותולין אותה על לחיה כדי שלא תמשוך ותנוח מיגיעה שעה או שעות ביום כן אני לא הוגעתי ישראל בחרישותם · וכבר פירשנו משל החרישה והעול · ואט אליו אוכיל׳ ועם כל זה הטתי׳ שהיא נחה מיגיעה מטים לה מאכל במקומה כן אני לישראל לא הכבדתי עולם ונתתי להם במדבר תפוקם בלי טורח לחם ובשר · לחיהם׳ בשקל כליה׳ · אוכיל ש״ס בשקל אוציר : נ״א ויט במידת רחמים וגו׳

לא

ה לֹא יָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃

לָא יְתוּבוּן לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּרַם אֲתוּרָאָה יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲרֵי מְסָרְבִין לְמִתַּב׃

ו וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃

וְתָחוּל חַרְבָּא בְּקִירְוֹהִי וְתִקְטִיל גִּבָּרוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְכֵי עֲצַתְהוֹן׃

ה' סת' כנע'

ז וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃

כ' יחד יתס' וחד מל'

וְעַמִּי פְּלִיגִין לְמֵיתַב לְאוֹרָיְתִי וּבְמָרוֹעָא קַשְׁיָא יִתְעָרְעוּן כַּחֲדָא לָא יְהָכוּן בְּקוֹמָא זְקוּפָה׃

כפי' רש"י כמרעית

שלמה ירחי
ה לא ישוב אל ארץ מצרים, הבטחתיו *לא תוסיפו לראותם עוד. ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי קטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב: ו וחלה חרב, ותנוח חרב בעריו. וכלתה בדיו ואכלה, וכלתה גיבוריו ותאכלם. ממועצותיהם, נקוד שני טעמים בו הטיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור כפני עצמו וכן *להחלו דלא יטמא בעל בעמיו. וכן *לדורותיכם דשמן משחת קדש: ז ועמי תלואים למשובתי, כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב כקושי ישובון אלי. ואל על יקראוהו יחד לא ירומם, ואל הרמה אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאותו לנשותו. ויש מפר' ואל על יקראוהו, קשים מגעים יפגעם. ואל כמו *יש לאל ידי ואין זאת אחרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בציר"י. ויונתן תירג' במרעית קשיא יתערעון. עשה על לשון קשה ולפי עדות אפירשתיו כהונן. יחד לא ירומם, כחדא לא יהכון בקומה זקופה:

שמות יד י"ג
ויקרא כא ד'
שמות ל' ל"א
בראשית לא כ"ט

אבן עזרא
ה לא ישוב, ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי *ושמו להם ראש אחד. כי מאנו לשוב, אלי החולכים למצרים לשוב אל ארצי: ו וחלה, כמו *יחולו על ראש יואב *ולא חלו בה ידים ידי הארוכים. ובלתה בדיו, סעיפיו כמו *ותעש בדים ואת הרעה באה להם ממועצותיהם: ז ועמי תלואים, בלשון כמו *אשר תלתה ניזור למשובתי. אין סימן הטועל כמו *ושמחתים בבית תפלתי *אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. כי משובה לעולם לבנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אין עולה למעלה ואינו יורד למטה. ואל על, כמו *נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש:

בהש' סימ' א' י"א
שמואל ב' ג' כ"ט
איכה ד' ו'
יחזקאל י"ז ו'
שמואל ב' כא י"ב
ישעיה נו ז'
תלים ה' ח'
משלי ל' א'

דוד קמחי
ה לא ישוב אל ארץ מצרים, לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש עזר כי כבר אמרתי להם *לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כי אם היו שבים אלי לא היו צריכים

דברים יז י"ו

לעור מצרים · ואשור הוא מלכו׳ ועל כרחו אשור הוא מולך עליו ועובד אותו ושולח
לו מנחה בכל שנה ושנה · וכל זה למה כי מאנו לשוב׳ כלומר לשוב אלי׃ כי אם היו שבים
אלי לא היו מלכי האומות מושלים עליהם אבל הם היו מושלים על האומות כמו שהיו
עושים בימי דוד ושלמה כשהיו עושים רצוני וכן הבטחתים * ומשלת בגוים רבים ובך — דברים ט״ו ו׳
לא ימשלו׃

ו וחלה חרב׳ הפול והנוח כמו *יחולו על ראש יואב· וכלתה בדיו ואכלה · פירוש — שמואל ב׳ ג׳ כ״ט
בדיו ענפיו והוא משל לבטחים כי כבר זכר בעריו · והבטחים לערים כמו הענפים לאילן·
וכן יקראו בנות שהם לעיר כמו בנותיה° · ממועצותיהם׳ פירוש וכל זה יבא להם — נ״א וי״ת יתחול חרבא וגו׳
מעצתם הרעה שעזבו עבודתי לעבוד אלהים אחרים׃

ז ועמי תלואים למשובתי׳ התי״ו תחת הה״א והיא כמקום הא למ״ד הפעל כי
שרשו תלה וכן *והיו חייך תלואים לך מנגד׳ *אשר תלאוס שמה · אמר עמי תלואים בין — דברים כ״ח ס״ו / שמואל ב׳ כ״א י״ב
הרעה והרוחה מעט הבואים צרה מעט יהיו ברוחה וזהו למשובתי׳ כלומר בעבור המשובה
והמרד שעושים לי · ויו״ד משובתי כיו״ד *ושמחתים בבית תפלתי · ואם לא היו מורדים — ישעיה נ״ו ז׳
היו לעולם ברוחה · ואדוני אבי ז״ל פירש מקושקים הם במתקי מלשון רז״ל
אשם תלוי · אמר כי ספק להם במתני אף על פי שהם ידעו הבירור אך למשובתי
ולמרוד כי יעשו דבר זה · ורש״י ז״ל פירש למשובתי׳ ענין תשובה אמר כשהנביאים
מלמדים אותם לשוב אלי הם תלואים אם לשוב אם לא לשוב · ולא מנחנו משובה כי אם
לבנתי · וכן ת״י ענין תשובה · ואל על יקראוהו׳ יקראוהו הנביאים תמיד לשוב אל אל
עליון ית׳ · יחד לא ירומם׳ וכלם כאחד אין בהם שישוב לאל ית׳ וירומם אותו ויגדלהו
בלבו ובפיו · והחכם רבי אברהם אע״פ פירש ירומם בגרי״ כמו בפת״ח · אמר אל יעלה אחד
מהם למדרגה שחושב לעלות אליה׃

כ׳ וכמסו׳ ח אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ
יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כ
כְאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם
נ׳ נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ
ל נִחוּמָי׃

ו׳מסו׳ דמיין ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא
אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי
אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ
קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃

אֵיכְדֵין אֶמְסְרִינָךְ אֶפְרַיִם
אֲשֵׁיצִינָךְ יִשְׂרָאֵל אֵיכְדֵין
אֲבָדְרִינָךְ כְּאַדְמָה אֲשַׁוִּינָךְ
כִּצְבוֹיִם מִיתְעַרְעָא מֵימַר
קְיָימִי לְקָבְלִי כַּחֲדָא ם
מִיתְגוֹלְלָא רַחֲמַת א
אֲבָהָתְכוֹן׃
לָא אַעְבִּיד תְּקוֹף רוּגְזִי וְלָא
יְתוּב מֵימְרִי לְחַבָּלָא בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱלָהָא אֲנָא
מֵימְרִי לְעָלְמָא קַיָּים וְלֵית
עוֹבָדֵי כְּעוֹבָדֵי בִסְרָא דְדָיְרִין
עַל אַרְעָא כֵּן גְּזָרִית בְּמֵימְרִי
דְּבֵינֵיכוֹן שְׁכִינְתִּי קַדִּישָׁא
וְלָא אֶחֱלַף בְּקִירְוָא׃

אחרי

אַחֲרֵי יְהֹוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃
יא יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר ו וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהֹוָה׃

בָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ יְהָכוּן מֵימְרֵיהּ כְּאַרְיָא דְמַכְלֵי אֲרֵי הוּא יַכְלֵי וְיִתְכַּנְשׁוּן גָּלְוָתָא מִמַּעַרְבָא׃
כְּעוֹפָא דְאָתֵי בִּיגְלְאֵי כֵּין יֵיתוּן דִּגְלוֹ לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּכְיוֹנָה דְיָתְבָא לְגוֹ שׁוֹבְכָא כֵּין יְתוּבוּן דְּאִטַּלְטָלוּ ל לְאַרְעָא דְאַתּוּר וְאָתִיבִינּוּן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְסַעְדְּהוֹן אֲמַר יְיָ׃

שלמה ירחי

ח אמגנך, אמסרך ביד אויביך כמו *אשר מגן צריך · נכמרו, נתחממו לשון חמי׳ וכן *עורנו כתנור נכמרו: (בראשית י״ד כ׳; איכה ה׳ י׳)

ט לא אשוב, מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אחרים · כי אל אנכי, המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטובה · בקרבך קדוש ולא אבא בעיר, אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלם ולא אשרה אותה עוד על אחרת · ויש מפר׳ בעיר לשון שנאה כמו *ויהי עריך: (שמואל א׳ כ״ח י״ו)

י כאריה ישאג, עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו · ויחרדו בנים מים, ויתכנשון גלוותא ממערבא:

אבן עזרא

ח איך, אמגנך, כמו אתנך כמו *אשר מגן צריך *עטרת תפארת תמגנך יתן לך כמו *כי ארץ הנגב נתתני · נכמרו, יקדו ונכרכו כמו *עורנו כתנור נכמרו · נחומי, מגזרת *וינחם ה׳ ודברה תורה כנגד בני אדם: (בראשית י״ד כ׳; משלי ד׳ ט׳; שופטים א׳ י״ד; איכה ה׳ י׳; בראשית ו׳ ו׳)

ט לא, אל, שאוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לבדך הייתי קדוש · כי אל אנכי ולא איש · ולא אבוא בעיר, על דרך *שב אלהים את האדם · והגאון אמר לא אבוא בעיר, אחרת רק בירושלם לבדה: (ר״ה כ׳ ו׳ י״א)

י אחרי, אז ישובו ללכת אחרי השם כמו *אחרי ה׳ אלהיכם תלכו · עתה ישאג כאריה ויחרדו בנים, הם ישראל שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן היא מערבית דרומית וככה אשור: (דברים י״ג ד׳)

יא וטעם יחרדו כצפור, שהצפור תחרד מקול האריה ואני אעופם כעוף וכיונה הקטן שאמר *כיונה פותה אין לב · והושבתים, על בתיהם, הטעם אשיב שבותם (בספ׳ סימן ז׳ י״א)

דוד קמחי

ח איך אתנך אפרים, ענינו שאלה מאד לפני אני מרחם ואומר איך אתנך אפרים ביד אויב · אמגנך, אמסרך כמו *אשר מגן צריך בידך · כאדמה, כי כן היה ראוי להפוך אותך כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים לפי מעשיך הרעים אלא שנהפך עלי לבי, שלא להשחית הכל ולהשאיר לך פליטה · יחד נכמרו נחומי, נתגלגלו נחומי שאני ניחם על הרעה אשר חשבתי לעשות לך ולא אעשה וכן *כי נכמרו רחמיו וכן רבים · ואנקלוס (בראשית י״ד כ׳; בראשית מ״ג ל׳)

איכה ק׳ י׳ · אתגלגלו רחמודי · וי״א נתחממו כמו *עורנו כתנור נכמרו · נחומי, ש״ם נחום בשקל
חכור נשבר · בצבאים, הח״לק תחת הי״וד והא״לף נחה והי״א במקום וי״ו המשך :

ט לא אעשה, לא אשוב, אם יקרתים בעונם לא אשוב עוד עליהם לשחתם מכל
וכל · כי אל אנכי ולא איש, כי אני אדון אמיץ ולא כבן אדם שלא יוכל לסבול כעסו
במדבר כ״ג י״ח · ועושה עם אויבו כפי חמתו וכעסו · או פירושו כטעם *לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ·
אמר כיון שהבטחתי אבותם להטיב להם ולזרעם אחריהם לא אשוב מהבטחתי ואעפ״י
שהם חוטאו לפני אלא אייסרם ולא אשחיתם מהיותם עם · בקרבך קדוש, ועוד שהשכנתי
כבודי ביניהם מה שלא עשיתי לעם אחר ולא אחלל כבודי · ולא אבא בעיר, פירש
הגאון רב סעדיה ז״ל ולא אבא בעיר אחרת אלא בירושלם · ועל הדרך הזה ת״י ולא אחליף
בקרתא אוחרי עוד ית ירושלם · והחכם רבי אברהם אע״ פירש בקרבך קדוש, אף על פי
רה״ב י״ח · שלא אבא בעיר כמו שאמר *האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ · ורז״ל פירשו ואמרו
מאוז דבקרבך קדוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בירושלם של מעלה עד שאבוא · נ״א עד שאבא
תהלים קכ״ב ג׳ · ירושלם של מטה ומי איכא ירושלם למעלה אין דכתי׳ *ירושלם הבנויה כעיר שחוברה · בירושלם
לה יחדו :

י אחרי יי׳ ילכו, אף על פי שאסלק בעונם שכינתי מקרבם ואגלה אותם מארצם
בסמ׳ סימ׳ ג׳ ה׳ · עוד יהיה זמן רב שילכו אחרי השם וידרשוהו בגלותם כמו שאמר בתחלת הספר *אחר
ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳ אלהיהם · כאריה ישאג, כמו האריה שישאג שיתקבצו
החיות אליו כי הוא מלך החיות כן יקבצו בני ישראל לקול שאגת האל ית׳ כי הוא ישאג
כלומר יגלה להם לישראל בגלותם ע״י נביא או אות ומופת שישלח · ויחרדו בנים מים,
ינועו ממזרח וממערב · ואמר בנים כמו הבנים שבאים ליד האב בשקורא אותם כן
דברים י״ד א׳ · יבואו אליו אל מקום המקדש ששיב שכינתו שם ואז יקראו בנים כמו שנקראו *בנים
שמואל א׳ י״ו ד׳ · אתם ליי׳ אלהיכם · יחרדו, ענין תנועה כמו *ויחרדו זקני העיר לקראתו · *הנה חרדת
מלכים ב׳ ד׳ י״ג · אלינו את כל החרדה הזאת · וזכר מים, שהוא המערב והוא הדין לשאר הפאות · והחכם
רבי אברהם אע״ז ז״ל פירש מים מה שפירש אחר כן מצרים ואשור כי הם מערבית דרומית :

יא יחרדו כצפור ממצרים, אותם שהם במצרים יחרדו לשוב לארצם כמו הצפור
משלי כ״ז ח׳ · החרדה לשוב אל קנה כמו שהמשיל נדוד האדם אל נדוד הצפור באמרו *כצפור נודדת
מן קנה כן איש נודד ממקומו המשיל שובו לארצו לצפור שנאמר בצפור ממצרים ·
וביונה מארץ אשור, ואותם שהם בארץ אשור יחרדו לצאת ממנה לשוב אל ארצם כמו
ישעיה ס׳ ח׳ · היונה החרדה לשוב אל שובכה כמו שאמר גם כן בשיבת הגלות *וכיונים אל ארובותיהם ·
וזכר מצרים ואשור והוא הדין לשאר מקומות אלא שזכר המקומות שחשבו להעזר בהם
ונכשלו בהם ונגלו אליהם :

ל׳ חס׳ · יב סבבני בכחש אפרים · אסגיאו קדמי כדיבין דבית
ובמרמה בית ישראל · אפרים ובניכליהון דבית
ויהודה עד רד עם אל · ישראל ודבית יהודה הוו
מתקפין בפולחנא עד דגלא
ד׳ חס׳ · ועם קדושים נאמן · עמא דאלהא מארעהון
ב׳ מל׳ · ואינון דהוו פלחין קדמי
בבית מקדשא מיתקרן עמא קדישא כבין הוו קיימין :

סבבוני

שלמה ירחי יב סבבוני׳ בכזב בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל
העם· אבל יהודה עודנו רד עם אל׳ מושל עוד בירא׳ האלהים· רד כמו *וירד מיעקב׳ במדבר כ״ד
עוד מלכיהם עם הקדש׃

אבן עזרא יב רק אינם הולכים אחרי האש כי אם סבבוני בכחש׳ ומרמה׳ לא כאמת גם כן
יהודה שהיה אומר כי רד עם אל׳ על משקל *כי אם תם הכסף שהיה חושב בעבור היות ברא׳ מז׳ יח
מלכו מבני דוד כי הוא מלכות האש׃

דוד קמחי יב סבבוני בכחש אפרים׳ אבל עתה סבבו אותי בכחש ובמרמה שעשים· ומה
סבבוני׳ כי אני שוכן בקרבם ואם הקימו׳ סביב בית המקדש בעבודת אלהים אחרים
ולא נשארו אלא שבט יהודה בתוך לפיכך אמר ויהודה עוד רד עם אל׳ וזכר אפרים
בעבור ירבעם שהיה משבט אפרים· ובית ישראל׳ שאר שבטי ישראל שהיו עמו זולתי
שבט יהודה ובנימן· ולא זכר בנימן כי יהודה הוא העיקר והמלך הוא משבטו· ויהודה
עוד רד עם אל׳ כשהחלו אפרים ושאר השבטים לעבוד העגלים עוד משל יהודה ביראת
האל ובעבודתו כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם ולישראל *ואתם המון רב ועמכם דה״ב י״ג א׳
עגלי׳ זהב וגו׳· כל הבא למלא ידו בפר בן בקר וגו׳· והיה כהן ללא אלהים· ואנחנו יי׳
אלהינו ולא עזבנוהו וכהנים משרתים ליי׳ בני אהרן וגו׳· רד׳ ענין ממשלה כמו *מדוע ירמיה ב׳ לא
אמרו עמי רדנו· ופירוש רד עם אל׳ כמו *כי שרית עם אלהים· או זכר ענין הממשלה ברא׳ לב׳ כח
לפי שכשהיה המלך עובד את יי׳ היה מוכיח את העם לעבוד אלהים ית׳ לבדו וכשהיה
המלך עובד אלהים אחרים היה מכריח את העם לעבוד אלהים אחרים גם כן· ועם
קדושים נאמן׳ כפל הענין במלות שונות כי קדושים במקום אל׳ אמר לשון רבים כמו
*אלהים קדושים הוא· אמר כי נאמן היה יהודה עם האל ית׳ ומחזיק בעבודתו ואנשי יהושע כ״ד יט
שאפרים היה עובד את העגלים· והאל מ״רז גאון על האל ית׳· ומן התימה שת״י עם
אל כמו עם אל בפת״ח· לא ידענו אם היה קורא אותו כך שתרג׳ אקניאו קדמי דביכון
דבית אפרים ובניכליהון דבית ישראל ודבית יהודה מתקפין כשולחנא עד דגלא עמא
דאלהא מארעהון וגו׳׃

יב א אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד
יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר
יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם
יוּבָל׃

בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמַן לְדָרוֹחַ
זְרַע וְעַלְעוֹל חֲצַד כָּל יוֹמָא
כַּדְבִין וּבִזָּא מַסְגַּן וּקְיָם
עִם אֲתוּרָאֵי אֲקִימוּ ו
וְקוּרְבְּנָא לְמִצְרַיִם מוֹבְלִין׃

ב וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה
וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו
כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃

וְדִינָא קֳדָם יְיָ עִם דְבֵית
יְהוּדָה וּלְאַסְעָרָא עַל יַעֲקֹב
כְּאוֹרְחָתֵיהּ וּכְעוֹבָדוֹהִי ת
תְּקַנְיָא יְתִיב לֵיהּ׃

שלמה ירחי א רועה רוח. לשון רעה מתחבר לדברי רוח לשוא. ושמן. שלהם למצרים מוליכי' לתת שוחד למצרים לעזור אותם:
ב וריב לה' עם יהודה. אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו כשפקדו על יעקב כדרכיו:

אבן עזרא א אפרים. איננו הולך אחרי השם כי אם כדבריו כי הוא רועה רוח כמו *הקץ לדברי רוח. והנה וכרית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל. דורון למלך מצרים: איוב ט"ז ג'
ב וריב. המפרש כי יהודה הוא נאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לה' על יהודה רק עם העם כי השם ויהודה יריבו על אפרים והנה טעם מדרך הכתוב והדקדוק כי למעלה כתב *ויהודה את מזורו *ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש. גם שבת *ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק *וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקד על יעקב כדרכיו. שזה השם כולל שניהם: כפס' סימ' ה' י"ג / שם י' י"א / בראשית כ"ו כ' / שמות י"ז ב'

דוד קמחי א אפרים רועה רוח. בעבדו העגלים דומה למי שפותח פיו אל הרוח ורועה אותו כי לא יחיה ממנו. ורודף קדים. כפל הענין במלות שונות. וזכר קדים כי הוא הקשה שברוחות ומזקת לבני אדם. כן הם לא די שלא הועילה להם עבודת העגלים אלא שהזיקה להם. כל היום כזב ושוד ירבה. אינו חוזר בו מרשעו אלא כל הימים מרבה כזב שהיא עבודת העגלים וכן מרבה שוד ושבר שיבא עונש בעבודתם. ועם כל זה לא יבין ולא ישוב מעבודת העגלים לעבודת האלהים יתברך. אלא מה עושה כשתבא אליו צרה הוא יכרתו ברית עם אשור לעזרם וכן עם מצרים פעם עם זה ופעם עם זה. ושמן למצרים יובל. שהם מובילים השמן למצרים לשחד כי השמן לא להם למצרים ולא זר ארצות מארץ ישראל כמו שכתוב בנבואת יחזקאל *יהודה וארץ ישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך. ואמר בישעיה *ותשורי למלך בשמן. כי היתה ארץ ישראל ארץ זית שמן: יחזקאל כ"ז י"ז / סימ' נ"ז ט'
ב וריב לה' עם יהודה. אעפ"י שאמר ויהודה עוד רד עם אל אמר אעפ"י שהחזיק בעבודת האל בבית המקדש אחר כך הרעו מעלליהם כשהיו מלכיהם רעים לפיכך אמר שיש לה' ריב ותוכחה עם יהודה ועם יעקב לפקוד עליהם כמעלליהם כשהיו מלכיהם רעים כי לא זכרו חסדי עמהם ולא עם אביהם יעקב כי הכל בעבור זרעו והראיתי עליו אות שיהיה לזרעו אחריו אם יתנו לבם אלי וידעו כי בעבורם נעשה אותו האות לא בעבור יעקב עצמו כי הוא לא אדון לעשו בימיו ומה שהראיתי עליו לא היה אלא בעבור זרעו והם אינם מכירים זה כי אילו היו מכירים זה היו דבקים בי ובעבודתי ואני הייתי מקיים להם ברכת יעקב אביהם. ומה הוא האות שעשיתי לו:

ג בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃
ד וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל ב׳ כת׳ ש״ן. לוקח קמץ אתנ

ג נְבִיַיא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב עַד דְּלָא אִתְיְלִיד אֲמִיר דִּיסְגֵי מִן אֲחוֹהִי וּבְתוּקְפֵיהּ אִתְרְרַב עִם מַלְאֲכָא׃
ד וְאִתְרְרַב עִם מַלְאֲכָא וִיכִיל בְּכָה וּבְעָא מִינֵיהּ בְּבֵיתְאֵל

יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ׃ אִתְגְּלֵי אֱלוֹהִי וְתַמָּן יְמַלֵּיל עִמָּנָא׃

שלמה ירחי ג בבטן עקב את אחיו, כל זאת עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר׃
ד בכה, המלאך· ויתחנן לו, כשאמר לו *לא אשלחך כי אם ברכתני והמלאך בראשית לב׳ כ״ט
היה מבקש ממנו הנח לי שבשעתו שאל הקב״ה לינלות עליך בבית אל ושם תמצאנו
ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של
עשו היה והיה מערער על הברכות׃

אבן עזרא ג בבטן, המפרש בבטן טר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן·
והכתוב אמר *בטרם אצרך בבטן ידעתיך· ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את ירמיה א׳ ה׳
אחיו, וזהו מפורש *וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בראשית כ״ה כ״ו
בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים· כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז
בעקב וזהו כמעשה נס· כי אין כח בעומד בשליה ובעת התבקעה לתפוש דבר· עד שינא
מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כח ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא
יכול לו· והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת דה״א כ״א ל׳
ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח וכבוא הוא
יענה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרים הוא מכת האון׃
ד וישר, פירש איך שר את אלהים· וי״ו ל׳ המלאך ובמעט בכה ויתחנן לו
שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא יבעת יעקב· וטעם בית אל ימצאנו,
בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל מימים הנה המקום
שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו
כאשר אפרש׃

דוד קמחי ג בבטן עקב את אחיו, כמו שאמר *וידו אוחזת בעקב עשו· והיה זה פלא גדול בראשית כ״ה כ״ו
כי העובר בעודו בבטן אין לו כח ויכולת באחד מאיבריו ואף כי יבקע השליה ויתפוש
בעקב העובר האחר וזו עליה גדולה וזאת עשיתי אני להיות לאות לבניו אחריו כי בסוף
והוא העקב ישלטו בני יעקב בבני עשו· ואעפ״י שבימי דוד היתה להם ממשלה בהם כמו
שאמ׳ *ויהיו כל אדום עבדי׳ לדויד לא היתה הממשל׳ קיימת עד בסוף הימי׳ כמו שכתוב דה״א י״ח י״ג
*והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד עובדיה י״ח
לבית עשו וגו׳ וכל זה לא נתנו אל לבם בניו· ובאונו שרה את אלהים, ועוד אות אחר
הראיתי לו להיות לאות לבניו אחריו כי נתתי בו כח להאבק עם המלאך ולהיותו שר
כנגדו כאילו היה במערכת אחת עמו וזה פי׳ זאת הראיתי לו כי בניו יהיו חלק יי׳ לבדו
שלא ישלטו בהם כוכב ומלאך כל זמן שיעשו רצוני ומאותות השמים לא יחתו כי אין
להם כח ויכולת בהם כי השגחת האל יתברך דבקה בהם כל זמן שיעשו רצוני ולא
יפלו תחת מקרה הזמן· וכן אמר בתורה *אשר חלק יי׳ אלהיך אותם לכל העמים תחת דברים ד׳ י״ט
כל השמים ואתכם לקח יי׳ וגו׳׃
ד וישר אל מלאך, כפל הענין לחזק כי פלא גדול היה להאבק אדם עם מלאך·
ויוכל, עמו כמו שאמר *וירא כי לא יכול לו·· בכה ויתחנן לו, זה לא נזכר בתורה ופי׳ בראשית לב׳ כ״ה
כאלו המלאך בכה והתחנן ליעקב שישלחנו כמו שאמר *ויאמר שלחני כי עלה השחר שם לב׳ כ״ז
כל זה להודיע כי האל יתברך שולח המלאך לעזרת הצדיק ולעשות לו רצונו ובעבור זה

לא נעזר ומתני אלא בדמעו׃ בית אל ימצאנו׳ המלאך מצא אותו גם כן בביתאל וגם
ברכו גם כן׃ ואולי ימצאנו עתיד במקום עבר׳ ואחז״ל פירש כמשמעו שאמר לו נא פירשו
המלאך כי ביתאל ימצאנו האל ויברכו כי שם יגלה לו ויקרא שמו ישראל׃ ושם ידבר
עמנו׳ דברי הנביא אמר שם בביתאל ידבר עמי וגם עמוס להוכיח את ישראל על עבודת
העגל בביתאל כמו שאמר עמוס *דרשוני וחיו ואל תדרשו ביתאל וגו׳׃ ואחז״ל פירש ושם (עמוס ה׳ ד׳)
ידבר עמנו׳ דברי המלאך אמר לו כי האל יתן ימצאנו בביתאל ושם ידבר עמנו׳ עמי
ועמך לקיים ברכתי לך ולקרא שמך ישראל לאמר *כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל׃ (בראשית לב׳ כ״ח)
והגאון רב סעדיה פירש ושם ידבר עמנו כמו בעבורנו או עלינו כמו בעבור ורע ישראל
אשר לו *פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו׳׃ ואמרו רז״ל כי המלאך הזה הוא (בראשית לה׳ י״א)
מיכאל ועליו אמר *המלאך הגואל אותי מכל רע וגו׳׃ (בראשית מח׳ ט״ז)

ה וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
יְהוָה זִכְרוֹ׃
ו וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב
חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה
אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃ (כ׳ אל יי׳)

נְבִיָּיא אֲמַר לְהוֹן הוּא יְיָ
אֱלָהֵי צְבָאוֹת דְּאִתְגְּלֵי עַל
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּכְמָא
דַּאֲמִיר עַל יְדֵי מֹשֶׁה דִּכְרָנֵיהּ
לְכָל דָּר וְדָר׃
וְאַתְּ בְּפוּלְחָנָא דֶּאֱלָהָךְ
תִּתְקַף חִסְדָּא וְדִינָא טַר
וְסַבַּר לְפוּרְקָנָא דֶּאֱלָהָךְ
תְּדִירָא׃

שלמה ירחי ה ויי׳ אלהי הצבאות יי׳ זכרו׳ כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים
עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו׃
ו ואתה באלהיך תשוב׳ בהבטחתו ובמשעניתו שהוא מכריחך אתה יכול לסמוך
ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד׃

אבן עזרא ה ויי׳ הטעם המלאך דיבר עם אביכם ואשם נלקה שמו למשק שהוא אלהי
המלאכים להיותם לאלקים על כן יי׳ זכרו׃
ו ואתה׳ לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו וזהו ואתה באלהיך תשוב׳
וקוה אליו ואל תסמוך אל עשרך ואל כוחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר׃

דוד קמחי ה ויהוה אלהי הצבאות׳ אף על פי שנגלה לאביכם באל שדי לאמר לו *אני אל (בראשית לה׳ י״א)
שדי פרה ורבה עוד הודיע שמו הנכבד למשה והכל בעבורכם להודיע בו אותות ומופתים
להוציאכם מעבדות לחירות והוא יו״ד ה״א וי״ו ה״א והוא אלהי הצבאות׳ אלהי צבאות
מעלה שהם המלאכים והגלגלים עם כוכביהם׃ ובשם אל ואלהים הוא משתתף עמהם
אבל בזה השם אינו משתתף עם זולתו ואתם אם תעשו את רצונו הוא יהיה לכם לאלהים
כמו שהוא אל אלהי הצבאות׃ יי׳ זכרו׳ כמו שאמר *זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור׃ (שמות ג׳ ט״ו)
ועל הדרך הזה תי׳ יונתן נביא אמר להון הוא יי׳ אלהי הצבאות דאיתגלי על אברהם יצחק
ויעקב וכמא דאמיר על ידי משה דוכרניה לכל דר ודר׃
ו ואתה׳ אתה שאתה זרע יעקב אם תרצה באלהיך תשוב׳ כלומר תנוח כמו
*בשובה ונחת תושעון׃ חסד ומשפט שמור׳ בזה תוכל לנוח ולא תפחד מאויב (ישעיה ל׳ ט״ו)
אם

ירמיה ט' כ"ג את הצבור לעשות חסד ומשפט כי מדותיו הם כמו שאמר *כי אני יי' עושה חסד משפט
וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם יי' · ואף על פי שלא הזכיר הנה צדקה הנה אמר
ישעיה נ"ו א' במקום אחר *שמרו משפט ועשו צדקה · ואמר הנה וקוה אל אלהיך תמיד · וזאת צדקה
ויושר שתקוה תמיד אליו · ואף כי יהיה לך טובה גדולה ועושר ונכסים תאמר כי
דברים ח' י"ח מאתו הוא הכל תקוהו תמיד ותקוה לו כמו שאמר בתורה *וזכרת את יי' אלהיך כי הוא
הנותן לך כח לעשות חיל · לא כאפרים שאמר אך עשרתי מצאתי און לי · ויש לפרש כי
ויקרא ט"ז כ"ב באלהיך תשוב · במקום למד ויהיה תשוב ענין תשובה וכמוהו *ושלח את השעיר במדבר
תלים ל"ג א' כמו למדבר *רננו צדיקים ביי' כמו ליי' :

נ"ס ויתו ותת כמולחית ונו'

ח כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב׃

לא תהוין כתגרין דבידיהון מוזנוון דינכיל למנס רחמין׃

ל' סבי' ויאמרו ט ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל־יגיעי לא ימצאו־לי עון אשר־חטא׃ נ' מל'

ואמרו דבית אפרים ברם עתרנא אשכחנא אונס לנא נביא אימר להון כל עותרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון׃ כפי' רצ"י חוביכון

שלמה ירחי

ז כנען בידו מאזני מרמה · אתם סומכים על כנענים שאתם סוחרים · נ"א ורמאים
ח ועל עשרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה לא נכבד את הקב"ה · מצאתי און
לי · און כח · ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון ז"ל מצאתי און לי · מצאתי לי שטר
בראשית נ' י"ח חוב שיש לי מלכות על ישראל *וילכו גם אחיו ויפלו וגו' הננו לך לעבדים און לי דיני
שטר כמו כותבין עליו און וכמו באוני אחד וכשאמר אתה בבראשית רבה : ואת מיבושו
ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי · ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר
בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדי לי שאבי קנה אותם
דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל
ממונם שלי לפיכך אין כי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי · מה כתוב אחריו
ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים · גדולה הבאת לאביך במצרים מאתי היתה · אמר
שמות כ' ב' הקב"ה הנה לך לעבדים לא שכחת אבל *אנכי יי' אלהיך שנא' בי' דברות שכחת שהעמדת
שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן · ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי
על ידי עושק ומאזני מרמה · ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים שם הכיתי בין טפה של
בכור לטפה שאינה של בכור אני אני יודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מכלי הכין
ומהטומן משקלותיו במלח כדי להמות · כל יגיעי לא ימצאו לי · טוב לך אם אמרת
בלבך כל ממוני לא יהא בו ספק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אימר
להון כל עתרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון · לא ימצאו · לא יספיקו כמו
במדבר י"א כ"ב *ומצא להם ולא יקבן לפרש כל יגיעי · כל הממון לבקש עוני ולא ימצאו לו עון אשר כן
היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יוד ולינקד בכירי אבל עתה אין לשון יגעה לשון יגיע :

אבן עזרא

ז ויאמר, עוד אך לא נתן לי השם העושר אני מעצמי עשרתי כי אני כמו בכנען

הוא הסוחר כמו *ולא יהיה עוד כנעני · והטעם למה יאמר חסד ומשפט שמור ולא יהיה — זכריה יד כא
עושק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בי אדם שחטאתי :

דוד קמחי — ז כנען בידו מאזני מרמה · ואתה אין אתה כן אלא אתה כמו הכנען והוא הסוחר
נ"א וכן לו — אשר בידו מאזני מרמה · לעשוק אהב · הפך חסד ומשפט שמור :
יתחיין וגו' — ח · ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי · הפך וקוה אל אלהיך תמיד · אינו
מקוה לאל ית' ואינו מודה שהוא נתן לו כח לעשות חיל אבל אומר *כחי ועוצם ידי עשה — דברים ח יז
לי את החיל הזה ושוכח האל ית' שנתן לו כח לעשות כמו שכתוב בתורה *ושכחת את יי' — דברים ח יד
נ"א פירוש — אלהיך · וזהו שאמר עשרתי ר"ל עשרתי מעצמי · און כמו הון · או פירוש כמו כח כמו
*ולאין אונים עצמה ירבה · כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא · עוד דעת אחרת אומר — ישעיה מ כט
כי הוא עושק ואומר כי בכל מה שיגע ואסף לא ימצאו לו ממון של עון וחטא · אשר
חטא · כמו וחטא וכן *טוב אשר יפה כמו טוב ויפה · או פירושו לא ימצאו לי עון ולא — קהלת ה יז
דבר אשר בו חטא לי · והחטא פחות מן העון כי החטא יבא לטעמים על השגגה · או פי'
עון אשר חטא · אשר היה לי בו חטא כלומר שחטאתי אני עליו כי אם בא לידי ממון
וכגולה לא היה בידיעתי כלומר על ידי שחטאתי אני עליו ולקחתי בעון בידיעתי · ועל
וי"א ואמרו רבים וגו' — הדרך הזה *והשיאו אותם עון אשמה המיכות ר"ל עון שיאשמו עליו : — ויקרא כב טז

ט וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד :
א וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַפֵּקְתָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עוֹד ב אוֹתִיבִינָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי קֳדָם :

יד תס' · ר'

י וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה :
וּמַלֵּילִית עִם נְבִיַּיא וַאֲנָא נְבוּאָן אַסְגֵּיתִי וּבְיַד נְבִיַּיא שְׁלַחִית :

כ' מה תעיין

שלמה ירחי — ט עוד אושיבך באהלים · אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים · ואעמיד
מתוכך תלמידים עוסקים בתורה · כימי מועד · כימי מועד הראשון שהיה *יעקב איש — בראשית כה כז
תם יושב אהלים : · ודברתי על הנביאים · להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם
למוטב · וביד הנביאים אדמה · נראיתי להם בכמה דמיונות · ד"א אדמה להם דברי על
ידי משלים כדי לישבם על אומניהם :

אבן עזרא — ט ואנכי · הטעם הלא תזכור כי אני העליתיך ממצרים בנוער רב שלא ינעת בו
והלכתיך במדבר בהיותך באהלים כמו כן יוכל לעשות לך בימי מועד צאתך ממצרים :
י ודברתי · והנה כבר דברתי בזאת וכזאת על הנביאים שיאמרו לכם שתניחו דברי
שקר · וביד הנביאים אדמה · שמתי דמיונות משלים שתבינו :

דוד קמחי — ט ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים · מאז ידעוני אבותיך שעשיתי עמהם כמה
אותות ומופתים והוצאתי אותם מארץ מצרים מבית עבדים וכן אמר בתורה *אנכי יי' — שמות כ ב
אלהיך וגו' · ועליך היה לדעת אותי ממה שעשיתי עם אבותיך וכן עמכם אחריהם
בזמן ששמעתם בקולי · וכן אני עתיד להוציאכם מהגלות שתהיו עם כמו שעשיתי
כשהוצאתי

כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים וכלכלתי אתכם במדבר והושבתי אתכם באהלים כן
אני עתיד עוד כשהוציאכם מארצות העמים להושיב אתכם באהלים במדבר בדרך
ולהראותכם נפלאות עד שתשובו לארצכם בשלום כמו שכתוב *אפתח על שפיים נהרות ישעיה מא יח
וגו׳ · ואומר וארץ ציה למוצאי מים · וכימי מועד, מועד לקחך ממצרים · וכל זה
לא נתתם אל לבבכם להתבונן בטובות שעשיתי עם אבותיכם ועמכם :

· ודברתי על הנביאים, כמו עם הנביאים וכן *ויבואו האנשים על הנשים · אמר שמות לה כב
מה יכולתי לעשות לכם ולא עשיתי כדי שלא תשכחוני ומה שעשיתי עם אבותיכם הרי
דברתי תמיד עם הנביאים להזהירכם מאתי והרביתי חזון להם ימים רבים · וביד
הנביאים ארמה, כלומר נתתי דמיון ומשלים ביד הנביאים כמו המשל שאמר ישעיה
כרם היה לידידי · ומה שאמר יחזקאל מכורותיך ומולדותיך וכל הענין · ומה שא״ו וביד, ישעיה ה א
פי׳ כי על ידם היה שולח להם הדמיונות והמשלים כמו *אשר דבר יי׳ אליהם ביד משה: יחזק׳ ט״ז ג
ויקרא י׳ י״א

יא אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל־תַּלְמֵי שָׂדָי׃

יא אִם בְּגִלְעָד הֲווֹ אֱנוּסִין בְּרַם בְּבֵית גִּלְגָּלָא תּוֹרִין לְטַעֲוָן דַּבָּחוּ אַף אִיגּוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּיַגְרִין עַל תְּחוּמֵי חַקְלָא׃

יב וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃ ב׳ את״

נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אֲזַל לַחֲקַל אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִתְּתָא וּבְאִתְּתָא נְטַר עָנָא׃

יג וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃

וְאַף כַּד נַחֲתוּ אֲבָהַתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא שְׁלַח יְיָ וְאַסִּיק יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִיתְנְטַר׃

יד הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃ ר׳

מַרְגְּזִין דְּבֵית אֶפְרַיִם מוֹסְפִין לְמֶיחֱטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּאי דְּאַשִּׁיד עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִיסוּדֵיהּ יְתִיב לֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ׃

שלמה ירחי יא אם גלעד און · אם בא להם שבר והונה הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו
ובגלגל שורים זבחו לע״ז · גם מזבחותם, רבים כגלים שעל תלמי שדי · תלמי שדי היא
מענית המחרישה קרויה תלם :

יב ויברח יעקב שדה ארם וגו׳ · כלומר שאומר נחזור על הראשונות שזכרנו למעלה
בסמ׳ ס״מ׳ יב ל *וישר אל המלאך ועוד ואת עשיתי לך תוכחה לברות שדה ארם ידעתם אין שמרתיו ·
ובאשה שמר · את הצאן :
יג ובנביא העלה יי׳ וגו׳ · ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא
בנביא העלה ונשמר :
יד הכעיס אפרים · לבוראו · לבזות את נביאיו ולבעוט בו · תמרורים · קשה לו כי
רמיו אשר עשה כשהניאו את ישראל לעז והחטיאו לאדם קשה לו מן הקורא כאשר
הנו למירין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להתחבר לבעל פעור ועוד הכתוב יותר
ממצרי ואדומי שקבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם · עליו יטוש · עליו יטילם הקב״ה ·
מלכים א׳ יא כו׳ וחרפתו · שחרף את שלמה כנגיין שנאמר *וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה
שלמה את המלוא כדמפורש בחלק · ישיב לו אדוניו · הקב״ה שהרי הוא הרע לעשות
יותר מכולן :

אבן עזרא יא אם · והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און · אך שוא היו · אהלי כן · בגלגל
שוורים זבחו לבעל · בגלים · דרך משל שהיו רבים וידועים :
בראשית כ״ח כ׳ יב ויברח · היה לכם לחשוב כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר *ונתן לי
בראשית כ״ט כ״ה לחם לאכול · ויעבד · באשה · וזהו *הלא ברחל עבדתי עמך ובעבור אשה היה שומר
צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישראל כמו צאן ושומרן
משה ושבט ישראל כלוי :
ירמיה ל״א כ״א יד הכעיס · הטעם · תמרורים בגלוי כמו *שימי לך תמרורים *ויתמרמר · ודמיו
דניאל ח׳ ז׳ דמי נקיים שעשק · יטוש · כמו *והנה נטושים :
שמואל א׳ ל׳ ט״ז

דוד קמחי יא אם גלעד און · אם גלעד הוא לעשות און שהם הקלו לעשות הרע התחלה וקם
גלו תחלה · אך שוא היו · נוכל לפרשו למעלה שיהיה טעמו על גלעד שזכר והיה
הענין כפול במלות שונות · או יהיה טעמו דבק עם בגלגל · ולפי שתוקפם במלת היו
אין כל עמי הפירושים הולכים אחרי טעמי הנקוד · בגלגל שורים זבחו · כי כי הגלגל
היו שכנים לארץ הגלעד רק הירדן היה ביניהם ולמדו ממעשיהם והחלו לעבוד עם
כמותם ולעשות און ושוא וזבחו שורים לעז במקום שעשו מזבח לי׳ יתברך והשכינה
שם המשכן תחלה אחר שעברו את הירדן שם זבחו שורים לעז · גם מזבחותם כגלים
על תלמי שדי · לא די במזבח שעשו בגלגל לעז כי גם כמו חוץ לעיר מזבחות רבים כגלי׳
ירמיה כ״ב י״ד כגלי אבנים על תלמי השדות · שדי · כמו שדים ובן *וקרע לו חלוני כמו חלונים וכלי :
יב ויברח יעקב · ולא היה זוכרים הטובה שעשיתי עם אביהם שברח מפני עשו
אחיו · ויעבוד ישראל באשה · אף כשהיה שם הוצרך לעבוד את לבן בעבור אשה שאין
לו כסף והעבודה שאמר את גנבו וכן כתב האחרת שנתן לו שמר צאן גם כן ואני הייתי
שהייתי עמו וברכתיו ושב משם בעושר ובנכסים :
יג ובנביא העלה · ועוד עשיתי חסד עם בניו שירדו למצרים ושעבדו שם ושלחתי
להם נביא שהעלה אותם ממצרים ברכוש רב והוא משה · ובנביא נשמר · ארבעים שנה
שהיו במדבר נשמרו על ידי נביא שנתתי להם ולא חסרו דבר וכל הטובות האלה אינם
זוכרים ומכעיסים אותי בתועבות ובבלא אל · וזהו שאמר
יד הכעיס אפרים תמרורים · הכעיס אפרים את האל ית׳ בתמרורים · והם
ירמיה ל״א כ״א המזבחות שהם כגלים וציונים וכמוהו *שימי לך תמרורים · ויש לפרשו גם כן מענין
מרורים

מרורים ומירוצו כעס תמרורים כלומר כעס רע ומר · ודמיו עליו יטוש · דם נקי ששפך
אפרים יטוש עליו אדוניו וכן חרפתו אחרף את הקהל יעניו כמעשיו ונגלי הקהל ישיב לו גמולו
בראשו · יטוש · כמו "והנה נטושים על פני כל הארץ · "ויטוש על המחנה · ענין התפשטות · שמואל א׳ ל׳ ט״ז
ואדוניו הוא הקדוש ברוך הוא ואמר׳ אדונו אינו. מכיר באדוניו על כרחו אדוניו הוא במדבר י״א ל״א
והוא ישיב לו גמולו בראשו :

יג ל׳ א כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת :

א כַּד מַלֵּיל חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם נ״א מדבית רְתִיתָא אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְרַבְרְבִין הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל וְכַדּוּ דְּחָבוּ עַד דְּפָלְחוּ ל נ״א דחבו לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְלִין :

ב ר׳ כתי׳ קמ״ית בטפו׳ אב׳ וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים כ׳ ותם׳ יִשָּׁקוּן :

ב וּכְעַן מוֹסְפִין לְמִיחְטֵי וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְכָא מִכַּסְפְּהוֹן כ כִּדְמוּתְהוֹן צַלְמָנִין עוֹבַד א אוּמָנִין כּוּלְּהוֹן לְהוֹן אִינוּן מַטְעַן נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּבָחִין לְעוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא תּוֹרַיָּא לְעֶיגְלַיָּא נַכְסִין :

ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה :

ג בְּכֵן יְהוֹן כַּעֲנָנָא צַפְרָא וּכְטַלָּא דְּמוֹחֵי פָּסִיק כְּמוֹצָא דְּנִסְבַּרָה רוּחַ מֵאִידְּרָא וּכְתְנָנָא מִכַּוַּות נוּרָא :

שלמה ירחי א כדבר אפרים רתת · כשקצא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה ודברים קשים
וכרעדה שהרי מלך גדול היה שלמה · נשא הוא בישראל · מאס זכה להנשא להיות מלך
ישראל · ויאשם בבעל · כיון שעלה לגדולה ויאשם בעגלים וימת · נכרת בית ירבעם וכן
בית אחאב · ות״י כד מליל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו
בישראל וכדו דחבו כפולחן טעותא מתקטלין :
ב ועתה · בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטא · כתבונם · כתבניתם · זובחי
אדם עגלים ישקון · הכומרים אומרים לישראל מי שזובח בנו לעגל כדי הוא להיות נושק
עגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיוסד הוא על לשון
המקרא יותר מתרגום של יונתן :
ג וכטל משכים הולך · וכטלא דמוחי פסיק · כמוץ יסוער מגורן · כמוצא
דנסבא רוחא מאידרא יסוער כאשר סערה תשאנו :

אבן עזרא
א כדבר, מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית. ורבי'
משה הכהן פירש זה על ירבעם שהיה מאפרי' כמו וזה ירבעם בן יואש כאשר אפרש עוד ·
ונשא הוא, שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשרת השבטים · ויאשם, וימת,
נחשב כמת ועוד כי הרג אחאב כל מחנהו :

ב ועתה יוסיפו, הדור הזה לחטוא · כתבונם, כתבונתם כמו *וצורם לבלות שאול וצורתם · להם הם אומרים, בני אדם להתל מהם כי הם מנשקים לבעלים שהם צורת העגלים כמו *וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו ודמיו עליו יטוש והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו :

תלים מ"ט ט"ו

מלכים א' י"ט י"ח

ג לכן, על כן לא יעמדו · משכים, פירשתיו כי כחם השמש לא ימצא · כמוץ, יתכן הדק עם רוח סערה · והיה ראוי להיות יסוער כמשקל גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק :

דוד קמחי
א כדבר אפרים רתת, מתחלה קודם שחטא אפרים היה מוראו על העמים אשר סביבותיו כי כדבריו היה אוחז רתת ורעדה השומע אותו והיה רם וגדול בשבטי ישראל כמו שנאמר עליו *וזרעו יהיה מלא הגוים · וזהו שאמר נשא הוא בישראל, כלומר נשא ראשו בישראל · וכיון שאשם בבעל מת כלומר נגף לפני אויביו כאלו מת כי אולת ירד · ועל הדרך הזה ת"י כד הוה מליל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא · מתרברבין הוו בישראל וכדו רחקו על דפלחו לטעותא מתקטלין :

בראשית מ"ח י"ט

ב ועתה יוסיפו לחטוא, ועתה כשמלך ירבעם הוסיפו הם עוד לחטוא כי מתחלה כשהיו עובדים בימי השופטים היו עובדים הבעלים ושבים אל השם כשהיה עומד השופט והחזירם למוטב אבל עתה חשבו לעקור מכל עבודת אלהים יתברך שלא יעלה אדם לירושלם לעבודת בית המקדש ויעבדו לפני העגלים לעולם ואמרו *אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים · ויעשו להם מסכה מכספם, והנה העגלים לא היו כסף אלא זהב אלא ר"ל מכספם שנתנו כל אחד לקנות זהב לעשות העגלי' עשו להם כתבונם עצבים, והם העגלים · ופי' כתבונם כמו שהתבוננו בדבר איזו צורה יעשו והסכימו לעשות עגל כמו שעשו במדבר · והענין פירשנו בספר מלכים · וי"א כתבונם כמו כתבונתם שרצה כדמותם · ומלת כתבונם היה ראוי כתבונתם וכן *וצורם לבלות שאול כמו וצורתם כי העביר תבונה צורה · וי"א כי הם משקל אחר יאמר מהם בלא תו תבון צור · מעשה חרשים כלה, כל העגל הוא מעשה ידי חרש אין דבר רוחני בו כמו שאמר *וכל רוח אין בקרבו · להם הם אומרים, בעבורם אומרים כהני העגל לבני אדם הבאים לזבוח · זבחי אדם, כלומר מי מבני אדם שירצו לזבוח · עגלים ישקון, ישקו העגלים על פיהם כי לא תהיה עבודתם שלמה עד שישקו אותם כי כן היה מנהגם כמו שאמר *וכל הפה אשר לא נשק לו · ורז"ל פירשו זבחי אדם, שהיו זובחים בניהם לע"ז וזהו שאמר אדם · והיו אומרים להם כומרי ע"ז מי שזובח בנו לע"ז כדי הוא להיות נושק לעגל שהרי קרבן חביב הקריב לו :

נ"א כתבונת

שמות ל"ב ד'

תלים מ"ט ט"ו

חבקוק ב' י"ט

מלכים א' י"ט י"ח

ג לכן יהיו כענן בקר, לפיכך ילכו לאבדון ויהיו כענן בקר. וכטל שהולך בהשכמת מהרה הוא נפסק כשיצנו חום השמש כן הם יכלו מהרה · וכן יהיו כמוץ יסוער מגורן, כמו המוץ והוא התבן הדק שהסערה הרוח מהגורן כן יסוערו הם מארצם · וכעשן מארובה, או כמו עמוד העשן היוצא מהחלון שהיה במהרה כלה ונפסק · יסוער בגר' כמו סערה והוא מהבנין שלא נזכר פועלו מהדגש :

ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ ק׳ לֹ קמץ · כ׳ אל ס״ק

וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַסֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם וֵאלָהָא בַּר מִינִי לָא תֵדַע וּפָרִיק לֵית אֶלָּא אֲנָא׃

ה אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃ לֹ

אֲנָא סוֹפֵיקִית צוֹרְכֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַהֲוֵיתוּן תָּאֵבִין בַּהּ לְכָל מִידָּעַם׃

ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃

כַּד וַנְתְּנוּן סַבְעוּ מִסְּבַע וְרָאִים לִיבְּהוֹן עַל כֵּן שְׁבַקוּ לְחוֹן יַת פּוּלְחָנִי׃

שלמה ירחי ד ואנכי יי' אלהיך. ולא היה לך לִמרוד בי:

ה אני ידעתיך. נתתי לב לדעת צרכך והפקתיך. תלאובות. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו על שאובין בו כל טובה ואין מוצאין:

ו כמרעיתם. כאשר באו לארץ מרעיתם והיו שבעים אז שכחו וירם לבם. וירם במקום לשון עבר. ד״א וירם וינבא הוא עצמו:

אבן עזרא ד ואנכי. הטעם אין שבח לנאוק לעגל שלא יושיע ולא ישכיל ואנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכך כדרך *יודע צדיק: משלי כט

ה אני. תלאובות. ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולקיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט:

ו כמרעיתם. יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם כבואם מהמדבר אל ארץ כנען:

רוד קמחי ד ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים. כמו שפירשנו למעלה. ואלהים זולתי לא תדע. לא היה לך לדעת ולעבוד אלהים אחרים זולתי כי הראו כי אין מושיע בלתי:

נ״א במקום ה אני ידעתיך. היה לך שתדעני כי אני ידעתיך במדבר וספקתי צרכך במדבר שאין בו שום מחיה. בארץ תלאובות. בארץ צמאה והיא המדבר. והביא אדוני אבי ז״ל ראיה למלה הזאת מלשון ערבי שאומרים לאב אלרגל רל צמא האיש:

ו כמרעיתם וישבעו. כאשר באו למקום מרעיתם. והוא ארץ כנען היה להם כל טוב וישבעו וירם לבם. ושכחוני כמו שאמר בתורה שעתידים לעשות כן ואמר *פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את יי' אלהיך ואמר *וישמן ישורון ויבעט וגו': דברים ח יב דברים לב טו

ז וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃ ק׳ · לֹ

וַהֲוַת מֵימְרִי לְהוֹן כְּלֵיתָא כְּנִימְרָא כָּמִין עַל שְׁבִילָא׃

ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ ל׳ וחד ואכלם

אֲרַע מֵימְרִי בְהוֹן כְּדוֹב מַתְכַּל וְתַבְרֵית רְשַׁע לִבְּהוֹן וְקַטְלֵתִינוּן תַמָּן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כְּחֵיוַת שִׁינָא דְמִבְזְעָא שֵׁיצֵיתִינוּן׃

ט שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃

כַּד מְחַבְּלִין אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹבָדֵיכוֹן שַׁלְטִין בְּכוֹן עַמְמַיָּא וְכַד תַּיְיבִין אַתּוּן לְאוֹרַיְתָא מֵימְרִי הֲוָה בְסַעְדְּכוֹן

שלמה ירחי
ז על דרך אשור, כל אשור שבמקרא רגע וזה רעי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו *אשורנו ולא קרוב : במדבר כ״ד י״ז
ח כדוב שכול, כמו שוכל כאשר תאמר יתום ורחום כך שכול כלומר כלו לבוש שכולים ומוכן לשכל אנשים · °סגור לבם, את לבם הסגור מלהכין לשוב אלי : ת״א ואקרע סגור לבם, כדרך הדוב אוחז עפורניו כחזה וקורע עד הלב· סגור וגו׳ .
ט שחתך ישראל, חבלת עצמך ישראל כי בי שעשת מרדת בעוזרך · ומקרא קצר הוא זה והמבין כלשון המקרא מיושב הוא על הלב כי בי, כי כי היה המרד אשר מרדת · ואם תאמר מה איכפת לך בעוזרך מרדת כשמרדת בי :

אבן עזרא
ז ואהי, שועל עבר על הדעות שהביא השם עליהם · אשור, תואר כמו ינגה שילכו אשורי אדם בו :
ח ועוד אפגשם כדוב שכול, יש אומרים שנקרא כן או הוא תואר יולד · וטעם חית השדה, אני אוכל קצתם כדבר וכרעב וחית השדה תבקע קצתם :
ט שחתך, כי בי ניחוס כמו יעד שהוא כעוזרך :

דוד קמחי
ז ואהי להם, כיון שהם שכחוני גם אני אשכחם ואתנם ביד העמים והייתי להם כמו שחל או כמו נמר אשור על הדרך שהוא נכון לטרוף מה שיעבור עליו כדרך כן הייתי להם שהשלטתי בהם אויביהם ולא היה להם כח להנצל מידם עד שהיו שבים אלי והייתי מרחם עליהם · אשור, פעל מבנין הקל · וכן תשורי מתקל *ואשרו בדרך בינה בשקל שמרו וכרו : משלי ט׳ ו׳
ח אפגשם כדוב שכול, שקרוב כניו והוא שכול ומר נפש ואם ימצא אדם או בהמה יבקעם מהרה · ובזכרו דוב שכול, ולא אמר אריה או נמר שכול. אומרים כי הדוב כשתלד תלד כמו חתיכות בשר כי הולד מכוסה כולו כחולדו בשליא עבה מאד והדוב מלחכת השליא וחותכת מעט מעט כדי שלא תזיק לולד והיא יגיע כחה מאד עד שתעביר כל הבשר ויצא הולד ולפי שטורחה הרבה בו היא מרת נפש יותר כשיקרעו אותו · ואקרע סגור לבם, לבם שהוא סגור ולא יבין אקרענו · וזה ר״ל כי כן יעשה האריה כטרפו יקרע הטף עד הלב ויאכלנו וישתה דמו · ואכלם שם כלביא, שם בעריהם אוכלם כדבר ובחרב האויב כמו הלביא הטורף בלי חמלה · גם חית השדה תבקעם בחוץ כמו שאמר בתורה *והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם וגו׳ : ויקרא כ״ו כ״ב

שחתך

ט שחתך, העגל שזכר למעלה אמר הוא שחתך כי לולי זה כי היה עזרך · וכמו
שני ב"ית השמוש כאחד ויעמיק באחד אלא שני הקצרים נכונים בענין · וזה מנהג
הלשון לדבר ככה · ופירוש כי בי היה עזרך או כי אשר היה בעזרך · וכן *כי שלח ברשת איוב י"ח ח' נ"א ש"מ
ברגליו רשת ברגליו או ברשת ברגליו · וכן המנהג בשני כפ"י הדמיון *כעבד כאדוניו *כי ישעיה כ"ד ב'
כמוך כפרעה : בראשית מ"ד י"ח

י אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃

אָן מַלְכָּךְ כְּעַן וְיִפְרְקִינָךְ בְּכָל־ קִרְוָךְ וְדַיָּנָךְ דְּאַתְּ אֲמַרְתְּ סַנִי עֲלַי מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן׃

יא אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃

מַנִיתִי עֲלָךְ מַלְכָּא בְּרוּגְזִי וְאַעְדִּיתִי בְּחֵימְתִי׃

שלמה ירחי י אהי מלכך איפא, יונתן תרגם איה מלכך: ואני אומר אין צריך לעקור ממשמעו אהי עומד מנגד לראות איפה מלכך שתעשה עכשיו רואה מה אחריתך איפה מושיעך:

אבן עזרא י אהי, יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הוא · יושיעך מידי ומיד החיות · ושופטיך, הטעם כפול:
יא אתן לך מלך, כשאול שאמר הנביא *כי אותי מאסו ממלוך עליהם ועתה תקחנו שמואל א' ח' ז'
בעברתי:

דוד קמחי י אהי, אני אהיה קיים לעולם אבל מלכך אפוא, שחשבת במלכותו ושאלת מלך
שיושיעך והיה הוא שיושיעך בכל עריך, שבאים אליהם האויבים כמו שאמרת *ויצא שמואל א' ח' י"ט
לפנינו ונלחם את מלחמותינו · ושופטיך, שמת עליך מדעתך הרי אתה תראה כי לא
יועילך מלך ושופטים ושרים כי אם בעזרתי:
יא אתן לך, נתתי לך · מלך באפי, כי לא ברצוני שאלתם מלך כמו שאמר *אותי שמואל א' ח' ז'
מאסו ממלוך עליהם ולקחתי אותו בעברתי שמת במלחמת פלשתים ולא מלך אלא
שנתים ותוכלו להכיר כי אין לכם מלכות אלא מלכותי והמלך שאמנה עליכם אם יעשה
רעה יתנבלו הוא ואתם מכל רע · ד"א אתן לך על שאול כמו שפירשנו ואקח על צדקיהו
שהיה המלך האחרון · ויש מפרשים במלכי השבטים ירבעם והושע בן אלה ומה שאמר
על ירבעם באפי כי בחטא שהיה לו על מלכות דוד נתנו:

וי"ת אהי הפוך כמו איה שתרג' אן מלכך וכו'

יב צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃

בְּנִיזַיָּן חוֹבֵי בֵית אֶפְרַיִם נְטִירִין לְאִתְפְּרָעָא [illegible] חוֹבֵיהוֹן׃

יג חבלי יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמד במשבר בנים:

עקא וזיע כחיבלין על ילדה ייתון עלוהי הוא בר דאתרבי ולא חכים למידע דחלתי ארי כען אייתי עלוהי עקא כאתתא דיתבא על מתברה וחיל לית לה למילד:

יב צרור עון אפרים. לא ויתרתי עליו עון הוא אתי כי עת צרה באה לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים: שלמה ירחי

יג במשבר בנים. שהיולדת יושבת עליו לילד וכלשון קורין לו משבר. במשבר בנים, כמשבר העשוי ללידת בנים:

יב צרור. הוא כלבי לא תשכחנו כאשר פירשתי הכתוב למעלה: אבן עזרא

יג חבלי. והקרוב שיוליד ידעתי כי הכל יהיה כאבותיו ולא חכם על כן עת לא יעמוד במשבר בנים כי מיד ימות:

יב צרור. שמור הוא אצלי כמו הדבר השמור בתוך הצרור כמו שאמר איוב* חתום בצרור פשעי. והעון והחטאת עון העגלים: דוד קמחי איוב י"ד

יג חבלי יולדה, צירים כצירי יולדה יבואוהו לו בצרות שתבאנה עליו. הוא בן לא חכם, לפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה אמר כי הנולדים אינם חכמים כלומר הדורות הבאים שראו אבותיהם בצרה בעונותיהם לא היו חכמים ולא התבוננו כי אבותם בעונם מצאתם הרעה ולא שבו ממעללי אבותיהם ועשו הרע כמותם. כי עת לא יעמוד במשבר בנים, כי אם היה חכם לא היה עומד עת אחת במשבר כי במהרה היה יוצא מן המשבר לאויר העולם והמשבר הוא הרחם. ויש בנים וגוים כטבעם כשאתם מן הרחם ויצאו מהרה כן הם אם היו חכמים לא היו עומדים שעה אחת בצרה כי מיד שהיו שבים אל השם יתברך היו נגאלים מצרה. במשבר. פירוש כי הוא סמוך למלת בנים. ונקרא הרחם משבר, מפני חבלי היולדה ושבריה שיש לה בהיות הולד ברחם ולא יוכל לצאת מהרה:

יד מיד שאול אפדם ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי קטבך שאול נחם יסתר מעיני:

בית ישראל מיד קטול פרקתינון וממחבלא שיזבתינון כען יהי מימרי בהון לקטול ופתגמי למחבלא על דעברו על אוריתי אסליק שכינתי מינהון:

טו כי הוא בין אחים יפריא יבוא קדים רוח יהוה ממדבר עלה ויבוש מקורו יפרי

ארי אינון מיתקרן בנין (נ"א מיתקרין) ועוברין מקלקלין אסגיאו כען אייתי עליהון מלך תקיף כרוח קידומא כמימרא דיי מאורח מדברא יסק ויחרב בית גנזוהי ב מל

ויחרב

לֹ וִיחָרֵב מַעְיָנוֹ הוּא יָשֹׁסֶּה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃

וְיִצְדֵּי קִרְיַת מַלְכוּתֵיהּ הוּא יְזוּב אוֹצְרִין כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא

שלמה ירחי יד מיד שאול אפדם, אני הוא שהייתי פודם מיד שאול ונואלם ממות אבל עכשיו
אהי דברך מות, אשים עצמי לדבר עליך דברי מות. אהי, קוטב עליך נזרת שאול. נוחם
יסתר מעיני, לא אנחם על הרעה הזאת. נוחם לשון ניחום והמ"ם מאורש התיבה כמו מ"ם
של נועם שהרי הטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון
רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ עתם רוחם:
טו כי הוא בין אחים יפריא, ת' ארי אינון מתקריין בנין ועובדין מתקלקלין
אסניתו. אחים, לשון דבר רע כמו *אח עשייה לברק ואמ' *אח אל כל תועבות. יפריא יחזקאל כ"א ט"ו
לשון *פורה ראש ולענה. ואני אומר אחים לשון *ותרעינה באחו בין אחים יפריא, מפריח יחזקאל ו' י"א
וצומח באחו. בין אחים, בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא. ולפי שרימזו לאתו דברים כ"ט י"ח
הוא אומר יבא קדים, ויבוש מקורו. ד"א כי הוא בין אחים יפריא, ירבעם הוא בן שהפריא בראשית מ"א ב'
אחוותן של ישראל על ידו נחלקו לשתי ממלכות יפריא לשון *פרא אדם. יבא קדים, בראשית י"ו י"ב
מלך תקיף כרוח קדים ומא מאורח מדבר יבק. הוא ישסה, אותו המלך ישסה אוצרות
כל כלי חמדתו:

אבן עזרא יד מיד שאול, הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות שלך גם אחי:
קטבך והעד *מדבר באופל יהלוך מקטב כטעם הכריתה. ויש אומרים כי אהי כמו איה תהלים צ"א ו'
שאמרו *כרתנו ברית את מות. נוחם, שם מגזרת *וינחם י"י והטעם שלא אנחם: ישעיה כ"ח ט"ו
טו כי הוא בין אחים, מגזרת *באחו. יפריא, כמו יפרה *החליא כמו החלה בראשית מ"א ב'
והטעם דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם קצר אין יתרנם השם ויכריתם. ויבוש, כמו בראשית מ"ח ב'
ייבש או כמשמעו שיבושו מימיו וטעם זה הרוח משל לאויב שהוא ישסה: ישעיה נ"ג י'

דוד קמחי יד מיד שאול אפדם, הייתי פודה אותם מיד שאול אם היו חכמים. ממות
אגאלם, כפל הענין במלות שונות. אהי דבריך מות, אבל עתה שאינו חכם אלא נבל
וכופר בטובתי לא די שלא אפדך ממות אלא אביא עליך המות בדבר ובחרב וברעב
ובחיה רעה. ופירוש דבריך דברי שאלחתי לך. לא שמעת בקולי והוא יגרום לך המות.
ואומר דבריך כמו דברי כי הכנויים יפלו על הפועל ועל הפעול. וכן *ושמתים בבית ישעיה נ"ו ז'
תפלתי *שמעתי את תפלתך. וי"א דבריך מן דבר לפי שסמכו למלת קטבך. וכה"א מלכים ב' כ' ה'
*מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים. אהי קטבך שאול, ואני אהיה גורם כריתתך תהלים צ"א ו'
לשאול. קטבך, ענין כריתה וכן ומקטב ישוד צהרים. ותרגום ירושלמי *לחטוב עצים דברים י"ט ה'
למקטב אעין. וקטבך בא בקמץ הקו"ף שלא כמנהג משקלו. וכמוהו *קטני עבה מלכים א' י"ב י'
נוחם יסתר מעיני, הנוחם שהייתי מנחם על רעתם כמו שאמר *וינחם י"י על הרעה עתה שמות ל"ב י"ד
יסתר מעיני כל כך הרבו לפשוע:
טו כי הוא, כי אפרים היה מפריא בין אחים עד שלא עשה העגלים היה הולך וגדל
ופורה בין אחיו כמו שאמר יעקב עליו *ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא בראשית מ"ח י"ט
הגוים. ועתה שחטא יבא קדים רוח י"י, והוא מלך אשור והמשילו לקדים שהוא רוח
מזרחית כי ארץ אשור מזרחית לארץ ישראל. ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה.

תהלים לו ו׳ ואמר רוח ה׳ להגדיל הרוח ולחזקו כמו *כהררי אל *שלהבתיה · ואמר גם כן רוח ה׳ ,
שיר ח ו לפי שהאל יתברך העיר את רוחו לבא על ישראל וכן אמר *ויער אלהי ישראל את רוח
דה א ה כו פול מלך אשור ואת רוח תגלת פלנסר מלך אשור וגו׳ · וכן כתוב *בשמלך מנחם בא פול
מלכים ב טו יט על ארץ ישראל *וכימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור *וכימי הושע בן אלה עלה
שם כ טו כט שלמנאסר מלך אשור על שמרון ויצר עליה · ממדבר עולה, כי הרוח הזאת תמיד במדבר·
שם כ יז ג או פירוש כי מדבר יש בין ארץ ישראל לארץ אשור · ומשני אותה הרוח שהוא מלך אשור
בראשית מט כב יבוש מקורו אפרים שהוא היה מתחלה כמו עץ פורה על מים כמו שנאמר עליו *בן פורת
יוסף בן פורת עלי עין ועתה יבוש מקורו ויחרב מעינו, משני אותו הרוח · יבוש· שרשו
בראשית ח יג יבש בשקל יאות מן יאתי· ויחרב, כמו יבוש מן *חרבו המים· הוא ישסה, אותו
הרוח ישסה אוצר כל כלי חמדה :

יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ ע עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ :

א תֵּחוֹב שָׁמְרוֹן אֲרֵי סָרִיבַת עַל מֵימַר אֱלָהָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְעוּלֵימֵהוֹן יִטַּרְפוּן וּמְעַדְיָתְהוֹן יִתְבַּזְעוּן :

שלמה ירחי א תאשם שומרון, מעתה תגלה אשמתה · והריותיו, נשים מעוברות שבתוכה:

אבן עזרא א תאשם, תהיה שממה · בחרב יפולו, אנשיה · והריותיו, אחר שהמלה לשון
שיר ב ז נקבה לא תמצא לומר יבוקעו, כדרך *אם תעירו ואם תעוררו :

דוד קמחי א תאשם, האלף במקום לכבדו והוא ענין שממה וכן *ויאשמו יושבי בה · ווכר
ישעיה כד ו
ישעיה ז ט שמרון, כי היא ראש ממלכת אפרים וכן אמר *וראש אפרים שמרון והיא נלכדה
אחרונה שבארץ ישראל · כי מרתה באלהיה, כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אף
היו המלכים טובים היו מחזירים ישראל למוטב · ירוטשו, דרך אכזריות להפיל הקטנים
בקרקע או אל הקירות לבקעם וכן דרך אכזריות לבקוע הנשים ההרות · והריותיו
בשקל דליותיו :

ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ :

ב תּוּב יִשְׂרָאֵל לְדַחְלְתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי אִתְקַלְתָּא ב בְּחוֹבָךְ :

ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ :

ג קָרִיבוּ עִמְּכוֹן פִּתְגָמִין דְּאִיתוֹדָאָה וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אִמְרוּ קֳדָמוֹהִי קְרִיב קֳדָמָךְ לְמִשְׁבַּק עַל עֲוָיָן וְנִתְקַבַּל הָא כְטָבִין וִיהוֹיָן מִילֵי סִפְוָתָנָא מִתְקַבְּלִין קֳדָמָךְ כְּתוֹרִין לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָא :

אשור

ד אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־ ב׳ קמץ וחד קל
סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר
עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ ו׳ ומל
אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ לית וחד קמ׳

מַלְכֵי אָתוּר לָא יִפְרְקִינַנָא
עַל רִכְבֵי סוּסָוָן לָא נִיתְרְחִיץ
וְלָא נֵימַר עוֹד אֱלָהָנָא
לְעוֹבָדֵי יְדָנָא דְמִן קֳדָמָךְ
אִתְרְחֵם עַל אֲבָהָתָנָא כַּד
הֲווֹ בְּמִצְרַיִם הָא כְּיַתְמִין׃

שלמה ירחי
ב שובה ישראל. שבארץ יהודה עד יקראו אתכם כשומרון לכך נסמכו הענין
משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו
פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי
למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא פלוני ולחברותיה לכך נאמר תאשם שמרון
ואומר שובה ישראל עד ה׳ אלהיך. כדאיתא בסיפרי בפרשת *וישב ישראל בשטים. עד במדבר כ״ה א׳
ה׳ אלהיך. תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה׳ במדת הרחמים ואם לאו
אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא. כי כשלת. באו לך מכשולים
בעד עונך:
ג כל תשא עון. כל עונותינו שא. וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. ד״א מעט מעשים
שבידנו קח כידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר *מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה תלים י״ז ב׳
מישרים. ד״א וקח טוב. וקבל הודייה מאתנו שנאמר *טוב להודות לה׳. ונשלמה פרים. שם צ״ב ב׳
שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו:
ד אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור
ולא ממצרים. על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו
שאמרת לישעיה *לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב. ולא נאמר עוד. למעשה ידינו שהם ישעיה ל׳ י״ו
אלהינו. אשר בך. לבדך תהי תקוותנו המרחם יתומים:

אבן עזרא
ב שובה. מעט מעט עד השם. וטעם כי כשלת בעונך. ואין מי יקימך רק השם
לבדו: ג קחו. אינו מבקש מכם כאשר הלכו לבקש רצונו הון או עולות רק
דברים שיתודו כדרך *ונשא השעיר עליו. אמר רבי מרינוס כל תשא עון המון כל עון ויקרא י״ו כ״ב
תשא והנכון כל אשר תשא עונינו נשוב. וקח טוב. מעלה או הדיבור הטוב שנוכל לומר
לפניך והטעם להתודות. ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים. ונשלמה. שלום פרים
כמו *כי הכית את כל אויבי לחי שפירוש מכת לחי או חסר כף והזכיר פרים כי הם תלים ג׳ ח׳
גדולים ויקרים בעולה וזהו שאמרתי:
ד אשור. כי כתוב *והאשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים בפ׳ סימ׳ י״א ה׳
ממצרים. ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. כנגד *מעשה חרשים כי אין מי שם ח׳ ו׳
שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב *אבי יתומים וזה כנגד כי כשלת תלים ס״ח ו׳
בעונך ואין עוזר לך:

דוד קמחי
ב שובה ישראל. כי כשלת בעונך. כי אתה רואה שכשלת בעונך לפיכך יש לך
לשוב אל ה׳ יתברך כי אין מקימך ממכשולך אלא תשובתך אליו. ובאמרו עד כמו אל
וכן *ושבת עד ה׳ אלהיך *שובו עדי. ואמרו רז״ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד דברים ד׳ ל׳
שנאמר עד ה׳ אלהיך: יואל ב׳ י״ב

ב קחו עמכם דברים. אינו שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב לא עולות אלא
דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם· ושובו אל יי׳. בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד·
או פירושו אחר שתשובו תתודו לפניו · ואמרו אליו. כלומר תאמרו לפניו הדברים האלה
וכיוצא בהם· כל תשא עון. כל עון תשא והוא הפוך כמו *מקום שם קבר שהוא כמו (יחזקאל ל״ט י״א)
מקום קבר שם· או פירוש לכל תשא עון · וקח טוב. וקח דבר טוב או לב טוב· ונשלמה
פרים שפתינו. במקום פרים נשלמה לפניך וידוי שפתינו כי אתה רוצה בדברי תשובה
יותר כי אין הקרבנות מועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאמר *והתודה אשר חטא· (ויקרא ה׳ ה׳)
ובשעיר המשתלח לא היה אלא וידוי דברים כי לא היה קרב ממנו דבר על גבי המזבח
אלא הוידוי כמו שנאמר *והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וגו׳: (ויקרא י״ו כ״א)

ד אשור לא יושיענו. והתודו לפניו ואמרו אשור שבטחנו בו עד עתה ידענו כי לא
יושיענו כי אין בו כח להושיענו ולכך כי ליי׳ התשועה· על סוס לא נרכב. שהיינו
שולחים רוכבי סוסים אל אשור להושיענו לא נעשה עוד זה· ולא נאמר עוד. מבואר
הוא· אשר בך ירוחם יתום. כי ידענו כי בך לבדך ירוחם היתום ומי שאין בו כח אתה
תתן בו כח ותגדלהו וכן תעשה לנו:

ה אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ:

אקבלינון בתיובתהון אשבוק לחוביהון וארחמינון כד יתובון בנדבא ארי תב רוגזי מנהון:

ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: (ר׳ כ׳ פתח וכ׳ קמץ)

יהי מימרי כטלא לישראל יזהרון כשושנא ויתבון על תקוף ארעהון כאילן לבנן דמשלח עוברתיה:

ז יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן:

יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת קודש׳ זיוהון וריחהו׳ כריח קטורת בוסמיא:

ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: (ז׳ חס׳ ב׳ ומלא׳) (י׳ בליש׳)

יתכנשון מביני גלותהון יתבון בטלל משיחהון וייחון מתיא ויסגי טובא בארעא יהי דכרן טבוותהו׳ עליל ולא פסיק כדכרן יבבות חצוצרתא על חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא:

ט אֶפְרַיִם מַה לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי ו

ט ויימרון דבית ישראל מה לנא עוד למפלח
לטעותא אנא במימרי אקבל צלותהון דישראל

ואשורנו

לֹ וְאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ ר רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא :

וְאֵירְחֵם עֲלוֹהִי אֲנָא בְמֵימְרִי אֲעַבְדִינֵיהּ כְּבִירוֹן׳ שַׁפִּיר דְּמַן קֳדָמַי סְלִיחַת ל לְתִיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּבְקָא :

שלמה ירחי ה ארפא משובתם, אמר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחרי שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אף על פי שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו :

ו ויך, הטל את שרשיו ויגליהם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים :

ז ילכו יונקותיו, יסנן כנין וכנין ויהי כזיו מנרת דקודשא זיוהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא· כלבנון, כבית מקדשא :

ח ישובו יושבי בצלו, אותן שהיו כבר יושבים בצל הלבנון· שרימה בו ישראל ובית המקדש ועכשו גלו מעמו ישובו אליו· זכרו כיין לבנון, ודוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמיתנסיך בבית מקדש׳ שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כשהלוים אומרים בשיר :

ט אפרים, יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים וישוב מעו׳· אני אעניהו ואשורנו, אראה בעניו· אני כברוש רענן, לו נכפף להיות אוחז ידו כי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחז בענפיו כלומר אהיה מטי לו· ממני פריך נמצא, והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה :

אבן עזרא ה ארפא, מלת מטובה לנעלי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המאוב׳ בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד *הכה אפרים· אהבם, אהבת נדבה הפך *ימאסם אלהי· כי שב, הפך *חרה אפי בם : כסף סימ׳ ט׳ י׳ שם ט׳ י׳

ו אהיה, הפך *שרשם יבש ויבוש מקורו· והשושנה הפרח מהרה וכיעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון· ויך שרשיו, כאורך וכרוחב כדרך *ומחה אל כתף ים כנרת וכמידות שכרים והבריחה : שם ח׳ ח׳ שם ט׳ י׳ במדבר לד׳ יא

ח ישובו, אמר יפת יושבי בצל הלבנון· ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העברי׳ שיהו אכריהם וכורמיהם· יחיו דגן, והקמות יעלו כבטן· זכרו, ריחו כדרך *אזכרתה· ויפת אמר וכר נעים למרחק כיין לבנון : במדבר ו׳ כו׳

ט אפרים, כאמרו אפרים מה לי עוד, אין לי צורך אליהם אני אעניהו להתפלל כל חפצו כדרך *והכסף יענה את הכל· ואשורנו, להתעני לשוב עליו עד שאשורנו נמנה שיהיה כברוש רענן, ואל יתמהר כיעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא : קהלת י׳ יט

דוד קמחי ה ארפא משובתם, ואם אתם תעשו כן הוא יענה אתכם אעלה ארוכה ומרפא למשובתם ולמרדם שמרדו כי עד עתה· אהבם נדבה, אאהבם אהבת נדבה מלב טוב כי אפי שהיה לי עליו שב ממנו כיון שהוא שב בתשובה אלי· ואמר לשון רבים על דרך פרט ולשון יחיד על דרך כלל : נא מת׳

ו אהיה כטל לישראל, הפך מה שאמר *ויבוש מקורו· ואמר טל, לפי שאינו נפסק כן טוב האל יתברך לא יהיה נפסק מהם וזה יהיה לעתיד בשוב הגלות· יפרח כשושנה, אמר כשושנה לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה כמו שכתוב *אני כסף סימ׳ יג׳ טו שיר ב׳ א׳

חבצלת השרון שושנת העמקים · ואמר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות · ואם
תאמר השושנה אין לה שרשים ונוחה להעקר ויך שרשיו כלבנון · כמו עצי הלבנון שהם
גדולים ושרשיהם רבים כן יהיו נטועים באדמתם ויתנו שרשים חזקים לא יוכלו להנתש
עמוס ט׳ ט״ו ממקומם כמו שאמר *ולא ינתשו עוד מעל אדמתם · ועל הדרך הזה אמר *הבאים ישרש
ישעיה כ״ז ו׳ יעקב · ומה שאמר ויך על דרך *ומחה על כתף ים כנרת כלומר יכו השרשים הנה והנה
במדבר ל״ד י״א באורך וברחב :

ז ילכו יונקותיו · וכמו שהשרשים ינטו למרחוק כן יונקותיו ילכו למרחוק כלומר
יתפשטו הנה והנה · והיונקות הם הענפים הרכים כמו היונק · והיונקות הם משל לטובות
המתחדשות להם בכל יום ויום · או יהיה משל השרשים תורת משה רבינו ע״ה שהיא
קיימת לעד והיונקות הם הדעת המתחדשות להם בידיעת האל יתברך יום יום · ויהי
כזית הודו · שיהא כח לאותו קיים כמו הזית שעליו לחים כל השנה כלומר שלא יפסק
בראשית כ״ז כ״ז טובו כל הימים · וריח לו כלבנון · כמו *כריח שדה אשר ברכו יי׳ · כי הלבנון יש בו
מינים רבים מענים ומעשבים ויש בהם נותני ריח טוב ר״ל שילך שמם הטוב למרחוק :

ח ישובו יושבי בצלו · ישובו לארצם ויהיו יושבים בצל האל יתברך · יחיו דגן ·
יחיו ענינם בכל עת במתנת האל יתברך שיקיימו כמו הדגן המחיה את האדם ברוב ·
משלי י״ז כ״ב דגן · חסר בי״ת הדמיון וכמוהו *לב שמח ייטיב גהה *כי תשאתקם מרי והדומים להם · ואם
שמואל א׳ ט״ו כ״ג תאמר יפסק טובם כמו הדגן שפוסק ויבא עד שיזרעו אותו פעם אחרת לא אלא ויפרחו
כגפן · כמו הגפן כי אחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבא אלא יפרח שנה אחרת וכן בכל
ויקרא ו׳ ט״ו שנה ושנה · זכרו כיין לבנון · ריחו כמו *אזכרתה ליי׳ · אמר ריח יין הגפן שנמשלו ישראל
לו יהיה כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב · וראיתי בספר אסף הרופא כי יין לבנון ויין
חרמון ויין הכרמל ויין הרי ישראל וירושלם ויין הרי שומרון ויין הרי כפתור מצרים אלה
היינות הם עליונים על כל מיני היין לריח ולטעם אף למרפא · ומשל הריח יהיה השם
ישעיה ל׳ ט״ו הטוב שיהיה לישראל בכל העמים לעתיד · ויש מפרשים ישובו ינוחו כמו *בשובה ונחת ·
ויש מפרשים יחיו דגן · שיהיה שנוי טבע בדגן לעתיד כבא הטל שיחיו אותו כמו הגפן
ולא יצטרכו לזרוע הדגן אלא פעם אחת כמו הגפן וכיוצא בה · וזכרו רבותינו ז״ל בשינוי
טבע שיהיה לעתיד בחטה :

ט אפרים · אז יאמר אפרים מה לי עוד לעצבים כי בעוד שהייתי עובד אותם היה נ״א יאמרו מה
לי כל הרע ועתה שאעבוד את יי׳ יהיה לי כל הטוב הזה · ויאמר הקב״ה כשיאמר אפרים לי וגו׳
דברים ל״א י״ז זה אני עניתי ואשורנו · כלומר אביט אליו בעבודתו הפך *והסתרתי פני מהם · ומה נ״א ואמר
אומר לו אני כברוש רענן · אני אהיה לך כמו ברוש רענן שכופפין ראשו אל שרשיו כן
ישעיה נ״ז אני מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח · ואם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני
פריך נמצא בכל עת ובכל זמן :

י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

ג׳ רפין

ד׳ ב׳ חס י׳

מַן חַכִּים דִּיסַבַּר אִלֵּין סוּכְלְתָן וְיִדְּעִינּוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַיְיָ וְצַדִּיקַיָא דְּהַלִּיכוּ בְהוֹן יֵיחוּן בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא וְרַשִׁיעַיָא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָּם עַל דְּלָא הֲלִיכוּ בְהוֹן׃

שלמה ירחי מי חכם ויבן אלה. מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה וישוב אלי. ופושעים יכשלו בם. בשבילם על שלא הלכו בהם כן תר׳ יונתן:

אבן עזרא מי חכם. מי ישית בעבור אחד ואלה הם דרכי השם. וטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם. ופושעים. הם המינים מהדעות כמו *על כל דבר פשע או *תפשע לבנה והטעם שנמצאו בדרך הישרה יכשל והשלם על דרך כי כשלת בעונך:
שמות כב ט
מלכים ב ח כב

דוד קמחי מי חכם ויבן אלה. ובשאלים הושע נבואתו אמר מי בכם חכם ויבין אלה הנבואות שדברתי עד הנה. כי ישרים דרכי ה׳. לא כאותם שאומרים *לא יתכן דרך ה׳ כמו שאמר ביחזקאל כי אם תשובו בתשובה שלמה לא תזכרנה לכם תועבותיכם הראשונות. וצדיקים ילכו בם. כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט. ואם יראו צדיק ורע לו או רשע וטוב לו יחשבו כי הכל אמת ודרך ישר מהאל יתברך כי הצדיק שאנו רואים אולי אינו צדיק בלבו כמו שהוא בנראה והאל בוחן לב וחוקר כליות. או מיסרו לטובתו לעולם הבא שהוא עולם השכר. וכן הרשע וטוב לו אולי עשה קצת טובות ומשלם לו האל יתברך בחייו כדי שיאבד ברוב רשעו לעולם הבא כמו שאמר בתורת משה רבינו עליו השלום *ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ופושעים יכשלו בם. כי יאמרו אין מסדר ומנהיג העולם ואינו בדרך ישר כי הצדיק ימצאהו רע והרשע ימצאהו טוב לפיכך אינם שבים מרשעם וילכו אחרי תאות לבם ויכשלו ויאבדו. ואדוני אבי ז״ל פירש ופושעים יכשלו בם. כאשר ישובו הפושעים לדרכי ה׳ ולא היו רגילים בהם כמו הצדיקים יכשלו בהם כאדם שאינו יודע הדרך. וזה נאמר על הפושעים שלבם עוד בדרך חטאים. אך השבים בכל לבם אל אלהיהם יעזרם כדי שלא יכשלו והצדיקים כמנהגם ילכו דרך סלולה וישרה:
יחזקאל יח כה
דברים ז י

Google